Raftul Denisei

Autorul romanului **Ghepardul**

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

SIRENA

și alte povestiri

book HUMANITAS fiction

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

SIRENA
și alte povestiri

Ediție, prefețe și note de
GIOACCHINO LANZA TOMASI

Traducere din italiană de
GABRIELA LUNGU

GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA
I RACCONTI
Copyright © Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, 1961, 1988.
All rights reserved.
First published by Giangiacomo Feltrinelli Editore in 1961

© Humanitas Fiction, 2016, pentru prezenta versiune românească (ediţia print)

© Humanitas Fiction, 2016 (ediţia digitală)

ISBN 978-606-779-066-5 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTON
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Prefaţă

Povestirile lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa au apărut la editura Feltrinelli în iunie 1961. Filmul lui Visconti inspirat de *Ghepardul* nu apăruse încă, în timp ce romanul – publicat postum în 1958 – continua să rămână pe primul loc în clasamentul cărţilor vândute şi era textul cel mai controversat în ceea ce priveşte interpretarea istorică a Italiei unite de ieri şi de azi. Fusese deja tradus în principalele limbi occidentale.

Cu un an înainte, văduva scriitorului, Alessandra Wolff Stomersee, îi înmânase lui Giorgio Bassani, directorul editorial de la Feltrinelli, manuscrisele bătute la maşină a patru lucrări inedite făcând parte din moştenirea literară, redactate probabil de sora sa Olga Wolff Stomersee-Biancheri. Ediţia din 1961 era demnă de încredere, cu excepţia câtorva mici corecţii aduse ulterior, pentru cele trei texte narative: *Bucuria şi legea*, *Sirena*, *Pisoiaşii orbi*. Principesa a supus însă unei revizuiri *Amintirile din copilărie*. Cu o dublă intenţie: să nu mai poată fi recunoscute frazele sarcastice la adresa câtorva personaje – în special rude – şi să dea o continuitate narativă unui text care se prezenta ca nişte însemnări onirice, având ca punct de plecare de cele mai multe ori o violentă presiune emoţională.

Principesa a deţinut drepturile asupra moştenirii literare până în momentul dispariţiei sale (1982). Ar fi vrut să alcătuiască o versiune oficială a figurii soţului său, nobil şi scriitor, dar această intenţie a intrat în conflict cu interpretările – politice, literare şi filologice – iscate de romanul postum. Primul incident a avut loc odată cu obiecţiile lui Carlo Muscetta, profesor de literatură italiană la Universitatea din Catania, privind verosimilitatea ediţiei din 1958 îngrijită de Giorgio Bassani.

În luna martie a acelui an pusese la dispoziţia lui Bassani manuscrisul autograf din 1957. Bassani ţinuse cont de el, dar cartea era deja în şpalt, şi

cele şase părţi n-au fost culese din nou după manuscris. În 1969 mi-am asumat sarcina de a publica ediţia *Ghepardului* conform manuscrisului din 1957, adică a versiunii pe care scriitorul, într-o scrisoare-testament din mai 1957, o indica drept cea care trebuia folosită în cazul în care moştenitorii aveau să găsească un editor. Massimo Gangi, pe atunci membru în Comitetul ştiinţific al Fundaţiei Giangiacomo Feltrinelli, îi sugerase preşedintelui, Giuseppe Del Bo, să-mi încredinţeze mie, şi nu unui comitet editorial de italienişti, ediţia conformă manuscrisului din 1957. De atunci, printre multele activităţi din viaţa mea, un spaţiu tot mai larg a fost dedicat îngrijirii operei lui Lampedusa, care continuă încă.

În urma publicării ediţiei după manuscris, principesa n-a fost de acord cu publicarea sau revizuirea altor scrieri inedite. Livia De Stefani a încercat în zadar să cumpere pentru editura Rizzoli drepturile de autor pentru o ediţie a *Lecţiilor* redactate pentru Francesco Orlando, *Literatura engleză* şi *Literatura franceză*, punând la dispoziţia principesei un dactilograf pentru scrierea textului. Între timp ea îi contactase pe Giovanni Macchia şi pe Gabriele Baldini, iar răceala lor a speriat-o şi nu s-a mai făcut nimic.

După moartea Alessandrei Wolff Stomersee, cea de a doua soţie a mea, Nicoletta Polo, mi-a cerut să mă ocup din nou de documentele Lampedusa. Nicoletta a cercetat muntele de cărţi şi documente împrăştiate în palatul din Via Butera. Începea astfel o a doua fază a istoriei editoriale a scriitorului nostru. În 1988 au apărut, la editura Feltrinelli, *Povestirile*, cu versiunea originală a *Amintirilor din copilărie*, în 1990-1991, la editura Mondadori, *Literatura engleză*, iar în 1995, tot la Mondadori, volumul *Opere* din colecţia „I Meridiani“, cuprinzând toată moştenirea literară a autorului, de mai multe ori revăzută şi ajunsă acum la a şasea ediţie. Odată cu acest volum, cazul Lampedusa părea închis, dar imediat după aceea s-a deschis o a treia fază, prin publicarea *Călătoriei în Europa. Corespondenţă 1925-30* (Milano, 2006) căreia i-au urmat noi cercetări biografice şi descoperirea câtorva fragmente incluse în această nouă ediţie a *Povestirilor*, îmbogăţită cu un vast aparat critic. Sunt explicate fundalul istoric şi cel familial, descifrate toponimele, indicate izvoarele, analizate citatele. Printre altele, scopul este şi acela de a dezvălui procesul creativ al autorului – raportul dintre fantezie şi realitate – şi de a pune în evidenţă tehnica sa personală de

mascare a realităţii, din care se hrăneşte delicata, maliţioasa sa ironie.

Gioacchino Lanza Tomasi

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

Introducere

Am recitit şi am revizuit recent *Amintiri din copilărie*, pentru o nouă ediţie în limba engleză, apărută în martie 2013. Am dorit să transcriu integral textul, chiar şi acolo unde apare doar o aducere aminte a unor momente emoţionante şi tocmai de aceea de durată.

Manuscrisul original se prezintă ca un caiet de însemnări. Iar acestea sunt un soi de vis al dorinţei aşternut pe hârtie cu furia şi incongruenţa trezirii, suprimarea coerenţei temporale şi reprezentarea unor clipe de tensiune emoţională, aproape o autoanaliză a traiectoriei libidoului propriei vieţi. În primăvara anului 1955, Lampedusa a încheiat şi şlefuit primul capitol din *Ghepardul*, renunţând la ideea de a circumscrie acţiunea romanului într-un arc temporal de 24 de ore (modelul *Ulise*). Lampedusa a recitit *Henry Brulard* („jumătatea lui iunie 1955“) şi îşi propune să imite „metoda… până şi în desenarea «planurilor» scenelor principale“.

În introducere, autorul declară că doreşte să împartă *Memoriile* în trei părţi: „Prima, *Copilăria*, se va întinde până la frecventarea liceului. A doua, *Tinereţea*, până în 1925. A treia, *Maturitatea*, până azi, dată în care consider că începe bătrâneţea“. *Amintirile* (scrise înainte de *introducere*) le evocă pe cele anterioare unei conştiinţe cronologice a evenimentelor. Se face puternic simţită dorinţa de a reintra în posesia „casei“, palatul Lampedusa distrus în timpul bombardamentului din 5 aprilie 1943. Pentru a reuşi să vizualizeze amintirea, Lampedusa schiţează două „planuri“: budoarul mamei şi planul general al parterului. Urmează câteva pagini albe şi o probabilă desprindere temporală în scrierea introducerii. Iată apoi *Copilăria* – Locurile: proiectul anunţat începe să se contureze. Suntem la capitolul *Copilăria*, titlu care va preceda cele două locuri luate în consideraţie. Primul este palatul Lampedusa, al doilea palatul Filingeri di Cutò, la Santa Margherita Belìce. Descrierea casei natale e minuţioasă, cu o înşiruire debordantă de imagini şi

sentimente. Ca şi cum Giuseppe ar fi vrut s-o recupereze, să-i savureze toate cotloanele şi ungherele. În *Copilăria – Locurile – Celelalte case*, scriitorul înşiruie „dependinţele“ campestre care sporesc farmecul „casei-mamă“: palatul Filangeri di Cutò din Santa Margherita Belìce, vila Cutò din Bagheria, palatul din Torretta, casa de la ţară din Reitano. Un alt subtitlu *Soarta acestor case.* Urmează partea cea mai întinsă a *Amintirilor*: lunga, plăcuta şi în acelaşi timp dureroasa povestire a unei copilării fericite la sânul matern reprezentat de palatul Filangeri din Santa Margherita cu dependinţele sale rurale. Această reconstituire este întreruptă de o inserţie, *Călătoria*. Continuă cu o listă de obiecte desuete, vechi garnituri de masă, materiale de birou, câteva portrete ale unor notabilităţi locale – şi se încheie cu primele lecţii de lectură date prinţişorului de opt ani de o eficientă învăţătoare de ţară.

Însemnările din *Amintiri* se termină aici. Scriitorul s-a întors la *Ghepardul* şi caietul *Amintirilor* nu va mai fi deschis niciodată.

Toţi scriitorii care au vorbit despre *Ghepardul*, de la Eugenio Montale la Marguerite Yourcenar, de la Amos Oz la Javier Marías, de la Mario Vargas Llosa la Jorge Guillén, îşi exprimă admiraţia pentru intensitatea afabulaţiei la Tomasi di Lampedusa, contribuţia sa la supravieţuirea romanului istoric ca un şir de date personale, de amintiri subiective care ies la lumină cu forţa proprie unei experienţe mitice căreia spaţiul şi întâmplările îi sunt indiferente. Acesta este punctul în care nu mai are nici o importanţă întrebarea dacă Lampedusa a intrat în literatură prea târziu sau prea devreme. Mulţi scriitori au considerat opera lui Tomasi di Lampedusa un moment important în formarea lor. Au subliniat cum, pornind de la Proust, el a pus pe primul plan viziunea subiectivă în defavoarea adevărului. Lampedusa, fără scrupule, cu plăcere şi bucurie, transformă istoria într-o poveste personală. În acest context, *Amintirile din copilărie*, ca laborator al amintirilor, reprezintă o etapă fundamentală. Viaţa poate fi fericită în manieră responsabilă, chiar dacă este melancolică. *Amintirile*, cu caracterul lor de însemnări, sugerează recuperarea istoriei prin scoaterea la suprafaţă a unor semne indelebile. Şi dezvăluirea lor, graţie cititorilor şi scriitorilor de dinainte sau de după, are ambiţia de a povesti natura umană ca istorie a sentimentelor, a datelor personale, independente de documentarea istorică şi

împărtăşite pe larg ca semn al speciei. Tomasi – cum semnalează printre alţii Jean-Paul Manganaro, într-o nouă ediţie franţuzească a *Amintirilor* (Paris, 2014) – merge mai departe decât Proust. În eseul introductiv, *Appartenances*, Manganaro indică drept momente precedente *Ulise* şi Virginia Woolf; acestora ar trebui să li se adauge T.S. Eliot, în special eseul său *Hamlet and His Problems*, precum şi teoria „corelativului obiectiv“.

În 1989, deschizând întâmplător o carte din vechea bibliotecă a lui Lampedusa, soţia mea, Nicoletta, a găsit două foi cu începutul unei alte amintiri. Fragmentul e tot ceea ce rămâne din partea indicată drept *Celelalte case*. Se vorbeşte aici despre palatul baronial din Torretta. Palatul apare în două fotografii, una conformă cu descrierea scriitorului, cu o fântână arteziană în faţă – singura aprovizionare cu apă a oraşului – şi cealaltă ulterioară construirii unui apeduct, în care fântâna nu mai există. Fântâna pare mai veche decât faţada, aproximativ din secolele XVII-XVIII. Palatul e din secolul al XVIII-lea. O construcţie tipică pentru un palat baronial, prezent aici într-un exemplu minor. După cel de-al Doilea Război Mondial, urmând destinul altor locuri iubite ale scriitorului, palatul va dispărea şi el. Va fi dărâmat în 1950, şi în locul lui va fi construită şcoala din sat, un edificiu civil în cea mai rea accepţiune a termenului, al cărui beton armat de proastă calitate, conform terminologiei tomasiene, se distruge încetul cu încetul. Torretta făcuse parte din zestrea pe care Rosalia Traina, nepoata arhiepiscopului de Agrigento, Francesco, i-o adusese lui Giulio Tomasi.

Pentru a doua parte a secolului al XIX-lea, Torretta aminteşte familiei Tomasi de tuberculoza care o decima. Unul din unchii scriitorului fusese trimis în zadar să se restabilească în aerul de colină de la Torretta; tot de tuberculoză au murit singurul verişor primar al scriitorului – fiul unchiului său Francesco –, ca şi singurii doi băieţi care se aflau în familia Tomasi la începutul anilor ’40. Ei au murit de tuberculoză la puţin timp după terminarea celui de al Doilea Război Mondial, şi odată cu ei linia masculină directă a familiei Tomasi s-a stins. Pe lângă toate astea, Torretta era şi un loc al mafiei. Membrii familiei care locuiseră acolo au suferit ameninţări, căsătorii impuse, încă înainte ca localitatea să intre pe lista de onoare internaţională a asocierii cu *Tower connection*, un teribil clan ai cărui membri erau din Torretta (Tower–Torretta). Îmi amintesc încă inflexiunile

sarcastice cu care scriitorul comenta raziile de mafioţi după atentatele din anii ’50. Nume ca Di Maggio, Badalamenti, Gambino apăreau aproape mereu în paginile ziarelor suscitând aprobarea sa plină de mulţumire. „Fir-ar să fie!“, „O! Numai asta ne mai lipsea!“, atunci când, de cele mai multe ori, familiile din Torretta erau indicate printre protagonistele congregaţiei.

Fragmentul Torretta, scris pe faţa şi pe versoul unei foi, care se opreşte la jumătatea frazei, lăsând deci spaţiu unei posibile urmări, ne oferă cheia înţelegerii ţinutului sicilian: Sicilia disperată, aşa cum apare în livida şi dezolata plecare în zori a lui Chevalley, livid şi dezolat, de la Donnafugata.

Dacă veţi vizita mormântul scriitorului aflat în Cimitirul Capuccinilor din Palermo, veţi găsi acolo deseori flori. Cred că sunt lăsate de cititorii care au aflat în lectura operei sale anumite fragmente care i-au făcut să se împace cu viaţa, „amintirile“ scriitorului au găsit o complicitate cu amintirile vizitatorului. Starea magmatică a *Amintirilor din copilărie* este similară cu anumite ciorne rămase din *Ghepardul*. În aceste prime scrieri romanul e încă o *histoire sans nom*, şi numele protagoniştilor sunt diferite de cele pe care le ştim. În amândouă cazurile, povestea lasă impresia unui rezumat stenografic pentru viitor. În *Amintiri din copilărie* autorul a manifestat câteva ipoteze de schimbare. Uneori el indică o succesiune diferită a materialelor rămase. În plus, manuscrisul *Amintirilor* prezintă diverse ştersături. În parte, ele sunt cu siguranţă datorate soţiei sale, dar altele sunt ale autoului. Unele părţi bifate lasă să se înţeleagă un punct de vedere comun: sunt cenzurate fapte prea personale şi ofensatoare pentru rude şi prieteni. De exemplu, orgoliosul refuz al casei din strada Butera („nu e casa mea“), sau referirea la desueta opinie ortografică a unchiului Pietro Tomasi della Torretta despre cuvântul „repubblica“ face parte din ironia răutăcioasă pe care Giuseppe o avea în comun cu verişorul poet Lucio Piccolo şi care reprezenta latura Cutò a caracterului lor. Atât Alessandro Tasca Filingeri di Cutò, cât şi surorile Maria Tasca Filingeri şi Beatrice Tomasi di Lampedusa au lăsat în urma lor un întreg repertoriu de asemenea replici, o faimă de limbi ascuţite care isca antipatia victimelor lor: *wicked jokes*[1] care aveau drept victime rudele cela mai apropiate şi prietenii cei mai dragi şi care constituiau şi o parte (complice) a prieteniei noastre.

Alteori, părţile bifate, mai ales cele şterse în întregime cu repetate

trăsături de stilou, trebuie legate de reluarea textului în *Ghepardul*. Fragmentul în care se povesteşte că don Onofrio păstrase păhărelul de lichior lăsat pe jumătate plin de către prinţ e şters cu violenţă şi a fost descifrat în transparenţă pentru prezenta ediţie.

Amintirile necenzurate îi revelă, aşadar, cititorului şi prietenului recucerirea fericirii la un bărbat de cincizeci şi opt de ani. Jocul privilegiului aristocratic se exprimă nu numai prin nostalgie, ci şi printr-o fină şi ascunsă maliţie verbală, asociată cu o anecdotică familială bogată şi iubită.

În afară de o întoarcere la lumină, la o identitate, după ce se pierduse – o marginalizare datorată unor întâmplări personale şi, în contextul sicilian, colective ale propriei clase –, *Amintirile din copilărie* deschid şi laboratorul scriitorului în timpul capodoperei sale. Aşa cum am arătat în cuvântul înainte la *Ghepardul*, prima parte ar fi trebuit să circumscrie în timpul a douăzeci şi patru de ore întregul material narativ al romanului. Această parte a fost revăzută de câteva ori cu grijă, şi, chiar dacă este îmbogăţită cu un flash-back (discuţia cu Ferdinand II, la Caserta), fără îndoială nu epuiza istoria siciliană şi familială. Aici intră în acţiune *Amintirile*. Scriitorul simte nevoia să povestească dincolo de schema fixă pe care şi-o propusese. Şi începutul îi conduce pana. Casa Lampedusa nu mai există. Autorul nu va muri în camera în care s-a născut şi unde spera să moară. Când ajungem însă la reconstituirea Santei Margherita, timbrul amintirii lasă să transpară consolarea memoriei. Scriitura devine uneori o simplă notă. De exemplu, descrierea marii anticamere din Santa Margherita este întreruptă de o notă cu o enumerare: „pândari – şepci, uniforme, puşti, iepuri“, şi această notă va fi dezvoltată în descrierea trupei private care-l însoţeşte pe don Onofrio atunci când îl întâmpină pe Principe. Sau, în timpul călătoriei, după cuvintele „praful se înălţa“, apare în *Amintiri*: „Anna I care fusese şi ea în India“, observaţie care se transformă mai încolo în „mademoiselle Dombreuil, guvernanta franceză, complet distrusă şi amintindu-şi de anii petrecuţi în Algeria pe lângă familia mareşalului Bugeaud se văita: «*Mon Dieu, mon Dieu, c’est pire qu’en Afrique!*». Această contaminare între amintiri şi roman e reluată cu câteva rânduri mai jos: „Erau cu toţii albi de praf până şi pe gene, pe buze sau pe cozi“. Indicii ale unei scrieri probabil

contextuale.

De altfel, *Amintirile* sunt prezente peste tot în roman. Toponimia din Santa Margherita şi din împrejurimi este transferată în întregime în roman, şi fiecare loc din *Ghepardul* are un corespondent în *Amintiri.* Şi camerele palatului Ponteleone, cele pe care autorul le iubea cel mai mult, sunt modelate după încăperile din secolul al XVIII-lea ale „casei“ Lampedusa. Semnul pozitiv legat de obiectul recucerit este firul Ariadnei al acestor transpoziţii de la memorie la fantezie. Construcţia literară a *Ghepardului* insuflă descrierii romaneşti o acceleraţie tipică de visare a dorinţei. În această viziune romanul se prezintă ca o compensaţie pentru ceea ce din vină proprie sau din vina altora s-a pierdut. Succesiunea temporală şi adevărul slăbesc şi locul lor este luat de o epifanie de date personale glorificate. Psihologie şi conştiinţă istorică conduc transformarea unei experienţe private într-o experienţă exemplară.

Giuseppe Tomasi se declara uneori ateu, dar nu era convins că totul se termină aici, pe pământ. Datele personale erau scrise în cartea istoriei şi atât cât va dura specia umană ele vor depune mărturie dincolo de moartea fiinţei noastre, caducă, şi de emoţiile noastre, perene. Povestea bucuriilor şi a durerilor, povestea dorinţelor, înşiruirea aceea de emoţii, apar constant în literatura contemporană; datele personale alcătuiesc structura ei portantă, de neînlăturat şi desprinsă din realitate. Rezistenţa lui Tomasi di Lampedusa, la mai bine de cincizeci de ani de la publicarea *Ghepardului*, ia probabil naştere din ceea ce Olga Ragusa a indicat drept capacitate a romanului de a genera alte romane. De aproape un secol literatura a încercat să distrugă certitudinea unei lumi modelate pe anumite coordonate (spaţiul şi timpul). Modernitatea tinde să recupereze orficul şi mitul antic. După opinia lui Platon, artiştii au ştiut să ilustreze specificitatea naturii umane aşezându-se alături de bacante: „Socrate: Iar divinitatea le ia poeţilor mintea, lor şi prezicătorilor şi profocilor, şi îi foloseşte ca pe nişte slujitori ai ei tocmai pentru ca noi, ascultându-i, să ne dăm seama că nu ei, lipsiţi cum sunt de mintea lor, sunt cei care spun lucruri de atâta preţ, ci că cea care vorbeşte, glăsuind prin mijlocirea lor, este divinitatea însăşi“[2].

G.L.T.

1 Glumele răutăcioase (în engl., în original). (N.tr.)

2 Platon, *Ion* 534c-d [trad. rom. Dan Sluşanschi şi Petru Creţia, în Platon, Opere complete I, Humanitas, Bucureşti, 2001 – N. tr.].

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

Introducere

Amintirile din copilărie constau, pentru toţi, cred, într-o serie de impresii vizuale, dintre care multe foarte limpezi, lipsite de orice legătură cronologică.

A face o „cronică“ a propriei copilării este, cred, imposibil, chiar folosind cât se poate de multă bună-credinţă, ai ajunge la un moment dat să dai o impresie falsă bazată deseori pe înspăimântătoare anacronisme. Voi folosi deci metoda regrupării subiectelor, încercând să dau mai degrabă o viziune globală a spaţiului decât o succesiune temporală. Voi vorbi despre locurile copilăriei mele, despre persoanele care mi-au ocrotit-o, despre sentimentele mele cărora nu voi încerca *a priori* să le urmăresc desfăşurarea.

Aş putea promite că nu voi spune nimic neadevărat. Dar nu voi vrea să spun tot. Îmi rezerv dreptul de a minţi prin omisiune.

Dacă nu cumva îmi schimb însă părerea.

Am citit zilele astea (jumătatea lui iunie 1955) *Henry Brulard*, nu-l mai citisem din îndepărtatul 1922. Se vede că pe atunci eram încă obsedat de „frumosul explicit“ şi de „interesul subiectiv“, şi îmi amintesc că romanul nu mi-a plăcut.

Acum nu pot să nu le dau dreptate celor care-l consideră aproape capodopera lui Stendhal. Există în el o spontaneitate a senzaţiilor, o evidentă sinceritate, admirabilul efort de a da la o parte unul după altul straturile de amintiri pentru a ajunge în profunzime. Şi câtă claritate a stilului! Şi ce avalanşă de impresii, cu atât mai preţioase cu cât mai comune!

Aş vrea să încerc să fac acelaşi lucru. Mi se pare pur şi simplu o obligaţie. Când te afli spre sfârşitul vieţii este imperativ necesar să încerci să aduni cât mai mult cu putinţă senzaţiilepe care le-ai avut de-a lungul

timpului. Puţini vor reuşi să facă din asta o capodoperă (Rousseau, Stendhal, Proust), dar toţi ar trebui să aibă posibilitatea de a păstra astfel ceva care fără acest uşor efort s-ar pierde pentru totdeauna. Faptul de a ţine un jurnal sau de a scrie la o anumită vârstă propriile memorii ar trebui să fie o datorie „impusă de Stat“, materialul adunat după trei sau patru generaţii ar avea astfel o valoare inestimabilă, multe probleme psihologice şi istorice, de care umanitatea e preocupată, ar putea fi rezolvate. Nu există memorii, scrise chiar şi de personaje insignifiante, care să nu conţină valori sociale şi pitoreşti de prim ordin.

Extraordinarul interes pe care-l trezesc romanele lui Defoe rezidă în faptul că sunt aproape jurnale, geniale, deşi apocrife. Gândiţi-vă puţin cum ar fi cele genuine? Imaginaţi-vă cum ar fi jurnalul unei codoaşe pariziene din Régence sau amintirile valetului lui Byron din perioada veneţiană?

Voi încerca să folosesc cât mai mult posibil metoda din Henry Brulard, până la a desena „planurile“ scenelor principale.[3]

Dar nu pot să fiu de acord cu Stendhal asupra „calităţii“ amintirii. El îşi interpretează copilăria ca pe o perioadă în care a fost victima tiraniei şi a aroganţei. Pentru mine copilăria e paradisul pierdut, toţi erau buni cu mine, eram Regele casei. Chiar şi persoane care mai târziu mi-au devenit ostile erau atunci „aux petits soins“[4]. [*Condiţiile economice erau extrem de înfloritoare… pe care în acel timp ai mei îl risipeau vesel… dar la bani….*][5]

Aş vrea să împart aceste Memorii *în trei părţi. Prima, „Copilăria“, se va opri în momentul în care încep să frecventez liceul. A doua, „Tinereţea“, până în 1925. A treia, „Maturitatea“, până acum, dată la care consider că începe bătrâneţea.*

Amintirile

Una dintre cele mai vechi amintiri pe care pot s-o fixez în timp, deoarece e legată de un fapt istoric uşor controlabil, este din 30 iulie 1900, dată în care eu împlinisem de câteva zile 3 ani şi jumătate.

Mă aflam împreună cu mama şi cu camerista ei (probabil Teresa din Torino) în budoar. Era o cameră mai mult lungă decât largă, care primea lumină de la două balconaşe aflate unul în faţa celuilalt, situate pe laturile mici, dând unul spre grădiniţa îngustă care despărţea casa noastră de Oratoriul Sfintei Zita, celălalt, către o curticică interioară. Masa de toaletă, în formă de „haricot“[6], cu suprafaţa plană din sticlă sub care transpărea o stofă roşie, şi cu picioarele strânse într-un soi de fustă de dantelă albă, era aşezată în faţa balconului care dădea spre grădiniţă şi pe ea se afla, în afară de perii şi alte lucruri, o oglindă mare cu rama tot din oglindă decorată cu stele şi alte ornamente de cristal care-mi plăceau mult.

Era dimineaţa, pe la 11, cred, şi văd minunata lumină de vară intrând pe fereastra cu canaturile deschise, dar cu storurile trase.

Mama se pieptăna, ajutată de cameristă, iar eu nu ştiu ce făceam, aşezat pe jos, în mijlocul camerei. Nu ştiu dacă era cu noi şi dădaca mea, Elvira, sieneza, dar nu cred.

La un moment dat auzim nişte paşi grăbiţi urcând scăriţa interioară care comunica cu apartamentul tatei, aflat la mezanin, exact sub noi, şi el intră fără să bată la uşă şi spune ceva pe un ton agitat. Îmi aduc aminte cât se poate de bine felul în care vorbea, dar nu şi cuvintele sau sensul lor.

„Văd“ însă efectul pe care ele îl au: mama scapă din mână peria de argint cu coadă lungă. Teresa

exclamă „Sfinte Dumnezeule!“ şi toată încăperea rămâne consternată.

Tata venise să anunţe asasinarea regelui Umberto[7], care avusese loc la

Monza cu o seară înainte, în 29 iulie 1900. Repet că *văd* toate dungile de lumină şi umbră de pe balcon, că *aud* vocea tulburată a tatei, zgomotul periei care cade pe sticla măsuţei de toaletă, exclamaţia piemonteză a bietei Teresa, că *simt* senzaţia de consternare care ne cuprinsese pe toţi. Dar toate astea rămân pentru mine desprinse de vestea morţii regelui. Înţelesul, ca să zic aşa, istoric îmi fu dezvăluit mai târziu şi el explică persistenţa scenei în mintea mea.

O altă amintire pe care pot s-o identific foarte bine e cea a cutremurului din Messina (28 decembrie 1908). Zgâlţâitura se simţise foarte bine la Palermo, dar eu nu mi-o amintesc, nu cred că mi-a întrerupt somnul. „Văd“ însă cât se poate de clar marea pendulă englezească a bunicului, care atunci se afla, cu totul nepotrivit, în marele salon de iarnă, oprită la ora fatală, 5.20, şi-l aud pe unul din unchii mei (cred că Ferdinando, căruia îi plăcea la nebunie orologeria) explicându-mi că se oprise din cauza cutremurului din timpul nopţii. Îmi mai aduc aminte că seara, pe la 7 şi ½, mă aflam în sufrageria bunicilor mei (asistam deseori la cina lor, pentru că avea loc înaintea alei mele), când unul din unchii mei, probabil tot Ferdinando, intră cu un jurnal de seară care anunţa: „Pagube mari şi numeroase victime la Messina din cauza cutremurului de azi-dimineaţă.“

Vorbesc despre „sufrageria“ bunicilor mei, dar ar trebui să spun a bunicii mele, pentru că bunicul era mort deja de un an şi o lună.

Această amintire e vizual mai puţin vie decât prima, dar din punctul de vedere al „lucrului întâmplat“ mult mai precisă.

Câteva zile mai târziu sosea de la Messina vărul meu, Filippo, care-şi pierduse la cutremur amândoi părinţii. A fost găzduit de verii mei Piccolo *împreună cu un alt văr al lui, Adamo*, şi îmi aduc aminte cum mă duceam la familia Piccolo să-l văd, într-o zi urâtă de iarnă, cu ploaie. Îmi mai aduc aminte că avea un aparat de fotografiat (deja!) pe care avusese grijă să-l ia cu el când a fugit din casa de pe strada Rovere, dărâmată deja, şi cum, pe o masă din faţa ferestrei, desenase profiluri de nave de război, discutând cu Casimiro despre calibrul tunurilor şi despre poziţia turelelor, o atitudine de detaşare în oribila nenorocire care se abătuse asupra lui, atitudine criticată deja de pe atunci, în familie, dar atribuită cu înţelegere „şocului“ (pe vremea aceea se spunea „impresie“) suferit, despre care se spunea că e

comun tuturor supravieţuitorilor messinezi. Mai târziu ea a fost mai corect atribuită răcelii sale de caracter care dispare doar în faţa problemelor tehnice, ca de exemplu fotografia şi turelele primelor „dreadnoughts“[8].

Apropo de cutremurul din Messina, îmi amintesc şi durerea mamei mele atunci când, după câteva zile, primi vestea că fuseseră găsite cadavrele surorii ei Lina şi al cumnatului. O văd pe mama plângând în hohote, aşezată pe un fotoliu mare în Salonul Verde, pe care nu se aşeza nimeni niciodată (*acelaşi pe care o „văd“ stând pe străbunica mea*), acoperită cu o scurtă mantelă de „astrahan moiré“. Îmi amintesc şi marile furgoane militare care treceau pe străzi ca să adune haine şi pături pentru sinistraţi; unul a trecut şi pe strada Lampedusa şi de la unul din balcoanele casei m-au pus să-i întind două pături de lână soldatului care stătea în picioare pe furgon, ajungând până aproape la nivelul balconului. Era un artilerist cu chipiul bleu tivit cu portocaliu, îi văd şi acum chipul îmbujorat şi aud cum spune, cu accent emilian: „Mulţam, băiete“. Îmi aduc aminte şi cum umbla vorba că sinistraţii, care erau găzduiţi peste tot, chiar şi în lojele teatrelor, se comportau între ei „într-un mod foarte indecent“ şi tata spunea zâmbind „vor să-i înlocuiască pe morţi“ – aluzie pe care eu o înţelegeam cât se poate de bine.

Nu am nici o amintire clară despre mătuşa Lina, moartă la cutremur (al cărei sfârşit a deschis seria de morţi tragice printre surorile mamei care oferă trei exemple de moarte violentă: nenorocirea, omuciderea şi sinuciderea). Mătuşa Lina venea rareori la Palermo, mi-l amintesc în schimb pe soţul ei care avea nişte ochi extrem de vii în spatele ochelarilor şi o bărbiţă căruntă şi ciufulită.

O altă zi mi-a rămas adânc întipărită în memorie, nu pot preciza data, dar cu siguranţă a fost cu mult înaintea cutremurului din Messina, cred chiar că vine puţin după moartea regelui Umberto. Eram oaspeţii familiei Florio în vila lor de la Favignana, în plină vară. Îmi amintesc că Erica, dădaca, a venit să mă trezească mai devreme decât de obicei, pe la ora 7, m-a şters în grabă cu un burete cu apă rece pe faţă şi m-a îmbrăcat apoi cu mare grijă. Am fost târât jos şi scos pe o portiţă laterală în grădină, apoi urcat pe veranda principală de la intrarea în vilă, care dădea spre mare şi la care ajungeai pe o scară de şase sau şapte trepte. Îmi amintesc soarele orbitor din

dimineaţa aceea de iulie sau august. Pe veranda apărată de soare cu mari perdele de pânză portocalie, pe care vântul dinspre mare le umfla făcându-le să fluture ca nişte vele (le aud încă plesnind), erau aşezate, pe nişte scaune de nuiele, mama, doamna Florio (Franca[9], „divina frumuseţe“) şi alte persoane. În mijlocul grupului stătea o doamnă foarte bătrână, mult aplecată de spate şi cu un nas coroiat, înfăşurată în văluri de văduvă pe care vântul le agita cu furie. M-au dus în faţa ei, ea îmi spuse câteva cuvinte pe care nu le-am înţeles, se încovoie şi mai mult şi mă sărută pe frunte (probabil că eram foarte mic, dacă o doamnă stând jos era nevoită să se aplece ca să mă sărute *pe frunte*). După care am fost târât afară, dus din nou în camera mea, dezbrăcat de hainele de gală, îmbrăcat cu unele mai modeste şi condus pe plajă, unde se aflau deja fraţii Florio şi alţi copii, cu care, după ce ne-am scăldat, am stat multă vreme sub soarele arzător jucând jocul nostru preferat, şi anume acela de a căuta în nisip bucăţele stacojii de coral care se găseau cu destul uşurinţă acolo.

După-masă îmi fu dezvăluit că bătrâna doamnă era Eugenia, fosta împărătească a francezilor, al cărei „yacht“ se găsea ancorat în faţa Favignanei, că fusese la cină, cu o seară înainte, la familia Florio (evident, fără ca eu să fi ştiut ceva) şi că dimineaţa venise într-o vizită de rămas-bun (la ora şapte, supunându-le astfel, cu o indiferenţă imperială, pe mama şi pe doamna Florio, la un adevărat supliciu), şi că doriseră să-i prezinte progeniturile. Se pare că, înainte de a mă săruta, ar fi spus: „Quel joli petit!“[10]

Copilăria

Locurile

În primul rând casa noastră. O iubeam cu un sentiment absolut. Şi o mai iubesc şi acum când, de doisprezece ani, nu mai e decât o amintire. Până cu câteva luni înainte de a fi distrusă dormeam în camera în care am venit pe lume, la patru metri de locul în care fusese aşezat patul mamei când m-a născut. Şi mă bucuram la gândul că sigur voi muri în casa aceea, poate chiar în camera aceea. Toate celelalte case (puţine, de altfel, în afară de hoteluri) n-au fost decât acoperişuri care m-au apărat de ploaie şi de soare, dar nu CASE în sensul străvechi şi venerabil al cuvântului. *În special cea pe care o am acum şi care nu-mi place deloc, pe care am cumpărat-o ca să-i fac plăcere soţiei mele, fericit că pot s-o pun pe numele ei, pentru că într-adevăr nu e casa mea.*

Îmi va fi deci nespus de dureros să-mi reamintesc de Dispăruta iubită aşa cum a fost ea până în 1929, în desăvârşirea şi în frumuseţea ei, aşa cum a fost de fapt până în 5 aprilie 1943, ziua în care bombele aduse de dincolo de Atlantic au căutat-o şi au distrus-o.

Prima senzaţie care-mi vine în minte e una de imensitate. Iar această senzaţie nu se datorează faptului că atunci când eşti copil vezi mult mai mare tot ce te înconjoară, ci pur şi simplu realităţii. Atunci când am văzut aria pe care se afla, acoperită de oribile ruine, suprafaţa ei era de 1600 m. Locuită doar de noi într-o aripă, de bunicii mei paterni în alta, de unchii mei necăsătoriţi la etajul al doilea, a fost la dispoziţia mea timp de douăzeci de ani, cu cele trei curţi, patru terase, grădina, scările imense, cu galeriile, coridoarele, grajdurile, micile mezanine pentru servitori şi pentru administraţie, un adevărat regat pentru un copil singur, un regat pustiu sau câteodată populat numai de figuri iubitoare.

În nici un loc de pe pământ, sunt sigur de asta, cerul n-a fost vreodată atât de intens albastru ca deasupra terasei noastre închise, niciodată soarele n-a aruncat o lumină mai blândă decât cea care pătrundea printre obloanele pe jumătate închise ale „salonului verde“, nicicând petele de igrasie de pe zidurile exterioare ale curţii n-au creat forme mai stimulatoare pentru fantezie ca acelea ale casei mele.

Totul îmi plăcea la ea: asimetria zidurilor, mărimea saloanelor, stucaturile tavanelor, mirosul urât ce venea de la bucătăria bunicilor, parfumul de violete din budoarul mamei, arşiţa din grajduri, mirosul plăcut de piei curate din şelărie, misterul câtorva apartamente neterminate de la etajul al doilea, uriaşul hangar în care se ţineau trăsurile, o întreagă lume plină de plăcute taine, de surprize mereu reînnoite şi mereu duioase.

Îi eram stăpân absolut şi-i străbăteam mereu în goană imensele spaţii, urcând din curte pe scara „mare“ până în „loggia“ aflată sub acoperiş de pe care se vedea marea şi muntele Pellegrino şi tot oraşul până la Porta Nuova şi Monreale. Şi deoarece, cu ocolişuri şi întortocheri ştiam să evit camerele locuite, mă simţeam singur şi atotputernic, urmat deseori doar de iubitul meu Tom care alerga vesel pe urmele mele, cu limba-i roşie atârnând din dragul lui bot negru.

Casa (şi casă vreau s-o numesc, şi nu palat, cuvânt ce a fost pervertit, fiind dat astăzi unor falanstere de cincisprezece etaje) era ascunsă pe una din cele mai dosnice străzi din vechiul Palermo, în Via Lampedusa, la numărul 17, număr purtător de negre prevestiri[11], dar care pe atunci nu făcea altceva decât să adauge un uşor gust funest bucuriei pe care ştia s-o dăruiască. (Când, mai târziu, odată transformate grajdurile în depozite, am cerut schimbarea numărului şi el a devenit 23, sfârşitul era aproape; numărul 17 îi adusese totuşi noroc.)

Strada era dosnică, dar nu foarte îngustă, bine pavată şi deloc murdară cum s-ar putea crede, pentru că în faţa intrării noastre şi pe toată lungimea clădirii se întindea vechiul palat Pietraperzia, care nu avea la parter nici magazine, nici locuinţe şi a cărui faţadă era austeră, dar curată, albă şi galbenă, cum se cuvine, străpunsă de multe ferestre, apărate de gratii enorme care-i dădeau un aer sever şi trist de veche mănăstire sau de închisoare statală. (Exploziile bombelor au aruncat apoi multe din greoaiele

gratii în camerele noastre care dădeau spre stradă, cu ce fericite urmări pentru stucaturile antice şi lustrele de Murano nu e greu de imaginat.)

Dar dacă strada Lampedusa, cel puţin atât cât ţinea casa noastră, era decentă, nu la fel apăreau străzile care duceau la ea: strada Bara all'Olivella, care dădea în piaţa Massimo, era sufocată de mizerie şi de *catodi*[12] şi era cât se poate de neplăcut s-o străbaţi. S-a schimbat puţin în bine când a fot deschisă strada Roma, dar a rămas totuşi o bună bucată de drum de făcut printre murdărie şi orori.

Faţada casei nu avea nimic excepţional din punct de vedere arhitectonic, era albă, cu largile ancadramente ale deschizăturilor de culoarea pucioasei, de fapt în cel mai pur stil sicilian al secolelor al XVII-lea şi XVIII-lea. Casa se întindea în strada Lampedusa pe vreo şaizeci de metri şi avea 9 mari balcoane pe faţadă. Aproape de colţurile casei se aflau două porţi extrem de largi, cum se făceau odinioară, ca

să permită trăsurilor să intre, oricât de strâmte ar fi fost străzile. Şi într-adevăr intrau cotind cu uşurinţă chiar şi atelajele cu patru cai pe care tata le conducea cu măiestrie în zilele curselor de galop de la Favorita[13].

Trecând de poarta pe care se intra întotdeauna, *prima din stânga, dacă stăteai cu faţa la casă, aproape de intersecţia cu strada Bara şi despărţită de colţul casei doar de un spaţiu de vreo doi metri spre care dădea fereastra cu gratii a cuştii portarului, se intra într-un scurt gang pavat cu lespezi, cu două ziduri laterale din stuc alb ridicându-se de pe o treaptă joasă. În stânga era încăperea portarului (după care urma, în interior, locuinţa acestuia), cu o frumoasă uşă de mahon în mijlocul căreia se afla un geam mare, opac, cu stema noastră. Şi imediat după aceea, tot pe stânga, precedată de două trepte, intrarea la „marea scară", cu uşa ei cu două canaturi, şi ea din mahon şi sticlă, dar fără steme şi cu geamul transparent.* În dreapta, când se termina peretele de stuc, exact în faţa scării exista un portic cu coloane din frumoasa marmură cenuşie de Billiemi[14], care susţineau un „tocchetto"[15]. Dincolo de poartă se întindea marea curte pietruită şi împărţită în fâşii prin şiruri de lespezi. Ea era închisă de trei mari arcuri susţinute şi ele de coloane de Billiemi purtând terasa care unea, în acel punct, cele două aripi ale casei.

Sub primul portic, în dreapta coridorului, se aflau multe plante, mai ales

palmieri, în butoaie de lemn vopsite în verde, iar în fund o statuie în picioare, din ghips, a nu ştiu cărui zeu grec. Tot în fund, paralelă cu cea de la intrare, se afla uşa şelăriei.

„Scara mare“ era foarte frumoasă, toată în marmură de Billiemi cenuşie, cu două rampe, fiecare cu câte cincisprezece trepte, strânse între doi pereţi galbeni. Acolo unde începea a doua rampă exista un vast palier alungit cu două uşi de mahon, una în faţa fiecărei rampe, *cea a primei rampe ducea la încăperile de la mezanin, destinate administraţiei şi numite „Contabilitatea“, cealaltă într-o debara mică de tot, folosită de servitori când trebuiau să-şi schimbe livreaua.*

Aceste două porţi erau împodobite cu o cornişă tot în marmură de Billiemi în stil Empire, iar deasupra lor, la primul etaj se afla câte un balconaş bombat auriu care dădeau amândouă pe mica scară de intrare în apartamentul bunicilor.

Am uitat să spun că imediat după intrarea la scară, în partea exterioară însă, înspre curte, atârna

cordonul roşu al clopotului pe care portarul trebuia să-l tragă pentru a anunţa servitorii că stăpânii se întorseseră sau că venise cineva în vizită. Numărul bătăilor de clopot, pe care portarii le executau excepţional, obţinând, nu ştiu cum, nişte sunete seci şi nete, fără clinchete inutile, era perfect orânduit: patru lovituri pentru bunica, principesa, două pentru vizitele pe care le primea principesa, trei pentru mama, ducesa, unul pentru musafirii ei. Aveau loc însă şi neînţelegeri, se întâmpla uneori că se întorceau cu aceeaşi trăsură mama, bunica şi o prietenă pe care o luaseră cu ele de pe drum, şi atunci era intonat un adevărat concert de 4+3+2 lovituri care nu se mai terminau. Stăpânii de gen masculin (bunicul şi tata) şi unchii mei se întorceau fără ca pentru ei să se tragă clopotul.

A doua rampă de scări dădea într-un vast şi luminos „tocchetto“, adică într-un portic în care spaţiile dintre coloane fuseseră închise, pentru mai mult confort, cu mari vitralii din sticlă opacă în formă de romb. În el se aflau puţine obiecte de mobilier, tablouri impozante ale strămoşilor şi o masă mare, în stânga, pe care erau puse scrisorile sosite (aici am citit o carte poştală venită de la Paris şi adresată unchiului meu Ciccio, în care cine ştie ce curvuliţă franţuzoaică scrisese: „Dis à Moffo qu’il est un mufle“[16], *două*

minunate comode şi o statuie în ghips a Pandorei pe punctul de a deschide fatala cutie, înconjurată de plante. În fund, vizavi de începutul scărilor, era o uşă tot timpul închisă care dădea direct în „salonul verde“ (uşă care mult mai târziu deveni cea de intrare în apartamentul nostru), iar în dreapta scării se afla intrarea în „sala mare“, de fapt o uşă încontinuu deschisă, capitonată în mătase roşie, având în partea superioară din sticlă colorată stema noastră şi stema localităţii Valdina.

„Sala mare“ era o încăpere imensă, pardosită cu lespezi de marmură albă şi cenuşie, cu trei balcoane care dădeau spre strada Lampedusa *şi unul spre curtea Lampedusa, o fundătură a străzii Bara. Sala era împărţită în două de un arc, care o despărţea în două părţi inegale, prima mai mică, cealaltă mult mai mare.* Era, spre marea mâhnire a părinţilor mei, decorată complet modern, deoarece în 1848 căzuse acolo o bombă care-i distrusese minunatul tavan pictat şi produsese daune ireparabile picturilor murale. Se pare chiar că multă vreme aici a crescut un splendid smochin. Fu restaurată atunci când bunicul se căsători, adică în 1866 sau’ 67, şi era în stuc strălucitor alb, cu un „lambris“ din marmură cenuşie. *În mijlocul tavanului, pe fiecare dintre cele două părţi, era pictată o stemă, în faţa uşii de la intrare se afla o masă mare pe care vizitatorii îşi depuneau pălăriile şi paltoanele, mai erau şi câteva comode şi nişte fotolii*. Aici, în sala asta mare, trândăveau pe scaunele lor servitorii, gata să se repeadă în „tocchetto“, la sunetul faimosului clopot.

După ce intrai pe uşa capitonată cu stofă roşie despre care am vorbit, dacă te îndreptai spre peretele din stânga, dădeai peste o altă uşă, şi ea capitonată, dar cu verde, care ducea în apartamentul nostru; dacă o luai la stânga, trebuia să traversezi toată încăperea, până când pe dreapta dădeai peste o treaptă şi o uşă care ducea la apartamentul bunicilor, începând exact cu „săliţa“ cu cele două balconaşe care dădeau spre scară.

Trecând prin uşa capitonată cu stofă verde se intra în anticameră, care avea, deasupra balconului şi celor două uşi, şase medalioane cu portrete ale strămoşilor, o tapiserie de mătase gri, alte tablouri şi câteva mobile închise la culoare. Şi privirea pătrundea în perspectiva saloanelor care se înşiruiau unul după altul de-a lungul faţadei. Aici începea pentru mine magia luminilor care, într-un oraş cu soare arzător ca Palermo, sunt bogate şi

diferite în funcţie de vreme, chiar şi pe străzile cele mai strâmte. Ele erau filtrate uneori de draperiile de mătase din faţa balcoanelor, sau aprinse alteori, atunci când cădeau pe auriul unei cornişe sau pe damascul galben al fotoliului care le reflecta; uneori, vara mai ales, saloanele erau cufundate în întuneric, dar prin obloanele trase filtra senzaţia forţei luminoase de afară, alteori, în funcţie de oră, o rază pătrundea dreaptă şi bine tăiată ca acelea din Sinai, încărcată de miriade de firişoare de praf, şi înflăcăra culoarea covoarelor care era de acelaşi roşu rubiniu în toate încăperile. Un adevărat miracol de lumini şi culori care mi-a vrăjit inima pentru totdeauna. Regăsesc uneori în câte un vechi palat sau în vreo biserică această vrajă luminoasă care mi-ar sfâşia sufletul dacă n-aş avea pregătită deja o „wicked joke“.

După anticameră urma aşa-zisa încăpere a lambriurilor, pentru că era îmbrăcată până la jumătate de un „lambris“ de nuc sculptat, după aceea camera „cinei“, cu pereţii tapetaţi cu o stofă portocalie cu flori, stofă care mai supravieţuieşte în parte pe pereţii actualei camere a soţiei mele. Apoi sala de bal cu pardoseala smălţuită şi tavanul pe care minunate arabescuri aurii şi galbene încadrau scene mitologice în care, cu veritabilă forţă şi ample fâlfâiri de mantii, se îngrămădeau toate zeităţile Olimpului. Urma minunatul budoar al mamei, cu tavanul lui acoperit de stucaturi reprezentând flori şi ramuri în culori vechi, într-un desen suav şi preţios ca o muzică mozartiană.

Şi apoi se intra în dormitorul mamei, care era foarte vast; peretele cel mai mare unde se afla camera de colţ a casei, cu un balcon (ultimul) spre strada Lampedusa şi altul spre grădina oratoriului bisericii Sf. Zita.

Decoraţiile în lemn, în stuc şi picturile erau printre cele mai frumoase din casă.

Din salonul lambriurilor, mergând spre stânga, se intra în „salonul verde“ şi din acesta în „salonul galben“, apoi într-o cameră care la început era „day-nursery“ pentru mine, transformat mai târziu în salonaşul „roşu“, încăperea în care se stătea tot timpul, iar mai târziu în bibliotecă. Această încăpere avea în stânga (intrând din salonul galben) o fereastră spre curtea mare şi pe acelaşi perete o uşă de sticlă care dădea pe o terasă. În unghi drept cu aceste deschideri era mai întâi o uşă (zidită mai târziu)

care dădea într-o încăpere mai mică, fosta baie a bunicului meu (exista acolo şi o cadă de marmură) şi care servea drept depozit pentru jucăriile mele, şi după aceea o altă uşă de sticlă ce dădea spre terasa mică.

Copilăria – locurile – celelalte case

Dar „casa“ din Palermo avea pe atunci şi alte dependinţe la ţară care îi sporeau farmecul. Acestea erau patru: Santa Margherita Belìce, (vilă) Bagheria, (palat) Torretta şi (conac) Reitano. Mai erau casa de la Palma şi castelul din Montechiaro, dar acolo nu mergeam niciodată.

Destinul acestor case

Preferata era Santa Margherita, unde petreceam luni întregi chiar şi în timpul iernii. Era una dintre cele mai frumoase case de ţară pe care le-am văzut vreodată. Construită în 1680, fusese complet refăcută, pe la 1810, de principele de Cutò, atunci când au stat vreme îndelungată acolo Ferdinand IV[17] şi Maria Carolina, obligaţi să se retragă în Sicilia în vremea în care la Napoli domnea Murat. După aceea, nu fusese abandonată, cum se întâmplă cu toate celelalte case siciliene, ci îngrijită în continuare, restaurată şi îmbogăţită, până la bunica mea Cutò, care, trăind până la douăzeci de ani în Franţa, nu moştenise aversiunea siciliană pentru viaţa la ţară, locuia aici aproape încontinuu şi o aranjase „up to date“[18] (pentru cel de-al doilea Imperiu, se-nţelege, care nu era însă foarte diferit de stilul de confort ce a domnit în Europa până în 1914).

Călătoria

Farmecul aventurii, farmecul a ceea ce nu e pe deplin înţeles care alcătuieşte o mare parte a amintirii mele despre Santa Margherita, începea cu călătoria înspre acolo. Era ceva cât se poate de incomod, dar şi de atrăgător. Pe vremea aceea nu existau automobile şi singurul care circula la Palermo pe la 1905 era „électrique“-ul bătrânei doamne Giovanna Florio. Un tren pleca din gara Lolli, la 5.10 dimineaţa. Trebuia deci să ne sculăm la 3½. Eram trezit la ora aceea imposibilă, cu atât mai teribilă pentru mine cu cât era aceeaşi oră la care mi se dădea uleiul de ricin atunci când mă durea

burta. Valeţii şi bucătarii plecau cu o zi înainte. Ne urcam în două landouri închise, în primul mama, tata, guvernanta Anna I, să zicem, şi eu. În al doilea, Teresa sau Concettina, poate, camerista mamei, Ferrara, contabilul, care era din Santa Margherita şi mergea să-şi petreacă vacanţa cu ai lui, şi Paolo, valetul tatei. Cred că ne urma şi un al treilea vehicul, cu bagajele şi coşurile cu mâncarea de drum.

Asta se întâmpla în general pe la sfârşitul lui iunie şi pe străzile pustii începea să se lumineze de ziuă. Traversând prin piaţa Politeama şi apoi pe strada Dante (care pe atunci se numea strada Esposizione), ajungeam la gara Lolli. Acolo ne repezeam în trenul spre Trapani; trenurile erau pe vremea aceea fără coridor şi deci fără toaletă, iar când eram foarte mic luau pentru mine o oliţă de noapte, dintr-un oribil porţelan maro, cumpărată anume pentru călătorie, şi care era aruncată pe fereastră înainte de a sosi la destinaţie. Controlorul îşi făcea slujba agăţat în exteriorul vagonului şi la un moment dat îl vedeai apărând din afară, cu chipiul lui galonat şi mâna într-o mănuşă neagră.

Ore întregi străbăteam minunatul şi teribil de tristul peisaj al Siciliei de vest, cred că era identic cu cel pe care-l găsiseră „Cei o Mie“[19] atunci când au debarcat. Carini, Cinisi, Zucco, Partinico; apoi calea ferată mergea paralel cu ţărmul mării, şinele păreau aşezate direct pe nisip, soarele arzător ne cocea în cutia noastră de fier. *Nu existau termosuri şi* în gări nu te puteai aştepta să găseşti vreo răcoritoare; apoi trenul o tăia către interior, printre munţi stâncoşi şi ogoare de grâu secerat deja, galbene ca nişte coame de lei. La 11 ajungeam în sfârşit la Castelvetrano, care nu era nici pe departe orăşelul cochet şi ambiţios de acum, ci un târg sumbru, cu canalizarea la vedere, porci care se lăfăiau pe drumul principal şi miliarde de muşte. La gară, care de şase ore fierbea sub soarele dogoritor, ne aşteptau trăsurile noastre, două landouri, cărora li se puseseră pentru ocazie perdeluţe galbene.

La 11½ porneam din nou, până la Partanna, făceam o oră pe un drum bun şi uşor de străbătut, printr-un minunat peisaj cultivat; recunoşteam locurile ştiute, cele două capete de negri în porţelan pe stâlpii de la intrarea într-o vilă, crucea de fier care amintea de o crimă; odată ajunşi la Partanna însă, scena se schimba: se prezentau trei carabinieri, un sergent major şi doi

soldaţi care, călare şi cu ceafa apărată de o batistă mare şi albă asemenea cavaleriştilor lui Fattori[20], urmau să ne însoţească până la Santa Margherita. Drumul devenea muntos, în jur se întindea nesfârşitul peisaj al Siciliei moşiereşti, pustiu, fără o boare de vânt, torturat de soarele de plumb. Căutam un copac la umbra căruia să mâncăm de prânz, nu existau decât nişte măslini piperniciţi care nu ne apărau de soare. În sfârşit, dădeam peste vreo casă abandonată de arendaş, pe jumătate ruinată, dar cu ferestrele bine ferecate. Coboram să mâncăm la umbra ei, în general, lucruri foarte gustoase. Puţin mai departe, şi carabinierii, cărora le fuseseră trimise pâinea, carnea, desertul şi câteva sticle, prânzeau cu voioşie, arşi deja de soarele amiezii. La sfârşitul mesei, sergentul major se apropia cu paharul plin în mână. „Mulţumesc Excelenţelor Voastre şi în numele soldaţilor mei.“ Şi dădea pe gât vinul care era atât de cald, că avea probabil 40 de grade.

Dar unul dintre soldaţi rămăsese în picioare şi se învârtea, bănuitor, în jurul casei.

Urcam din nou în trăsuri. Era ora două, ora cu adevărat teribilă a câmpiei siciliene vara. Se mergea la pas pentru că începea coborârea către Belìce. Amuţiseră cu toţii şi în tropăitul copitelor se auzea doar vocea unui carabinier care cânta încet: „Spaniola ştie să iubească aşa“. În jur se ridicau nori de praf. *Anna I, care fusese şi în India.*[21]

Apoi traversam râul Belìce, un adevărat fluviu pentru Sicilia, care avea până şi apă în albia lui, şi începea interminabilul urcuş la pas: serpentinele se înşirau una după alta, eterne în peisajul calcinat.

Părea să nu se mai sfârşească, şi totuşi se sfârşea; pe culmea povârnişului caii se opreau fumegând de sudoare, carabinierii descălecau, coboram şi noi să ne dezmorţim picioarele. Şi apoi porneam din nou, la trap. Mama mă avertiza: „Acum fii atent, peste puţin o să vezi pe stânga Venaria“. Şi într-adevăr intram pe un pod şi pe stânga se vedea în sfârşit puţină verdeaţă, tufe de trestii şi chiar o livadă de portocali. Era Dàgali, prima proprietate a familiei Cutò pe care o întâlneam. Şi în spatele ei o colină abruptă, tăiată până sus de un drum larg mărginit de chiparoşi care ducea la Venaria, pavilionul nostru de vânătoare.

Nu eram prea departe. Mama, copleşită de iubirea pentru Santa

Margherita nu mai avea linişte, îşi scotea capul când într-o parte, când în cealaltă a landoului. „Suntem aproape la Montevago. Suntem acasă!“ Treceam într-adevăr prin Montevago, prima aşezare omenească pe care o întâlneam după patru ore de drum. Şi ce mai aşezare! Străzi largi şi pustii, case la fel de asuprite de sărăcie şi de soarele nemilos, nici ţipenie de om, câţiva porci, câteva hoituri de pisică.

Dar după ce treceam de Montevago, totul mergea mai bine. Drumul era drept şi lin, peisajul zâmbitor. „Uite vila lui Giambalvo! Uite Madonna delle Grazie şi chiparoşii ei!“ Salutam cu bucurie până şi cimitirul. Urma Madonna di Trapani. „Am ajuns! Uite podul.“

Era 5 după-masa. Călătoream de douăsprezece ore.

Pe pod era aliniată fanfara municipală care începea cu entuziasm să cânte o polcă. Noi, desfiguraţi, cu genele albite de praf şi gâtlejul uscat, ne străduiam să zâmbim şi să mulţumim. O scurtă trecere pe străzi, intram în piaţă, se vedeau deja culorile fermecătoare ale casei, intram pe poarta cea mare: prima curte, gangul, a doua curte. Ajunsesem. La picioarele scării exterioare grupul „oamenilor casei“, în frunte cu minunatul Don Onofrio, mărunţel, cu barba albă, flancat de autoritara lui soţie. „Bine aţi venit!“ „Ce bucuroşi suntem că am ajuns!“

Sus, într-unul din saloane, Don Onofrio pregătise nişte *granita*[22] de lămâie, cât se poate de rele, şi totuşi o binecuvântare pentru noi. Eu eram târât de Anna în camera mea şi vârât cu sila într-o baie călduţă, pe care ireproşabilul Don Onofrio se gândise s-o pregătească. Asta în timp ce nefericiţii mei părinţi înfruntau valul de cunoştinţe care începeau să sosească.

Casa

Aşezată în mijlocul satului, chiar în piaţa umbrită, se întindea pe o suprafaţă imensă, numărând, mai mari sau mai mici, trei sute de încăperi. Dădea ideea unui soi de complex închis şi autosuficient, a unui fel de Vatican, să zicem, format din apartamente de protocol, camere de zi, camere de oaspeţi pentru treizeci de persoane, camere pentru servitori, trei curţi imense, grajduri şi şoproane, teatru şi biserică particulare, un uriaş şi foarte frumos parc şi o mare grădină de zarzavat.

Şi ce încăperi! Principele Niccolò avusese bunul-gust, aproape unic în vremea lui, de a nu strica saloanele din secolul al XVIII-lea. În apartamentul cel mare fiecare uşă era încadrată pe ambele părţi de decoraţii pline de fantezie în marmură cenuşiei, neagră sau roşie, care, cu extrem de armonioasele lor asimetrii, sunau ca o fanfară jucăuşă la fiecare trecere dintr-un salon într-altul. Din cea de-a doua curte, o scară largă, cu o singură rampă şi cu balustradă din marmură verde, ducea la o terasă, în care se deschidea uşa de intrare deasupra căreia străjuiau clopoţei.

De aici, se intra în colosala anticameră acoperită în întregime de două şiruri suprapuse de tablouri reprezentându-i pe bărbaţii din familia Filangeri de la 1080 până la tatăl bunicii mele, toţi în picioare şi în mărime naturală, în cele mai felurite costume, de la cel de cruciat până la cel al gentilomului de cameră al lui Ferdinand II, tablouri care, în ciuda extremei mediocrităţi a execuţiei, umpleau uriaşa sală cu o prezenţă vie şi familiară. Sub fiecare pânză, cu litere albe pe un cartonaş negru, erau scrise numele, titlurile şi evenimentele din viaţa lor: „Riccardo, apără Antiohia de păgâni“, „Raimondo, piere apărând Acri“, un alt Riccardo „principalul instigator al răscoalei sicule“ (adică Vespri siciliani[23]); Niccolò I „a conduse două regimente de husari împotriva hoardelor galice, în 1796“.

Deasupra fiecărei uşi sau ferestre se găseau în schimb hărţile panoramice ale „moşiilor“, pe atunci aproape toate prezente la apel. În cele patru colţuri, patru statui de bronz ale unor luptători în armură – o concesie făcută gustului vremii – înălţau o simplă lampă cu petrol. Pe tavan, Jupiter înfăşurat într-un nor purpuriu binecuvânta îmbarcarea lui Angerio[24], care, din natala Normandie, se pregătea s-o pornească pe mare către Sicilia; şi tritoni şi nimfe marine se zbenguiau în jurul galioanelor pregătite să o pornească pe marea sidefie. [Pândari – berete, uniforme, puşti, iepuri]

Dar odată depăşit ceea ce însemna preludiul său trufaş, casa era toată numai graţie şi capricii, sau mai bine spus, trufia ei se ascundea sub moliciune, asemenea celei a unui nobil sub galanterie. Exista o bibliotecă, închisă în dulapuri în savurosul stil al secolului al XVIII-lea italian, zis „stile di badia“[25], asemănător cu cel veneţian înflorit, dar mai aspru şi mai puţin dulceag. Conţinea aproape în totalitate opere ale iluminiştilor în legăturile lor roşietice şi aurite: *l’Encyclopédie*, Voltaire, Fontenelle,

Helvetius, Voltaire în marea ediţie Kehl (dacă Maria Carolina îi citea, ce gândea oare despre ei?), apoi *Victoires et Conquêtes*, o culegere de buletine napoleoniene şi de rapoarte de război care îmi încântau lungile după-amiezi estivale încărcate de linişte în timp ce citeam, întins pe burtă, pe unul din „pouf“-urile care ocupau mijlocul sălii de bal. O bibliotecă bizară, în fond, dacă ne gândim că fusese alcătuită de principele Niccolò, care era un reacţionar. Se mai găseau aici şi culegeri legate de jurnale satirice din Risorgimento, ca de exemplu *Il Fischietto* şi *Lo Spirito Folletto*, câteva ediţii splendide din *Don Quijote*, din La Fontaine, istoria lui Napoleon de Norvins, cu preţioase ilustraţii (pe care o mai am şi acum), operele complete – sau aproape – ale lui Zola, ale căror coperte galbene se iţeau impertinente în ambianţa aceea „mellow“, puţine alte romane de duzină, dar şi *I Malavoglia*[26] cu dedicaţie autografă.

Nu ştiu dacă am reuşit până aici să dau de înţeles că eram un copil căruia îi plăcea singurătatea, căruia îi plăcea să stea mai mult cu lucrurile decât cu persoanele. E lesne deci de înţeles că viaţa la Santa Margherita era ideală pentru mine. În imensitatea decorată a casei (*12 persoane în 300 de camere*) bântuiam ca într-un codru fermecat. Un codru fără balauri la pândă, plin de minunăţii fericite până şi în numele jucăuşe ale camerelor: „camera păsărelelor“, tapiţată în întregime cu o mătase crudă albă, aspră, pe care, printre infinite arabescuri din ramuri înflorite străluceau păsările pictate cu mâna; „camera maimuţelor“, în care printre aceiaşi arbori tropicali se dădeau huţa nişte uistiti[27] foarte păroşi şi răi; „camerele lui Ferdinando“, care mie îmi evocau înainte de orice imaginea unchiului meu blond şi zâmbitor, dar care primiseră acest nume deoarece alcătuiseră apartamentul privat al regelui Nasone[28], cum o demonstra de altfel imensul „lit-bateau“ Empire, a cărui saltea era acoperită cu un soi de învelitoare de marochin care se pare că se folosea pentru paturile regale în locul cuverturii; marochin verde înţesat de imprimeuri aurite cu cei trei crini ai Bourbonilor şi care părea o carte uriaşă. Pereţii erau acoperiţi cu o mătase verde mai deschisă la culoare, cu dungi verticale, una lucitoare, alta mată, la fel cu cea din „salonul verde“ al casei din Palermo. „Sala tapiseriei“, *sala* care a dat mai târziu naştere unor asociaţii sinistre, se aflau acolo opt mari „succhi d’erbe“[29], cu subiecte din *Gerusalemme Liberata*[30]. Într-una din ele,

reprezentând duelul dintre Tancredi şi Argante, unul din cei doi cai avea o privire ciudat de umană, pe care eu aveam să o leg mai apoi de „House of the Metzengerstein“ a lui Poe. Această tapiserie, de altfel, e încă a mea.

E ciudat, dar noi stăteam întotdeauna, seara, în sala de bal, încăperea centrală de la primul etaj, cu opt balcoane care dădeau spre piaţă şi alte patru spre curte. Amintea de sala de bal din casa noastră de la Palermo. Auriul constituia nota dominantă a salonului. Tapiseria era însă de un verde crud acoperită aproape în întregime cu flori şi frunze de aur brodate cu mâna, lambriurile de lemn şi obloanele enorme ca nişte porţi de case erau în întregime acoperite cu o foiţă de aur mat cu decoraţii dintr-un aur lucitor. Iar când, în serile de iarnă (am petrecut două ierni la Santa Margherita, de care mama nu voia să se desprindă), stăteam aşezaţi în faţa şemineului central, la licărirea unor lămpi cu petrol a căror lumină făcea să strălucească la întâmplare câte o floare de pe tapiserie sau câte un decor al obloanelor, părea că suntem închişi într-un sipet al zânelor. Pot spune cu exactitate data unei asemenea seri, pentru că îmi amintesc că au fost aduse ziarele care anunţau înfrângerea de la Port-Arthur[31].

Serile acestea nu erau întotdeauna rezervate doar familiei, ba chiar nu erau aproape niciodată. Mama ţinea să păstreze vie tradiţia părinţilor ei de a avea relaţii cordiale cu notabilităţile locale, şi multe dintre ele luau pe rând masa cu noi, iar de două ori pe săptămână se reuneau cu toţii să joace cărţi în sala de bal. Mama îi cunoştea de pe vremea când era fetiţă şi ţinea la toţi; mie mi se păreau fără excepţie, cum poate nu erau, oameni cumsecade. Era printre ei don Peppino Lomonaco, un palermitan pe care mizerabila sa condiţie economică îl obligase să emigreze la Santa Margherita, unde avea o casă minusculă şi o şi mai minusculă bucată de pământ, mare vânător, era bun prieten cu bunicul şi se bucura de un tratament foarte special, cred că mânca în fiecare zi la noi şi era singurul care o tutuia pe mama, în timp ce ea i se adresa cu un respectuos „dumneavoastră“. Era un bătrânel drept, uscăţiv, cu ochi albaştri şi nişte mustăţi lungi şi albe, pleoştite, foarte distins, ba chiar elegant în hainele lui tocite, dar de un croi impecabil. Am acum bănuiala că era un bastard al familiei Cutò, un unchi al mamei, într-un cuvânt. Cânta la pian şi povestea minunăţii despre vânătorile prin hăţişuri

şi pădurici împreună cu bunicul, despre fenomenala isteţime a căţelelor

sale (Diana şi Furetta) şi despre palpitantele, dar întotdeauna inofensivele întâlniri cu bandele tâlharilor Leone şi Capraro[32]; mai era şi Nenè Giaccone, mare proprietar al locului, cu un barbişon roşu ca focul şi o vioiciune incurabilă, considerat un mare „viveur“ al satului, deoarece în fiecare an petrecea două luni la Palermo, stând la hotelul Milano, care se găsea pe Via Emerico Amari, alături de Politeama, şi care era considerat „fast“.

Mai era cavalerul Mario Rossi, un bărbat mic de statură, cu o bărbuţă neagră, vechi funcţionar la poştă, care vorbea mereu despre Frascati („Dumneavoastră înţelegeţi, ducesă, Frascati e aproape Roma“), unde lucrase câteva luni; mai era Ciccio Neve, cu o faţă mare rubicondă şi cu favoriţii à la Franz Joseph, care locuia cu o soră nebună (când cunoşti bine un sat sicilian, ajungi să descoperi o mulţime de nebuni); Catania, învăţătorul, cu o barbă ca a lui Moise; Montalbano, şi el mare proprietar de pământ, adevăratul tip de „boiernaş de ţară“, incult şi grosolan, tatăl, cred, al actualului deputat comunist; Giorgio di Giuseppe, care era intelectualul grupului, dacă treceai seara pe sub ferestrele lui îl puteau auzi cântând la pian *Nocturnele* lui Chopin; Giambalvo, nemaipomenit de gras şi de plin de spirit; doctorul Monteleone, cu barbişonul negru, care studiase la Paris şi care vorbea deseori despre rue Monge, unde avusese nişte aventuri extraordinare; don Colicchio Terrasa, foarte bătrân şi aproape cu totul ţăran, cu fiul său Totò, un mâncău vestit, şi mulţi alţii care veneau mai rar.

Aţi băgat de seamă că e vorba numai de bărbaţi; soţiile, fiicele, surorile stăteau acasă, fie pentru că femeile din sat (între 1905 şi 1914) nu mergeau în vizită, fie pentru că soţii, taţii şi fraţii lor nu le considerau prezentabile; mama şi tata mergeau să le viziteze o dată pe sezon, iar la Mario Rossi, a cărui soţie era din familia Bilella, vestită pentru meritele sale gastronomice, mergeau uneori şi la masă; iar alteori ea, după un complicat sistem de preavize şi semnale, trimitea cu un băiat care traversa piaţa în galop, sub soarele orbitor, un castron uriaş plin cu macaroane *di zito* alla siciliana, cu carne tocată, vinete şi busuioc, care, îmi amintesc, era cu adevărat o mâncare pentru zei rustici şi primitivi. Băiatul avea ordinul precis de a pune castronul pe masă, când eram deja aşezaţi, şi înainte de a pleca spunea autoritar: „A signura raccumanna: ‘u cascavaddu“[33]. Recomandare

înţeleaptă, poate, dar căreia nu i se dădu niciodată ascultare.

În această absenţă a femeilor singura excepţie era cea a Margheritei, fiica lui Nenè Giaccone, „viveur“-ul, o fată frumoasă cu părul roşu ca al tatălui ei, care fusese educată la Sacro Cuore şi care îşi făcea apariţia din când în când.

Relaţiile cordiale cu populaţia erau într-un net contrast cu cele cât se poate de încordate cu autorităţile, primarul, don Pietro Giaccone, nu se vedea niciodată şi nici preotul, deşi familia Cutò avea dreptul de patronat[34]; absenţa primarului era explicabilă prin continuele certuri cu primăria pentru „drepturile civice“. Bărbat galant, Don Pietro ţinuse o vreme în casă o curvuliţă, care se dădea drept spanioloaică, Pepita, pescuită într-un café-concert şi apreciată (!), şi pe care o plimba pe uliţele satului într-o „charrette“ trasă de un „pony“ cenuşiu. Într-o zi, tata, care stătea în faţa porţii, i-a văzut trecând pe cei doi în elegantul lor echipaj, şi cu privirea formată pe care o avea pentru astfel de lucruri îşi dădu seama că osia rămăsese fără furcă şi că roata stătea să cadă, aşa că, deşi nu-l cunoştea pe cavalerul-primar şi deşi relaţiile erau încordate, alergă după şaretă strigând: „Cavalere, fiţi atent, roata dreaptă se desprinde“.

Cavalerul se opri, salută cu biciul şi zise: „Mulţumesc, o să văd“, apoi îşi reluă drumul fără să coboare. După douăzeci de metri roata se duse efectiv la vale şi cavalerul-primar fu azvârlit fără milă la pământ împreună cu Pepita, în rochia ei de „chiffon“ roz. Nu se loviră prea tare, a doua zi apărură patru potârnici şi o carte de vizită: „Cavalerul Pietro Giaccone, primar la Santa Margherita Belìce, ca să mulţumească pentru bunul sfat pe care nu l-a ascultat“.

Dar acest gest de destindere a relaţiilor n-a avut urmări.

[*Ultima şi cea mai mare dintre curţile casei din Santa Margherita era „curtea palmierilor“, în care se aflau peste tot nişte palmieri foarte înalţi încărcaţi în acea vreme cu ciorchini de curmale sălbatice. Intrând prin pasajul care o lega de a doua curte, dădeai în dreapta peste clădirea lungă şi joasă în care se aflau grajdurile, dincolo de care se afla manejul.*]

În mijlocul curţii, lăsând în dreapta grajdurile şi curtea manejului, se aflau doi pilaştri înalţi din piatră galbenă poroasă, împodobiţi cu măşti sculptate şi ghirlande, printre care se trecea spre scările care coborau în

parc. Erau nişte scări scurte (vreo zece trepte cu totul), dar în al căror mic spaţiu arhitectul baroc găsise modul în care să dea frâu liber inspiraţiei sale diavoleşti. alternând trepte înalte şi scunde, răsucind rampele în cele mai neaşteptate feluri, creând paliere inutile cu nişe şi bănci, în aşa fel încât să formeze pe o înălţime atât de mică un sistem de ieşituri şi retrageri, de rezistenţe bruşte şi întâlniri plăcute care confereau scărilor un aer de ceartă între îndrăgostiţi. Parcul, asemenea multor altora din Sicilia, se întindea la un nivel mai jos decât casa, ca să se poată folosi, cred, de un izvor care curgea pe acolo. Era foarte mare, dar, în învălmăşeala sa de alei şi cărări, dacă-l priveai de la una din ferestrele casei, apărea cât se poate de regulat. Era plantat în întregime cu stejari şi araucaria, cu aleile mărginite de garduri vii din mirt, şi în delirul verii, când izvorul îşi reducea debitul, era un paradis de miresme arse de oregano şi de iarba-mâţei, cum sunt multe grădini din Sicilia care par făcute mai mult pentru bucuria nărilor decât pentru cea a ochilor.

Marea alee care-l înconjura pe cele patru laturi era singura dreaptă din tot parcul, pentru că în rest creatorul (care, dată fiind inspiraţia sa bizară, era probabil acelaşi cu arhitectul scării) multiplicase cotiturile, meandrele şi ungherele, contribuind astfel la acel aer de fermecător mister pe care-l avea întreaga casă. Toate aceste căi piezişe se terminau însă în marea esplanadă centrală, acolo unde fusese descoperit izvorul, care închis acum într-o temniţă decorată, înveselea cu jeturile sale de apă marea fântână în mijlocul căreia, pe o insuliţă de ruine artificiale, zeiţa Abundenţa, cu pletele-n vânt şi pe jumătate goală, vărsa şuvoaie de apă în bazinul adânc şi străbătut de unde prietenoase. Era înconjurat de o balustradă, pe care stăteau căţăraţi ici şi colo Tritoni şi Nereide, prinşi în momentul aruncării în apă, fiecare în parte cu mişcări dezordonate, dar contopiţi într-o scenă de ansamblu. Pe toată esplanada fântânii se aflau bănci din piatră înnegrită şi mânjită de mucegaiuri seculare, *pe care frunzişul des le apăra de vânt şi de soare.*

Dar parcul era plin de surprize pentru un copil. Într-un colţ era o seră mare, plină de cactuşi şi arbuşti rari, împărăţia lui Nino, grădinarul-şef şi bunul meu prieten, roşcovan şi el ca mulţi alţi locuitori din Santa Margherita, poate o moştenire a Filangerilor normanzi. Mai era şi un boschet de bambuşi care creşteau stufoşi şi robuşti în jurul unei a doua

fântâni. La umbra boschetului exista un spaţiu de joacă, unde Pietro Scalea, viitorul ministru de război, dându-se în leagăn, cu mult înaintea mea, a căzut şi şi-a rupt braţul. Apoi, pe una din aleile laterale, prinsă în zid, era o cuşcă mare destinată cândva maimuţelor, în care verişoara mea Clementina Trigona şi cu mine ne-am închis într-o zi, exact într-o duminică dimineaţa când parcul era deschis pentru toţi locuitorii satului, care se opriră muţi de uimire să privească, nedumeriţi, cele două maimuţe îmbrăcate. Mai era şi „casa păpuşilor“, construită pentru mama şi cele patru surori ale ei, din cărămizi roşii, cu ramele ferestrelor din gresie cenuşie, „casă“ care acum, cu acoperişul desfundat şi podelele de la etaj prăbuşite, era singurul colţ dezolant al marelui parc pe care, în rest, Nino îl îngrijea în mod admirabil, cu fiecare copac bine tuns, cu fiecare alee acoperită cu nisip galben şi fiecare gard viu cum trebuie.

La fiecare două săptămâni urca din învecinatul Belìce, un car cu un butoi mare plin de ţipari, descărcaţi apoi în a doua fântână (cea a bambuşilor) care servea drept heleşteu, şi de unde bucătarul cerea să fie pescuiţi cu nişte plase mici, în funcţie de necesităţile bucătăriei.

Pretutindeni, în cotloanele aleilor, se înălţau statui ale unor zeităţi necunoscute, invariabil fără nas, şi, ca în orice eden care se respectă, exista câte un şarpe ascuns în umbră, sub forma unor copăcei de ricin (de altfel, minunaţi cu frunzele lor alungite, verzi, tivite cu roşu) care într-o bună zi îmi produseră o surpriză amară, atunci când strivind boabele unui minunat ciorchine rubiniu, am simţit răspândindu-se în aer mirosul uleiului care la acea vârstă fericită era cu adevărat singura umbră a vieţii mele. I-am întins mâna unsă să mi-o miroasă mult iubitului Tom care mă urma, şi văd şi-acum în faţa ochilor felul gentil şi plin de reproşuri cu care şi-a ridicat botul, cum fac toţi câinii educaţi când vor să-şi arate dezgustul, fără însă să-şi jignească stăpânii.

Parc, spuneam, plin de surprize. Dar toată Santa Margherita era la fel: *n-am văzut niciodată o casă ca aceea:* plină de capcane plăcute. Se deschidea o uşă pe un coridor şi se întrevedeau în perspectivă o mulţime de încăperi, cufundate în penumbra obloanelor întredeschise, cu pereţii acoperiţi de stampe franţuzeşti reprezentând campaniile lui Bonaparte în Italia; în capul scării care ducea la etajul al doilea exista o uşă aproape invizibilă, atât era

de îngustă şi la fel cu peretele, iar în spatele ei se găsea o mare încăpere *comunicantă*, plină ochi de tablouri vechi atârnate pe perete până în tavan, cum se vede în stampele „Salonului“ din Paris, în secolul al XVIII-lea. Unul din tablourile strămoşilor din vestibul era mobil şi în spatele lui se aflau camerele de vânătoare ale bunicului, mare vânător în faţa Domnului Dumnezeu[35]. Trofeele închise în vitrine de cristal erau din partea locului: potârnichi *cu picioare roşii*, sitari cu un aer trist, lişiţe din Belìce; dar tejgheaua cu balanţele, presele, măsurile pentru pregătit cartuşele, dulapurile cu geamuri pline de gloanţe multicolore, stampele colorate înfăţişând cele mai periculoase aventuri (văd şi acum un explorator bărbos, îmbrăcat în alb care fuge urlând din faţa unui rinocer verzui) îl încântau pe adolescent. Pe pereţi mai atârnau stampe şi fotografii cu copoi, prepelicari şi setteri care emanau calma bunătate a oricărei figuri canine. În mari rastele erau expuse puşti însemnate cu un număr ce trimitea la un registru în care erau contabilizate focurile de armă trase de fiecare. Cu una din aceste puşti, o armă pentru doamne cu două ţevi, bogat incrustată, am tras, cred, în parc, primele şi ultimele cartuşe din cariera mea cinegetică: unul dintre bărboşii pândari m-a obligat să trag în nişte nevinovaţi măcălendri; două, din nenorocire, căzură cu sânge pe călduţele lor pene cenuşii, şi pentru că tresăreau încă, pândarul le strivi capetele între degete.

În ciuda lecturilor mele din *Victoires et conquêtes* şi din *l’épée de l’intrépide général comte Delort rougie du sang des ennemis de l’Empire*[36], scena îmi provocă repulsie, sângele îmi plăcea doar metamorfozat în cerneală tipografică. Am mers direct la tata, la dorinţa căruia avusese loc acest masacru al inocenţilor, şi i-am spus că nu voi mai trage niciodată în nimeni.

Zece ani mai târziu trebuia să ucid cu pistolul un bosniac şi cu lovituri de tun cine ştie câţi alţi oameni. Dar asta nu mi-a provocat nici măcar a zecea parte din emoţia pe care mi-au provocat-o cei doi sărmani măcălendri.

Era şi „sala caleştilor“, o încăpere mare şi întunecată, în care se găseau două imense „carrosses“ din secolul al XVIII-lea, una de gală, toată numai aurării şi ferestre, cu portiere pe care, pe un fond galben, erau pictate scene pastorale în „vernis Martin“[37], scaunele, pentru cel puţin şase persoane erau tapiţate cu tafta, *de un galben decolorat*; cealaltă, de călătorie, verde oliv, cu

ornamente aurite şi stemă pe portiere, *tapiţată în marochin verde*. Sub scaune se aflau nişte spaţii căptuşite destinate, cred, proviziilor de drum, în care nu se mai găsea decât o singură farfurie de argint.

Mai era şi „bucătăria fetiţelor“, cu un cuptor în miniatură şi o garnitură de vase din aramă pe mărimea lui, pe care bunica o pusese să fie instalată în zadarnica încercare de a trezi fiicelor sale dorinţa de a învăţa să gătească.

Şi, în sfârşit, biserica şi teatrul cu fabuloasele coridoare pe care ajungeai până la ele, dar despre acestea voi vorbi mai târziu.

Printre atâtea splendori, eu dormeam într-o cameră lipsită complet de podoabe, care dădea spre parc, numită „camera roz“ pentru că era într-adevăr *vopsită* într-un stuc lucitor (*exact în nuanţa „Marechale Niel“*[38]); de o parte era baia, cu o ciudată cadă ovală din aramă sprijinită pe patru picioare înalte de lemn; îmi aduc aminte nişte băi pe care mi le făceau în apa în care fusese dizolvat amidon sau puse tărâţe într-un săculeţ din care ieşea, atunci când se uda, o zeamă lăptoasă foarte parfumată; „bains de son“[39], despre care se vorbeşte în memoriile din cel de-al Doilea Imperiu, şi a căror obişnuinţă fusese evident transmisă de la bunica la mama.

Într-o cameră alăturată, la fel cu a mea, dar albastră, au dormit pe rând guvernantele mele, Anna I şi Anna II, nemţoaice, şi Mademoiselle, franţuzoaică. La căpătâiul meu atârna un soi de vitrină Ludovic XVI, din lemn alb în care se aflau trei statuete din fildeş, Sfânta Familie, pe fond cărămiziu. Salvată ca prin minune, această vitrină atârnă acum la căpătâiul patului în camera în care dorm în vila verilor mei Piccolo la Capo d’Orlando. Vilă în care se găseşte, de altfel, nu numai Sfânta Familie a copilăriei mele, ci şi o urmă slabă, desigur, dar de netăgăduit a adolescenţei mele la Santa Margherita, şi de aceea îmi place atât de mult să merg acolo.

Mai era şi biserica, de fapt domul din Santa Margherita. Din sala caleştilor o luai la stânga şi, după ce urcai o treaptă, ajungeai într-un coridor larg care se termina în „camera de studiu“, un soi de sală de clasă cu bănci, table şi hărţi în relief, unde învăţaseră mama şi mătuşile mele când erau mici.

Înainte de a ajunge în această cameră existau în stânga două uşi care duceau la trei camere de oaspeţi, cele mai râvnite, pentru că dădeau pe

terasa pe care se termina marea scară de la intrare. În dreapta sălii caleştilor, în schimb, între două „consoles“ albe, se afla o uşă mare galbenă. Prin ea se intra într-o mică încăpere prelungă, cu scaune şi diferite rafturi pline de imagini de sfinţi; îmi amintesc o farfurie mare de ceramică, în mijlocul căreia era pictat capul tăiat al Sfântului Ioan, în mărime naturală, cu sângele adunat în partea de jos. Din această cameră se intra în absidă, care, înconjurată de o minunată balustradă din fier înflorit şi aurit, se întindea, la înălţimea unui etaj, direct deasupra altarului principal. În ea se găseau scăunele de îngenuncheat pentru rugăciuni, scaune şi o mulţime de rozarii, şi de aici, în fiecare duminică, la ora unsprezece asistam la slujbă, cântată fără prea mult elan. Biserica însăşi, îmi amintesc, era mare şi frumoasă, în stil Empire, cu nişte fresce mari şi urâte prinse între stucaturile albe ale tavanului, asemenea celor din biserica dell'Olivella din Palermo, cu care semăna oarecum.

Din aceeaşi „sală a caleştilor“, care, îmi dau seama acum, era un fel de „plaque tournante“[40] a părţilor mai puţin umblate ale casei, luând-o la dreapta, pătrundeai într-un şir de coridoare, de cămări, de scăriţe, care dădeau oarecum senzaţia acelei învălmăşeli pe care o au anumite vise, şi sfârşeai prin a ajunge în vestibulul teatrului. Era vorba despre un teatru în adevăratul sens al cuvântului, cu două rânduri de câte douăsprezece loji, o galerie şi bineînţeles parterul. Cu o capacitate de cel puţin trei sute de persoane. Sala era toată în alb şi auriu, cu scaunele şi spaţiul lojilor în catifea de un albastru foarte decolorat. În stil Ludovic XVI, sobru şi elegant. În centru se găsea echivalentul unei loji regale, adică loja noastră, dominată de un enorm arc în lemn aurit conţinând crucea cu clopoţei pe braţe aşezată pe pieptul vulturului cu două capete. Cortina, mai târzie, reprezenta apărarea Antiohiei de către Riccardo Filangeri. (Apărare care, dacă-i dăm crezare lui Grousset, a fost cu mult mai puţin eroică, decât lăsa pictorul să se înţeleagă.)

Sala era luminată de lămpi cu petrol aurite, aşezate pe nişte braţe care se întindeau sub lojile de la rangul întâi.

Partea frumoasă e că acest teatru (care avea bineînţeles şi o intrare pentru public) era deseori utilizat.

Din când în când venea câte o trupă de comedianţi, erau aşa-numiţii

„guitti“[41], care, în general vara, se deplasau cu căruţele dintr-o localitate într-alta, rămânând câte două-trei zile ca să dea spectacole. La Santa Margherita, unde exista un teatru adevărat, se opreau mai mult, două săptămâni.

La zece dimineaţa îşi făcea apariţia directorul trupei în redingotă şi cu joben ca să ceară permisiunea de a juca în teatru, era primit de tata sau, dacă el nu era acasă, de mama, care evident că le dădea permisiunea, refuza plata închirierii (sau, mai exact, făcea un contract pentru preţul fictiv de cincizeci de centime pentru două săptămâni), şi în plus plătea şi abonamentul pentru loja noastră. După care directorul trupei pleca, dar se întorcea după o jumătate de oră să ceară împrumut nişte piese de mobilier. Trupele astea călătoreau de fapt cu câteva decoruri pictate pe pânză, dar fără mobilier de scenă, care ar fi alcătuit un bagaj prea costisitor şi prea incomod. Li se dădeau mobilele şi seara puteam recunoaşte fotoliile, măsuţele, cuierele noastre pe scenă (mă doare să spun că nu erau niciodată cele mai bune). Ele ne erau restituite întotdeauna în clipa plecării, uneori revopsite atât de prost, încât a trebuit să rugăm alte trupe să se abţină de la acest bine intenţionat obicei. O dată, *după câte îmi amintesc*, s-a prezentat şi actriţa principală, o ferrareză solidă, de vreo treizeci de ani care trebuia să interpreteze în serata de adio *Dama cu camelii*; găsind că propria-i garderobă nu era potrivită cu solemnitatea serii, a venit să ceară rochii de seară de la mama; şi aşa am văzut *Dama cu camelii* într-o rochie foarte decoltată vernil, acoperită cu paiete argintii.

Acest obicei al trupelor ambulante prin sate a dispărut, şi e păcat. Regia era aşa cum era, actorii erau evident proşti, dar se străduiau şi jucau cu multă înflăcărare, aşa că prezenţa lor era fără îndoială mai reală decât ceea ce sunt palidele umbre ale filmelor de mâna a şaptea care se proiectează acum în aceleaşi sate.

Se dădea un spectacol în fiecare seară, repertoriul era foarte vast, toate dramele secolului al XIX-lea: Scribe, Rovetta, Sardou, Giacometti, ba chiar şi Torelli. O dată au jucat *Hamlet*, a fost prima dată când l-am auzit. Iar publicul, compus, cel puţin în parte, din ţărani, era atent şi generos cu aplauzele. Cel puţin la Santa Margherita aceste trupe făceau bani buni, având teatrul gratis, mobilele la fel, iar caii de la căruţele lor erau adăpostiţi

şi hrăniţi în grajdurile noastre.

Eu mergeam la teatru în fiecare seară, cu excepţia singurei seri din tot sezonul, numită „seara neagră“, în care se juca vreo „pochade“ franţuzească, considerată indecentă. A doua zi prietenii noştri din sat veneau să raporteze despre cum se desfăşurase această piesă libertină şi, în general, erau destul de dezamăgiţi pentru că se aşteptaseră la indecenţe mai mari.

Eu mă distram mult, la fel şi părinţii mei, şi celor mai bune trupe, la sfârşitul şederii la noi, le era oferit în parc un soi de „garden party“, cu un bufet rustic, dar îmbelşugat, care înveselea stomacurile, mă tem prea multă vreme goale, ale acelor excelenţi „*guitti*“.

Dar deja din ultimul an în care am stat la Santa Margherita n-au mai venit trupe de actori, se proiectau în schimb filme înduioşătoare. Războiul ucisese, printre altele, şi această pitorească mizerie a trupelor ambulante, care avea propria-i utilitate artistică şi care am impresia că a fost pepiniera pentru mulţi din marii actori italieni din secolul al XIX-lea, printre care şi a Eleonorei Duse.

Îmi dau seama că am uitat să vorbesc despre sufrageria de la Santa Margherita, care era deosebită din mai multe motive. În primul rând, era deosebită pentru că exista: cred că rareori se întâmplă ca într-o casă din secolul al XVIII-lea să existe o încăpere special destinată sufrageriei; pe atunci se lua masa într-un salon oarecare, schimbându-l mereu, cum de altfel fac eu acum.

La Santa Margherita însă exista. Nu era foarte mare, putea găzdui comod doar vreo douăzeci de meseni, şi dădea cu cele două balcoane spre a doua curte. *Se intra pe trei uşi: cea principală care dădea în „galeria tablourilor“ (nu cea despre care am vorbit), alta comunicând cu „camerele de vânătoare“ şi a treia care dădea în oficiu, de unde pornea ascensorul pe frânghii prin care se comunica cu bucătăria aflată dedesubt.* Uşile erau albe, stil Ludovic XVI, cu nişte careuri mari în care erau aplicate ornamente în relief, aurite cu o poleială verzuie şi mată.

Din tavan atârna un candelabru de Murano în formă de „lucernă“, pe a cărui sticlă cenuşie se distingea coloritul delicat al florilor.

Principele Alessandro, care mobilase această încăpere, ceruse să fie pictaţi pe pereţi el însuşi şi familia sa în timp ce luau masa. Erau nişte

tablouri mari, pe pânză, care acopereau fiecare un perete de la podea până în tavan, cu figuri în mărime aproape naturală. Unul ilustra momentul micului dejun: Principele şi Principesa, el în haină de vânătoare verde, cu cizme şi pălărie pe cap, ea într-un „deshabillé“ alb, dar acoperită cu bijuterii, bându-şi ciocolata aşezaţi la o măsuţă şi serviţi de un mic servitor negru cu turban. Ea întindea un biscuit unui brac nerăbdător; el ducea la gură o cană mare albastră, cu flori. Un alt tablou reprezenta un prânz la iarbă verde, mai mulţi domni şi doamne erau aşezaţi în jurul unei feţe de masă întinse pe o pajişte, pe care se aflau pateuri maiestuoase şi sticle înfăşurate în paie; în fund se vedea o fântână, iar copacii erau tineri şi nu foarte înalţi, cred că era chiar parcul de la Santa Margherita de abia plantat.

Al patrulea tablou, cel mai mare, reprezenta un prânz de gală cu gentilomi cu peruci cârlionţate şi dame înzorzonate; principesa era îmbrăcată cu o adorabilă rochie de mătase roz „brochée“ cu argint, iar la gât avea un „collier de chien“ şi un colier mare de rubine pe piept. Valeţi în livrele de gală cu găitane intrau ducând farfurii înalte garnisite cu o extraordinară fantezie.

Mai erau alte două tablouri, dar îmi aduc aminte doar ceea ce reprezenta unul din ele, pentru că îl aveam mereu în faţa ochilor: era gustarea de după-masă a copiilor: două fetiţe de 10-12 ani, strânse şi ţepene în corsetele lor cu colţ, pudrate, erau aşezate în faţa unui băiat de vreo cincisprezece ani, într-o haină portocalie cu revere negre şi cu o săbiuţă, şi a unei doamne bătrâne în negru (cu siguranţă guvernanta), şi mâncau nişte îngheţate mari de un roz ciudat, poate de scorţişoară, care se înălţau ţuguiate din cupe mari de sticlă.

O altă ciudăţenie de la Santa Margherita era decoraţia pusă în centrul mesei din sufragerie. Acesta era fix: un obiect mare de argint care avea în vârf un Neptun ce-i ameninţa pe comeseni cu tridentul, în timp ce Amfitrita de lângă el le făcea şiret cu ochiul. Totul pe nişte stânci care se înălţau în mijlocul unui bazin de argint înconjurat de delfini şi monştri marini, care graţie unui mecanism de orologerie ascuns într-unul din picioarele centrale ale mesei azvârleau apă pe guri. Un ansamblu fără îndoială solemn şi fastuos, care avea însă inconvenientul de a avea nevoie întotdeauna de feţe de masă cu o gaură mare în centru, prin care trebuia să iasă Neptun.

(Găurile erau ascunse cu flori sau cu frunze.). Nu existau dulapuri, ci doar patru mari „consoles“ cu plăci din marmură roz; tonalitatea generală a sălii era roz, atât din cauza marmurei, cât şi a toaletei roz a principesei din al patrulea tablou, şi a tapiţeriei scaunelor care era roz şi ea, nu antic, ci de o foarte delicată nuanţă.

După cum se vede, casa din Santa Margherita era un fel de Pompei din secolul al XVIII-lea, în care totul fusese conservat intact într-un mod miraculos, un lucru rar, în general, şi aproape unic în Sicilia, care, din cauza sărăciei şi a delăsării, e locul cel mai distrugător ce poate exista. Nu ştiu care au fost motivele precise ale acestei dăinuiri *fenomenale*, poate faptul că străbunicul meu a petrecut aici, între 1820 şi 1840, ani îndelungaţi, într-un soi de domiciliu forţat impus de regii de Bourbon, în urma unor indecenţe comise pe plajă[42]; poate grija plină de pasiune pe care bunica o avea pentru casă; şi faptul că ea găsise în Onofrio Rotolo singurul administrator care, după câte ştiu eu, nu era hoţ.

El mai trăia încă pe vremea mea, era un soi de gnom, *mic de tot*, cu o barbă albă şi foarte lungă; trăia împreună cu soţia lui, incredibil de înaltă şi solidă, într-unul din multele apartamente care făceau parte din dependinţele casei cu intrare separată. Despre grija şi despre cinstea lui se povesteau minuni: cum atunci când casa era goală, el o străbătea în fiecare noaptea cu o lumânare în mână ca să controleze dacă toate ferestrele erau închise şi uşile zăvorâte, cum o lăsa doar pe soţia lui să spele preţioasele porţelanuri; cum după fiecare banchet (pe vremea bunicii) mergea să pipăie şuruburile care se găseau sub scaunele „cannées“[43]; – [*cum atunci când s-a întors după… luni întregi de absenţă, bunicul a găsit un păhărel de „cognac“ acoperit cu o foaie de hârtie, dar încă pe jumătate plin: „Are o valoare, alteţa voastră, şi n-am putut să-l arunc“*][44] – cum în timpul iernii îşi petrecea zile întregi supraveghind echipele de hamali care curăţau şi făceau ordine în fiecare colţ oricât de îndepărtat al acelei case mastodontice. Soţia, în ciuda vârstei şi a aspectului său deloc tineresc, era foarte geloasă şi din când în când ne ajungeau la urechi veşti despre teribilele scene pe care i le făcea, bănuindu-l că acordase prea multă atenţie farmecelor vreunei tinere servitoare. Ştiu precis că de mai multe ori s-a dus la mama ca să-i reproşeze cu vehemenţă cheltuielile excesive; evident, neluat în seamă, ba poate chiar

certat. Moartea lui a coincis cu neaşteptatul şi rapidul sfârşit al acestei prea frumoase printre cele mai frumoase vile. Fie rândurile de faţă pe care nimeni nu le va citi un omagiu neprihănitei sale memorii.

Dar la Santa Margherita, pentru un adolescent, aventura nu se ascundea doar în apartamentele necunoscute şi printre meandrele parcului, ci şi în multe obiecte unice. Gândiţi-vă doar ce izvor de minunăţie putea fi obiectul decorativ din mijlocul mesei! Mai era acolo şi o „boîte à musique“ descoperită într-un sertar, un obiect cu un mecanism de orologerie în care un cilindru acoperit în mod neregulat cu vârfuri metalice se rotea ridicând nişte clape minuscule de oţel şi răspândind o muzică delicată şi pedantă.

Mai existau încăperile în care se găseau nişte dulapuri enorme din lemn galben, ale căror chei fuseseră pierdute, nici măcar don Onofrio nu mai ştia unde sunt, şi când am spus asta am spus totul. După o lungă ezitare, fu chemat fierarul şi uşile fură deschise. Dulapurile erau înţesate de altă lenjerie de pat, duzine şi duzine de cearşafuri, de feţe de pernă, atât de multe încât puteau servi unui hotel (ca să nu mai spunem că existau deja în cantităţi exagerate în dulapurile cunoscute); altele conţineau pături de lână, peste care fuseseră împrăştiate piper şi camfor; altele feţe de masă din damasc mici, mari şi uriaşe, toate cu o gaură în mijloc. Şi între un strat şi altul de asemenea bogăţii casnice erau aşezate săculeţe din tul cu flori de levănţică din care nu mai rămăsese decât praful. Dar dulapul cel mai interesant era cel care conţinea obiecte de birou din secolul al XVIII-lea, era puţin mai mic decât celelalte şi era burduşit cu enorme foi de hârtie de scrisori, velină pură, cu mănunchiuri de pene de gâscă legate ordonat tot câte zece, cu „pains à cacheter“[45] roşii şi verzi şi cu foarte lungi batoane de ceară de sigiliu.

Mai erau şi plimbările în împrejurimile Santei Margherita, cea spre Montevago, pe care o făceam cel mai des, pentru că era pe drum drept, potrivit de lungă (vreo trei kilometri în ambele sensuri) şi avea un scop, dacă nu atrăgător, cel puţin precis: Montevago însuşi.

Şi plimbarea în partea opusă, pe şoseaua provincială către Misilbesi: treceam prin faţa unui enorm pin-umbrelă, apoi pe podul de la Dragonara, înconjurat într-un mod neaşteptat de o vegetaţie deasă şi sălbatică, care-mi amintea de scenele din Ariosto, aşa cum le vedeam pe atunci în ilustraţiile

lui Doré. Când ajungeam la Misilbesi, peisajul avea o înfăţişare teribilă, indicator al tuturor violenţelor şi lipsurilor pe care le credeam dispărute pentru totdeauna în Sicilia: în urmă cu câţiva ani am văzut o oarecare schimbare lângă Santa Ninfa (numită Rampizeri) în care am recunoscut chipul mizerabil, dar iubit al satului Misilbesi, răscruce însorită de drumuri, însemnată de o veche casă de poştă, cu trei străzi prăfuite şi pustii care păreau să ducă mai mult la Dite decât la Sciacca sau Sambuca, ne întorceam de obicei în trăsură, căci cei şapte kilometri prevăzuţi fuseseră de mult depăşiţi.

Trăsura ne urmase la pas, oprindu-se din când în când ca să nu ne întreacă şi ajungându-ne din urmă din nou fără grabă, alternând perioade de linişte, şi chiar dispărând în funcţie de cotiturile drumului, cu altele de apropieri tropăitoare.

Toamna ţinta plimbărilor era via lui Totò Ferrara, unde, aşezaţi pe nişte pietre mâncam strugurii dulci ca mierea şi pătaţi (struguri de vin, pentru că în 1905-1910 strugurii de masă aproape nu se cultivau la noi), apoi intram într-o cameră pe jumătate în întuneric, în fundul căreia un tânăr bine făcut se agita ca ieşit din minţi într-un butoi strivind cu picioarele strugurii a căror zeamă verzuie se vedea scurgându-se printr-un jgheab din lemn, în timp ce atmosfera se umplea de miros dens de must.

„*Dance, and provençal song, and sunburnt mirth.*“[46]

Nu, „mirth“ deloc; în Sicilia nu era, şi mai ales nu este niciodată atunci când se lucrează; versurile cântate ale culegătoarei de struguri toscane, secerişurile livoniene înţesate de banchete, de cântece şi de împerecheri, sunt necunoscute; orice muncă e „’na camurria“[47], cadou al zeilor pentru ai noştri „*lotos-eaters*“[48].

În după-amiezile ploioase de toamnă plimbarea se oprea la Villa Comunale[49]. Aceasta se afla la marginea nordică a satului, exact pe povârnişul care privea marea vale, poate principala axă est-vest a Siciliei, şi oricum unul din puţinele sale semne geografice evidente.

Fusese donată primăriei de către bunicul meu şi era de o nesfârşită melancolie: o alee destul de lungă mărginită de chiparoşi tineri şi de stejari bătrâni ducea la o esplanadă goală care avea în faţă o capelă închinată

Fecioarei din Trapani, în mijloc un rond de belşiţe roşii şi galbene, iar în stânga un soi de chioşc-templu, cu o cupolă sferică din care se putea privi panorama.

Şi chiar că merita! În faţă se întindea coasta imensă a unor munţi nu prea înalţi, galbenă toată de grâul secerat, cu mirişteа care, arsă uneori, dădea la iveală pete negre, aşa încât aveai impresia unei înspăimântătoare fiare sălbatice încolăcite. Pe coasta acestei leoaice sau hiene (depindea de starea sufletească a celui care o privea) se întrezăreau satele pe care piatra galben-cenuşie a caselor le făcea să se distingă cu greu de fundal: Poggioreale, Contessa, Salaparuta, Ghibellina, Santa Ninfa, strivite de mizerie, de caniculă şi de întunericul care venea pe neaşteptate şi căruia ele nu i se opuneau nici măcar cu cel mai mic opaiţ.

Capela de la capătul esplanadei era ţinta manifestărilor anticlericale ale studenţilor la drept din Santa Margherita aflaţi în perioada aceea în vacanţă. Deseori se putea citi pe zidurile capelei, scrise cu creionul, strofele din Imnul Satanei[50]: „Salut, o! Satană / o! răzvrătire / o! forţă răzbunătoare / a raţiunii“. Iar atunci când mama (care, de altfel, cunoştea pe de rost Imnul Satanei, şi dacă nu-l admira era doar din motive estetice) îl trimitea a doua zi dimineaţa pe grădinarul Nino să dea o bidinea de lapte de var peste versurile acelea uşor sacrilege, după două zile se puteau citi altele mai aspre: „Te afurisesc, o! preot / mesager de doliu şi de furie“, şi alte asemenea răbufniri pe care bunul Giosue crezuse că are datoria să le scrie împotriva cetăţeanului Mastai[51].

Pe povârnişul de sub chioşc se puteau culege capere, ceea ce făceam de fiecare dată cu riscul de a-mi rupe gâtul; şi se pare că mai erau acolo şi cantaride din ale căror capete pisate se face un puternic praf afrodiziac. Că ele existau eram sigur pe vremea aceea, dar de la cine am auzit asta, când şi de ce rămâne un mister. În orice caz, moarte sau vii, întregi sau făcute praf, n-am văzut în viaţa mea nici un fel de cantaridă.

Acestea erau plimbările zilnice puţin dificile. Făceam însă şi altele mai lungi şi mai complicate: „excursiile“.

„Excursia“ prin excelenţă era cea de la Venaria, cu micul ei pavilion de vânătoare aflat pe o înălţime, puţin înainte de Montevago. Era o excursie făcută întotdeauna în companie, de două ori pe sezon şi care nu era lipsită

de un oarecare ritual comic. Se hotăra: „Duminica viitoare, prânzul la Venaria“. Şi dimineaţa, pe la zece, o porneam, doamnele în trăsuri, domnii călare pe măgari. Deşi toţi sau aproape toţi aveau cai sau cel puţin catâri, folosirea măgarului era tradiţională, se împotrivea doar tata care găsise cum să scape de această obligaţie, declarându-se singura persoană în stare să conducă pe drumurile alea dog-cartul în care călătoreau doamnele şi în ale cărui cuşti secrete pentru câini de sub ladă se aflau de fapt ascunse sticle şi prăjituri pentru dejun.

Cu râsete şi glume societatea o lua pe drumul spre Montevago. În mijlocul grupului prăfuit înainta dog-cartul în care mama, Anna (sau oricare altă „Mademoiselle“), Margherita Giaccone şi alte câteva încercau să se apere de praf cu văluri cenuşii de o desime aproape musulmană; în jur tropăiau măgarii (sau mai degrabă „i scecche“ pentru că în siciliană măgarul e aproape întotdeauna la feminin, ca navele în engleză) cu urechile fluturând. Aveau loc căderile adevărate, răzvrătirile autentice ale măgarilor, şi căderile false, provocate de dragostea pentru pitoresc. Treceam prin Montevago, trezind indignarea vocală a tuturor câinilor din sat, ajungeam la podul Dàgali, coboram sub el şi începeam să urcăm povârnişul.

Aleea era cu adevărat grandioasă, lungă de aproximativ trei sute de metri, ducea drept în vârful dealului, mărginită pe fiecare parte de un dublu şir de chiparoşi. Şi nu chiparoşi tineri cum erau cei de la San Guido, ci nişte copaci groşi, centenari, a căror coroană răspândea în toate anotimpurile parfumul ei auster. Şirurile de copaci erau întrerupte uneori de un grup de bănci şi într-un loc de o fântână arteziană din a cărei mască decorativă mai ţâşnea din când în când apă. Urcam sub umbra parfumată spre Venaria care ne aştepta acolo sus, în lumina puternică a soarelui.

Era un pavilion de vânătoare construit la sfârşitul secolului al XVIII-lea care trecea drept „micuţ“, dar care în realitate avea cel puţin vreo douăzeci de camere. Construit în vârful dealului, pe partea opusă celei din care veneam noi, privea abrupt valea, aceeaşi care se vedea de la Villa Comunale, dar care de aici, de la o înălţime mai mare, apărea şi mai dezolată.

Iată-i ciudatul plan topografic.

Atunci când băiatul pus de strajă anunţase apropierea grupului, bucătarii,

care porniseră din Santa Margherita la şapte dimineaţa şi care pregătiseră deja totul, vârâră în cuptoare monumentalele timbale de macaroane à la Talleyrand (*sosul etc.*)[52], astfel încât odată ajunşi, de abia aveam timp să ne spălăm pe mâini, că ne şi duceam pe terasă, unde fuseseră pregătite două mese. În timbale, macaroanele îmbibate cu un sos uşor, absorbiseră, sub crusta sfărâmicioasă şi deloc dulce, mireasma şuncii şi a trufelor tăiate julien în bucăţele subţiri ca nişte chibrituri.

Urmau nişte uriaşi lavraci reci cu maioneză, şi după aceea curci împănate şi munţi de cartofi. Puteai să plesneşti de atâta mâncat! Grăsanul Giambalvo era cât pe-aci să dea ortu' popii odată, dar o găleată de apă rece aruncată în faţă şi o odihnă prudentă într-o cameră umbrită îl salvară. Lucrurile erau puse în ordine de un tort de îngheţată în pregătirea căruia Marsala, bucătarul, era maestru. Problema vinurilor, ca întotdeauna în sobra Sicilie, nu era importantă. Musafirii ţineau, desigur, să le aibă şi voiau ca paharul să fie umplut până sus („fără guler“ îi strigau servitorului), dar apoi din paharele fără guler goleau unul, cel mult două.

Când soarele cobora spre asfinţit ne întorceam şi noi la Santa Margherita.

Am vorbit despre „excursii“ la plural, în realitate, dacă mă gândesc bine, singura „excursie“ era cea de la Venaria; în primii ani au mai fost şi altele, despre care păstrez o amintire destul de vagă, dar cuvântul vagă nu e exact. Mai corect ar fi „greu de exprimat“. Impresia vizuală a rămas foarte vie în minte, dar pe-atunci ea nu era legată de nici un alt cuvânt. De exemplu, când aveam vreo cinci sau şase ani am mers cu trăsura la Sciacca, să luăm masa la familia Bertolino; despre prânz, despre persoanele pe care le-am întâlnit, despre drumul făcut până acolo n-am nici o amintire. Despre Sciacca, în schimb, sau mai bine zis despre plimbarea pe faleza de deasupra mării, mi-a rămas în minte o imagine fotografică completă şi atât de exactă, încât în urmă cu doi ani, când m-am întors pentru prima oară la Sciacca după 50 de ani, am putut uşor să compar scena pe care o aveam în faţa ochilor cu cea care-mi rămăsese în minte, constatând multele asemănări şi puţinele diferenţe.

Ca întotdeauna, amintirile mele îndepărtate sunt în special amintiri de „lumină“: la Sciacca văd o mare incredibil de albastră, aproape neagră, care scânteiază furios sub soarele de amiază, unul din acele ceruri ale miezului

de vară siciliană, înceţoşat din cauza zăpuşelii, o balustradă care mărgineşte un povârniş deasupra mării, un soi de chioşc în care există o cafenea, în stânga celui care priveşte marea. (Cafeneaua mai există şi astăzi.)

Un cer încruntat şi străbătut de nori încărcaţi de ploaie, în schimb, îmi aminteşte de numele Cannitello, de micuţa casă de ţară situată pe o colină abruptă la care se ajungea pe un drum şerpuit, pe care, nu ştiu de ce, caii trebuiau să-l urce în galop. Văd „landoul“ cu pernele lui albastre acoperite de praf (şi care, tocmai pentru că erau albastre, demonstrau că trăsura nu era a noastră, ci închiriată), pe mama aşezată într-un colţ, speriată ea însăşi, dar încercând să mă liniştească, în timp ce pe lângă noi copacii piperniciţi apăreau şi dispăreau cu viteza vântului, iar îmboldirile vizitiului se împletesc cu plesnetele biciului şi cu furia clopoţeilor (nu, trăsura chiar că nu era a noastră).

De casa lui Cannitello am o amintire care acum îmi permite să spun că avea un aspect distins, dar foarte sărac; pe atunci, evident, nu formulam o asemenea judecată economico-socială, dar pot s-o spun liniştit acum examinând fotografia mintală pe care am scos-o de curând din arhiva memoriei.

Am vorbit despre persoanele care frecventau casa din Santa Margherita; îmi rămâne acum să vorbesc despre musafirii care veneau pentru câteva zile sau pentru câteva săptămâni.

Spun de la bun început că musafirii aceştia erau puţini. Pe atunci nu existau automobile, sau mai bine zis erau vreo trei-patru în toată Sicilia, iar starea mizerabilă a drumurilor îi făceau pe proprietarii acestor „rarae aves“ să le folosească doar în oraş. Santa Margherita se afla departe de Palermo, pe atunci, o călătorie de douăsprezece ore, şi ce călătorie!

Printre musafirii de la Santa Margherita mi-o amintesc pe mătuşa mea Giulia Trigona, cu Clementina, fiica ei, şi guvernanta acesteia, o nemţoaică slabă şi foarte severă, cu totul altfel decât zâmbitoarele mele Anne. Giovanna (acum Albanese) nu se născuse încă, iar unchiul Romualdo nu ştiu pe unde-şi plimba trupul frumos şi hainele-i impecabile.

Clementina era, ca acum, un băieţoi cu fustă. Hotărâtă, repezită şi iute de mână, reprezenta (tocmai pentru aceste trăsături care se dovediră mai târziu negative) o foarte plăcută tovarăşă de joacă pentru un băiat de şase

sau şapte ani. Îmi aduc bine aminte interminabilele ture cu tricicleta pe care le dădeam, nu numai în grădină, ci şi în casă, între sala de la intrare şi „salonul lui Leopoldo“, şi care dus-întors acopereau o distanţă de circa patru sute de metri. Am povestit deja despre transformarea noastră în maimuţe în cuşca din grădină; îmi amintesc şi de micul dejun luat la o măsuţă de fier, tot în grădină. Dar mă tem că aceasta din urmă e o „pseudo-amintire“, există o fotografie cu aceste dejunuri în grădină şi se poate foarte bine ca eu să confund amintirea actuală a fotografiei cu una veche din copilărie. E cât se poate de posibil, ba chiar se întâmplă foarte frecvent.

Trebuie să spun că nu am nici o amintire despre mătuşa mea Giulia în această situaţie, probabil că eram, Clementina şi cu mine, la vârsta la care luam prânzul separat.

E foarte vie însă amintirea despre Giovannino Cannitello. Deţinea casa lui Cannitello despre care am vorbit. Giovanni Gerbino Xaxa, baron de Cannitello, era numele său complet, se trăgea dintr-o bună familie locală, subfeudatară Filangerilor, care avuseseră dreptul, extrem de rar şi foarte invidiat, de a învesti, în fiecare generaţie, cu titlul de baron, pe propriile lor feude, câte doi vasali. Cei din familia Gerbino (care fuseseră judecători la tribunalele „misto e mero“[53]) avuseseră acest privilegiu, şi de aceea bunica îl numea „dintre vasalii mei, cel dintâi vasal“.

Giovanni Cannitello mi se părea atunci foarte bătrân, în realitate, nu avea probabil mai mult de patruzeci de ani. Era foarte înalt, foarte slab, foarte miop, chiar dacă purta ochelari de tip „pince-nez“, cu lentile foarte groase, care-i striveau nasul cu greutatea lor, umbla încovoiat în speranţa de a reuşi să zărească cel puţin o umbră din ceea ce-l înconjura. Sărmanul de el a murit de altfel orb, cu vreo douăzeci de ani în urmă.

Extrem de bun, delicat, iubit de toţi şi nu foarte inteligent, el îşi închinase viaţa (şi risipise cea mai mare parte a averii sale) dorinţei de a fi o „persoană elegantă“. Şi, cu siguranţă, reuşise în ceea ce priveşte îmbrăcămintea, n-am văzut niciodată la cineva haine mai sobre, mai bine croite, mai puţin ostentative decât ale sale. Fusese unul dintre mulţii fluturi pe care lampa exuberanţilor Florio îi atrăsese, înălţându-l vijelios şi abandonându-l apoi pe faţa de masă, cu aripile pârjolite. Cu fraţii Florio

fusese de mai multe ori la Paris, locuind nici mai mult, nici mai puţin decât la Ritz, şi despre Paris (Parisul tavernelor, al bordelurilor de lux, al femeilor plătite) păstrase o amintire orbitoare care îl făcea să semene mult cu doctorul Monteleone despre care am vorbit deja; cu deosebirea că amintirile doctorului se învârteau prin Cartierul Latin şi pe la École de Médecine. De altfel, doctorul Monteleone şi Giovannino Cannitello nu se prea înţelegeau, poate tocmai din cauza acestei rivalităţi în a-şi disputa favorurile „Oraşului Luminilor“. Multă vreme a fost o glumă spusă în familie povestea felului în care doctorul Monteleone, trezit în puterea nopţii deoarece Giovannino înghiţise un litru de petrol cu intenţia de a se sinucide (pentru că fusese respins de o graţioasă cameristă), s-a întors pur şi simplu pe partea cealaltă spunând: „Vârâţi-i un fitil în stomac şi daţi-i foc“.

Deoarece Giovannino Cannitello (care mai târziu, în perioada franceză a lui mademoiselle Sempell, a fost numit „le grand Esco“ adică „le grand escogriffe“[54]) avea un temperament sentimental şi galant. Şi de nenumărate ori a atentat la propria-i viaţă (folosind cu prudenţă petrolul sau fumul de la vasul cu jăratic pentru încălzit, cu fereastra deschisă) atunci când fetele de care se îndrăgostea îl respingeau.

Sărmanul Cannitello, ajuns aproape orb şi cu totul sărac, a murit nu cu foarte mulţi ani în urmă (prin 1932) în vila sa din strada Alloro, aflată lângă biserica dei Cocchieri. Mama, care l-a vizitat până la sfârşit, se întorcea întotdeauna acasă extrem de impresionată, pentru că el era atât de încovoiat, încât, atunci când stătea în fotoliu, faţa-i ajungea la douăzeci de centimetri de podea şi ca să poată vorbi cu el trebuia să se aşeze pe o pernă direct pe jos.

În primii ani venea des la Santa Margherita şi Alessio Cerda. Apoi a orbit şi, deşi îl vedeam tot timpul la Palermo, n-a mai venit niciodată la Santa Margherita. Aveam o fotografie a lui, în uniformă de locotenent, cu chipiul moale, cizmele moi, mănuşile moi ale nefericitei noastre armate din 1866; moliciuni care se văzură la Custoza[55]. Dar despre Alessio Cerda, personaj foarte special, voi mai avea ocazia să vorbesc.

O altă persoană care a venit o dată, cu unul dintre primele automobile, a fost Paolo Scaletta. Cred că a venit din întâmplare. Mergea spre nişte proprietăţi Valdina, la Menfi, nu departe de Santa Margherita, când avu o

pană. Şi a venit să ne ceară să-l găzduim.

De Santa Margherita sunt legate multe din amintirile mele, plăcute sau neplăcute, dar toate cruciale.

La Santa Margherita, la nefrageda vârstă de opt ani, am fost învăţat să citesc. Mai întâi mi s-a citit, o zi da, una nu, mi se citea din *Istoria sacră*, un soi de rezumat al Bibliei şi al Evangheliilor, marţi, joi şi sâmbătă; iar luni, miercuri şi vineri… din mitologia clasică. Astfel încât am ajuns să cunosc foarte bine amândouă materiile, mai sunt încă în stare să spun câţi fraţi avea Iosif şi mă descurc printre complicatele dispute familiale ale Atrizilor. Înainte de a şti să citesc, bunica se simţea obligată de însăşi bunătatea ei să-mi citească timp de o oră *Regina Caraibelor* de Salgari, şi o văd încă, în timp ce se străduia să nu adoarmă, citindu-mi cu voce tare faptele vitejeşti ale Corsarului Negru şi bravadelue lui Carmaux.

În cele din urmă au hotărât că această cultură religioasă, clasică şi de aventuri care-mi era predată în mod provizoriu nu mai putea dura mult şi au hotărât să fiu încredinţat Donnei Carmela, o învăţătoare din Santa Margherita. În zilele noastre, învăţătoarele sunt nişte domnişoare vioaie şi elegante care-ţi vorbesc despre metodele pedagogice ale lui Pestalozzi şi despre James şi care cer să li se spună „profesoare“. În 1905, în Sicilia, învăţătoarea era o bătrânică, pe jumătate ţărancă, îmbrobodită cu un şal negru şi cu ochelari, care ştia, în schimb, să predea la perfecţie; în două luni ştiam să citesc şi să scriu; şi nu mai aveam nici un dubiu cu privire la consoanele duble şi la silabele accentuate. Timp de mai multe săptămâni, în „camera albastră“, care dădea spre cea de a doua curte, despărţită de camera mea „roz“ numai de un coridor, a trebuit să scriu dictări silabisite, adică „dic-tări si-la-bi-si-te“ şi să repet de zeci de ori „di, do, da, fo, fa, fu, qui şi qua nu se scriu niciodată cu accent“[56]. Necesare bătăi de cap, de altfel; *graţie cărora nu mi se va întâmpla niciodată, cum i se întâmplă unui ilustru senator, să fiu uimit de frecvenţa greşelilor în tipărituri, în ziare şi în afişe, unde se scrie „Repubblica“ con doi b*.[57]

După ce învăţasem să scriu în italiană, mama m-a învăţat să scriu şi în franceză, vorbeam deja franţuzeşte şi fusesem de multe ori la Paris şi în Franţa. Dar am învăţat să citesc la Santa Margherita. O văd încă pe mama, aşezată împreună cu mine la un birou, scriind încet şi foarte clar „Le chien,

le chat, le cheval“ pe o coloană într-un caiet cu o coperta albastră lucioasă şi învăţându-mă că în franceză „ch“ se citeşte „ş“, ca în italiană „Scirocco şi Sciacca“, spunea ea.

— [De atunci şi până în timpul liceului am petrecut toate după-amiezile la bunicii din partea tatălui, în strada Lampedusa, citind aşezat în salon, în spatele unui paravan. La ora cinci bunicul mă chema în biroul lui să-mi dea gustarea: o bucată de pâine uscată şi un pahar mare cu apă rece. Apa a rămas până acum băutura mea preferată.][58]

Torretta

Mai exista şi Torretta. Pe cât era de iubită Santa Margherita, pe atât era de detestată Torretta. A fost întotdeauna până astăzi, pentru mine, simbolul şi legătura cu boala şi moartea.

Torretta e un sat la vreo douăzeci de kilometri de Palermo, aflat la o altitudine de cinci sute de metri, în interiorul insulei. Înălţimea aceasta îl făcea să fie considerat răcoros şi salubru, în realitate, strâns într-o vale îngustă, dominat din toate părţile de munţi arizi şi abrupţi, lipsit de canalizare, apă curentă, serviciu de poştă şi lumină electrică, satul e unul din locurile cel mai puţin salubre din câte există; bolnavii din casa mea care erau invitaţi acolo să se „restabilească“ slăbeau, se întristau şi în cel mult trei luni mureau. În plus oamenii din sat erau posomorâţi, jegoşi, inculţi şi trăiau ca şoarecii pe străduţele alea murdare.

Casa noastră era „casa baronială“ a satului şi ca atare era situată în piaţa centrală. Ca aceea din Santa Margherita, dar cu câte diferenţe! În primul rând piaţa, care la Santa Margherita era vastă, mărginită de copaci, însorită, înconjurată de clădiri în cea mai mare parte decente, la Torretta era strâmtă, întunecată, închisă, cu pavajul încontinuu umed şi mereu împodobită cu fecalele aurii ale catârilor. În mijlocul ei se afla o fântână arteziană într-un urât stil baroc care arunca prin trei ţevi mizerabile singura apă care ţâşnea în sat, şi de aceea douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru era înconjurată de o grămadă de femei şi copii, cu „quartare“[59] în mâini, care luau apă, cu dispreţul tipic sicilian pentru orice formă de ordine sau de rând, cu urlete, îmbrânceli, călcat pe picioare şi aroganţe. Casa noastră nu era mică, dar

părea minusculă în comparaţie cu cea din Santa Margherita, şi avea spre piaţă cinci balcoane. Din păcate, faţada nu fusese zugrăvită în plăcutele culori siciliene, alb şi galben, ci doar în alb, cu ramele ferestrelor şi ale balcoanelor într-un gri destul de închis, care părea un negru spălăcit şi dădea întregii clădiri un aer de monument funerar nobiliar, neplăcut tocmai pentru că era profetic.

Din cauza zarvei nesfârşite şi a agitaţiei continue din jurul fântânii din piaţă, ne duceam existenţa în camerele din fundul casei, care se deschideau pe o terasă ce domina valea, una dintre tristele văi siciliene, lipsite de armonie şi aride, lăsând totuşi undeva departe să se vadă o bucăţică de mare de un albastru minunat. În partea aceea aerul ar fi putut fi bun şi liniştea absolută, dacă sub terasă, la circa zece metri n-ar fi existat un bazin enorm în care, toată ziua, femeile din Torretta, cu „vasul“ în spate veneau să deşerte surplusul latrinelor. Aşa că, la Torretta, nu se putea scăpa de putoarea excrementelor nici de o parte a casei, nici de cealaltă.

Cu aceste mirosuri dominante, casa din Torretta începea cu o lungă scară cu două rampe care ducea la salonul de la intrare…

---

3 Fragmentele scrise cu italice sunt şterse din manuscris. Uneori de autor, dar de cele mai multe ori de soţia acestuia.

4 Plini de atenţie (în fr., în original). (N. tr.)

5 Fragment puţin descifrabil în totalitatea lui, şters probabil de autor, în care adultul demonstrează un resentiment pentru cheltuielile în totală neconcordanţă cu încasările care au dus la declinul aristocraţiei siciliene, şi în general al tuturor aristocraţiilor, şi pentru suprimarea fideicomisului. În concepţia de viaţă a claselor superioare deseori cheltuielile, legate de rang, erau considerate imposibil de controlat.

6 Bob de fasole (în fr., în original). (N. tr.)

7 Umberto I (1844-1900) ucis de anarhistul Gaetano Bresci. Regele scăpase din alte două atentate precedente, în 1878 şi 1897.

8 Crucişătoare blindate (în engl., în original). (N. tr.)

9 Franca Florio (1873-1950) era ce mai adulată frumuseţe din *belle époque* palermitană şi o celebritate internaţională. Soţie a lui Ignazio Florio (1869-1957), moştenitorul unei mari averi financiare şi industriale. Ignazio Florio şi Alessandro Tasca di Cutò, fratele lui Beatrice Tomasi di Lampedusa, au murit amândoi săraci, oaspeţi ai Giuliei Florio, principesă de Trabia.

10 Ce copilaş drăguţ! (în fr., în original). (N. tr.)

11 Pentru italienii superstiţioşi numărul 17 e purtător de ghinion. (N. tr.)

12 *Catoiu*, aici italienizat în *catodio* – pl. *catodi*, indică în siciliană o cocioabă. (N. tr.)

13 Hipodrom din Palermo (N. tr.).

14 O marmură cenuşie care se extrăgea din nişte cariere aflate pe pământurile familiei Lampedusa. Coloanele de Billiemi constituiau deseori darul familiei Lampedusa pentru diverse clădiri religioase legate de istoria familiei. De exemplu, pentru biserica San Giuseppe dei Teatini, unde studiase cardinalul Tomasi.

15 În marile palate siciliene, denumirea dată unui portic, unei galerii deschise. (N. tr.)

16 Spune-i lui Moffo că e un bădăran (în fr., în original). (N. tr.)

17 Regele Neapolelui (1759-1806 şi 1815-1816), devenit şi rege al Siciliei sub numele de Ferdinand III. Soţia lui, Maria Carolina, arhiducesă a Austriei, era fiica împăratului Francisc I şi a Mariei Tereza. (N. tr.)

18 Conform modei zilei (în engl., în original). (N. tr.)

19 *I Mille*, cei o mie de voluntari cu care, în 1860, Giuseppe Garibaldi a pornit din Sardinia spre Sicilia, cu intenţia de a răsturna guvernul Bourbonilor şi a anexa Sicilia Regatului Sardiniei. Expediţia lor reuşită a contribuit la crearea Regatului Italian Unit. (N. tr.)

20 Giovanni Fattori (1825-1908), pictor italian. (N. tr.)

21 Un soi de remember care va fi ulterior transferat în Ghepardul.

22 Suc de fructe cu gheaţă pisată. (N. tr.)

23 Vecerniile siciliene, revoltă izbucnită la Palermo, în a doua zi de Paşti a anului 1282, la ora vecerniei, împotriva cotropitorilor francezi. (N. tr.)

24 Angerio (+ 1104) era un cavaler din suita lui Robert II Guiscard, întemeietorul stirpei Filangeri (din lat. *filii Angeri*).

25 Stil de abaţie. (N. tr.)

26 Roman de Giovanni Verga (1840-1922), cel mai de seamă reprezentant al verismului – naturalismul italian.

27 Mici maimuţe sud-americane.

28 Regele Năsos, Regele Ferdinand al celor două Sicilii.

29 Tapiserii colorate direct pe pânză cu culori vegetale. (N. tr.)

30 *Ierusalimul eliberat*, poem epic al poetului italian Torquato Tasso (1544-1595). (N. tr.)

31 Predarea bazei ruseşti de la Port Arthur în faţa japonezilor a avut loc în 2 ianuarie 1905.

32 Capraro activase pe teritoriul comunelor Sciacca şi Menfi. Era un bandit bun. Îi ajuta uneori pe săraci, iar alteori restituia ceea ce furase. În tradiţia romantică avusese un strămoş în Fra' Diavolo şi în armata Vaticanului. Tradiţia va continua cu banditul Giuliano şi mafia „bună". Capraro a fost denunţat în 1868 şi asasinat în 1873. Vezi V. Salvatore şi Antonio Scuderi, *Santa Margherita di Belìce nella storia Siciliana*, ed. Scuderi, 2003, pp. 283-284

33 Doamna recomandă caşcavalul (în siciliană, în orig.). (N. tr.)

34 *Ius patronatus*, în latină, era dreptul unui mare moşier de a decide asupra bisericii construite pe teritoriul care-i aparţinea. (N. tr.)

35 Citat biblic, Geneza, 10, 9: „Nimrod, vânător viteaz în faţa Domnului Dumnezeu“.

36 Spada viteazului general conte Delort înroşită de sângele duşmanilor Imperiului (fr. – N. tr.).

37 Tip de lăcuire folosită de fraţii Martin, în timpul domniei lui Ludovic XV.

38 Un soi de trandafir agăţător.

39 Băi de tărâţe, cu efect calmant pentru pielea iritată.

40 Loc central (în fr., în original). (N. tr.)

41 Actori ambulanţi. (N. tr.)

42 Singura referire la aceste „indecenţe“ se găseşte în prefaţa lui Archibald Colquhoun la *Two Stories and a Memory*, Pantheon Books, New York, 1962, p.110 notă: „Driving his carriage stark naked“ (Conducând trăsura gol puşcă).

43 Garnisite cu împletituri de trestie (în fr., în original). (N. tr.)

44 Acest fragment reconstituit în transparenţă la computer a fost fără îndoială şters în mod deliberat. Îl regăsim în roman, ed. cit., p. 57 : „Cinstea lui era pur şi simplu maniacă şi despre ea se povesteau episoade incredibile, cum era acela al pahăruţului de lichior lăsat pe jumătate plin de către Principesă în momentul plecării şi regăsit un an mai târziu exact în acelaşi loc, cu conţinutul evaporat şi transformat într-un sediment zaharos, dar neatins. «Pentru că aceasta e o părticică din averea Principelui şi nu trebuie risipită.»“

45 Ostii folosite la sigilarea corespondenţei.

46 „Cânt provensal, şi dans, şi veselie“, John Keats, *Odă la o privighetoare* (trad. rom Aurel Covaci). (N. tr.)

47 Boală venerică (gonoree) în dialectul sicilian. Cuvântul este folosit pentru a indica un necaz cronic.

48 Mâncători de lotus. Aluzie la episodul povestit în Odiseea, când ajuns pe insula lotofagilor, Ulise este nevoit să-şi ia cu forţa tovarăşii de acolo, pentru ca nu cumva bând licoarea făcută din lotus – floarea uitării – să-şi uite patria. (N. tr.)

49 Nume dat deseori parcurilor publice. (N. tr.)

50 De Giosuè Carducci.

51 Papa Pius al IX-lea (1792–1878), al cărui nume era Giovanni Maria Mastai Ferretti. (N. tr.)

52 Un alt fragment şters din care se poate descifra doar începutul.

53 *Mero e misto imperio*, locuţiune medievală care indica exercitarea puterii de orice fel (politică, administrativă, militară etc.) de către un feudatar.

54 Marele lungan.

55 Bătălie din al treilea război de independenţă. În 24 iunie 1866, armata italiană, în ciuda superiorităţii numerice, a fost bătută de austrieci la Custoza.

56 Spre deosebire de alte cuvinte monosilabice care se scriu în limba italiană cu accent. De exemplu: sì, là. lì etc. (N. tr.).

57 *Wicked joke*, sau mai degrabă *nasty joke*, la adresa unchiului Pietro Tomasi della Torretta. Sicilienii obişnuiesc să dubleze consoanele şi Lampedusa susţine că unchiul considera greşit să se scrie „repubblica“ cu doi b.

58 Fragmentul scris între paranteze poate fi citit doar în prima ediţie a *Povestirilor*, cea îngrijită de văduva Lampedusa. În caietul manuscris nu apare, dar se poate să fi fost scris pe vreo foaie ruptă. La sfârşitul caietului se observă că vreo câteva foi au fost rupte şi folosite probabil pentru notiţe. Pe de altă parte, fragmentul aminteşte o caracteristică ce apărea frecvent în conversaţia lui Giuseppe: predilecţia lui pentru apă, indicată drept băutura preferată. Mergeam deseori să luăm masa împreună în două restaurante care astăzi nu mai există: Da Renato şi Il Pappagallo“ unul în piaţa Politeama şi celălalt în strada Principe di Granatelli. Giuseppe comanda vin numai pentru mine.

59 Ulcioare. (N. tr.)

BUCURIA ŞI LEGEA

Introducere

Al doilea text inclus în *Povestiri* a fost redactat după *Ghepardul*. Romanul fusese refuzat de editura Mondadori, dar Giuseppe exercita deja profesiunea de scriitor şi va continua până la moarte. Spre sfârşitul anului 1956, Giuseppe citi în restrânsul său grup de cunoştinţe această scurtă nuvelă de Crăciun. În testamentul său literar *Bucuria şi legea* este textul cel mai puţin interesant, ar putea fi definit un exerciţiu pe urmele lui Pirandello şi Cehov. Cred că acesta e motivul pentru care nuvela a fost exclusă din prima ediţie engleză a *Povestirilor*, *Two Stories and a Memory* (1962), în traducerea lui Archibald Colquhoun, cu o interesantă introducere a acestuia. Textul povestirii şi al celorlalte scrieri care împreună cu *Amintiri din copilărie* sunt adunate în volumul *Povestiri* îi fusese încredinţat lui Giorgio Bassani într-un manuscris ajuns până la noi[60], redactat probabil de Olga Biancheri. În prezenta ediţie au fost deci introduse numai două corecturi care le completează pe cele deja prezente în ediţia din 1988.

G.L.T.

Bucuria şi legea

Când urcă în autobuz deranjă pe toată lumea. Servieta burduşită cu dosare, uriaşul pachet care-i arcuia braţul stâng, fularul de flanel gri, umbrela pe punctul de a se deschide, totul îl împiedica să scoată biletul de întors; fu nevoit să aşeze pachetul pe măsuţa taxatorului, provocă o avalanşă de mici monede imponderabile, încercă să se aplece ca să le culeagă, stârni protestele celor care se aflau în spatele lui şi care se temeau ca nu cumva, din cauza încetinelii lui, să-şi prindă poalele paltoanelor în uşa automată. Reuşi să se strecoare printre cei care stăteau agăţaţi de bară în mijlocul autobuzului; era firav, dar catrafusele pe care le căra îl făceau să pară umflat ca o călugăriţă cu şapte fuste puse una peste alta. În timp ce aluneca pe noroi prin haosul mizerabil al traficului, inoportuna lui dimensiune iscă nemulţumirea de la un capăt la celălalt al vehiculului; călcă lumea pe picioare şi fu călcat la rândul lui, provocă reproşuri şi, când în spatele lui auzi până şi cele trei silabe care făceau aluzie la presupusele lui necazuri conjugale[61], onoarea îi porunci să se întoarcă amăgindu-se că expresia sfârşită a ochilor a reuşit să fie ameninţătoare.

Între timp autobuzul străbătea străzi ale căror faţade de un baroc rustic ascundeau curţi mizerabile, care reuşeau de altfel să iasă la iveală la fiecare cotitură; defila prin faţa luminilor gălbejite ale prăvăliilor octogenare.

Ajuns la staţia lui, sună clopoţelul, coborî, se împiedică de umbrelă, se trezi în sfârşit singur pe metrul său pătrat de trotuar desfundat, se grăbi să se încredinţeze că mai avea încă portofelul de plastic. Şi fu liber să-şi savureze fericirea.

Împăturite în portofel se aflau treizeci şi şapte de mii două sute patruzeci şi cinci de lire, al treisprezecelea salariu primit cu o oră în urmă, care însemnau alungarea mai multor necazuri: din partea proprietarului locuinţei,

cu atât mai insistent cu cât chiria fusese blocată şi căruia îi datora plata pe două trimestre, din partea extrem de punctualului încasator de rate pentru jacheta de „lapin“ a nevestei („Îţi stă mult mai bine decât un mantou, draga mea, te subţiază“), din partea privirilor urâte aruncate de vânzătorul de peşte şi de zarzavagiu. Cele patru bancnote mari alungau şi teama pentru viitoarea factură de lumină, privirile neliniştite spre pantofii copiilor, pânda temătoare a flăcărilor tremurânde ale gazului lichefiat. Cu siguranţă nu însemnau opulenţă, nu, dar promiteau încetarea pentru un timp a spaimei, care reprezintă adevărata bucurie a celor sărmani; şi poate vreo două mii de lire ar fi putut rămâne pentru moment pentru a fi apoi cheltuite în strălucirea prânzului de Crăciun.

Dar avusese prea multe asemenea prime, ca să poată atribui exaltării vremelnice pe care acestea i-o produceau euforia trandafirie ce-l cuprinsese acum. Trandafirie, da, trandafirie ca învelişul delicioasei poveri care-i amorţea braţul stâng. Ea provenea chiar de la acel panettone de şapte kilograme pe care-l aducea de la birou. Nu că s-ar fi dat în vânt după amestecul cât se poate de garantat şi cât se poate de dubios de făină, zahăr, praf de ouă şi stafide. La urma urmei, lui nici măcar nu-i plăcea. Dar şapte kile de marfă de lux dintr-odată! o abundenţă de un singur fel, dar enormă într-o casă în care alimentele intrau cu sutele de grame sau jumătăţile de litru! un produs ilustru într-o cămară dotată cu produse de mâna a treia! Ce bucurie pe Maria! ce ţipete pe copiii care timp de două săptămâni vor străbate acel Far-West neexplorat: gustarea de după-masă!

Acestea însă erau bucuriile altora, bucurii materiale făcute din vanilie şi carton colorat, un panettone adică! Fericirea sa personală era cu totul alta, o fericire spirituală, un amestec de orgoliu şi duioşie, da, domnilor, spirituală!

Când, cu puţin timp în urmă, il Commendatore, şeful lui de birou, distribuise plicurile cu salariile şi felicitările de Crăciun, cu bonomia trufaşă a bătrânului conducător care era, spusese şi că un panettone de şapte kile pe care Marea Firmă Producătoare îl trimisese în dar biroului va fi dat celui mai merituos funcţionar, şi că deci îi ruga pe dragii lui colaboratori să-l desemneze imediat, în mod democratic (chiar aşa spusese), pe norocos.

În tot acest timp cozonacul trona în mijlocul biroului, masiv, închis ermetic, „încărcat de promisiuni“, cum însuşi il Commedatore, îmbrăcat în

postav negru[62], pare să fi spus cu douăzeci de ani în urmă. Colegilor le scăpară râsete şi şoapte, apoi toţi, cu directorul în frunte, strigară numele său. O satisfacţie enormă, o asigurare pentru păstrarea serviciului, într-un cuvânt: un triumf; şi nimic n-a mai fost în stare să-i zdruncine senzaţia aceea dătătoare de energie, nici cele trei sute de lire pe care a trebuit să le plătească la barul din apropiere, în îndoita paloare vineţie a apusului furtunos şi a neonului de joasă tensiune, când le plătise prietenilor cafeaua, nici greutatea trofeului, nici înjurăturile din autobuz; nimic, nici măcar străfulgerarea în adâncul conştiinţei sale că fusese vorba de o clipă de milă dispreţuitoare pentru cel mai nevoiaş dintre funcţionari: era cu adevărat prea sărac pentru a permite ca buruiana mândriei să-şi scoată capul unde nu trebuia.

Se îndreptă spre casă pe o stradă foarte veche, pe care, cu cincisprezece ani în urmă, bombardamentele o terminaseră de finisat. Ajunse în piaţeta spectrală în fundul căreia se ghemuia clădirea fantomatică.

Dar îl salută mândru pe portarul Cosimo care-l dispreţuia pentru că ştia că primea un salariu mai mic decât al lui. Nouă trepte, trei trepte, nouă trepte: etajul unde locuia cavalerul Cutare. Pfui! Avea un Fiat 1100, e-adevărat, dar şi o nevastă urâtă, bătrână şi neruşinată. Nouă trepte, trei trepte, o alunecare, nouă trepte: locuinţa doctorului Cutărică, mai rău nici că se putea! Un fiu leneş care era nebun după motorete şi scutere, în plus, sala de aşteptare veşnic goală. Nouă trepte, trei trepte, nouă trepte: micul său apartament, locuinţa unui om preţuit, cinstit, onorat, premiat, al unui contabil de prima mână.

Deschise uşa, pătrunse în holul îngust învăluit deja în mirosul de ceapă prăjită; pe o laviţă mare cât un coş aşează cu grijă împovărătorul pachet, servieta burduşită cu dosare, fularul incomod. Glasul lui ţipă: „Maria! Vino iute! Vino să vezi ce frumuseţe!“

Soţia ieşi din bucătărie, într-un capot albastru pătat de funinginea cratiţelor, ţinându-şi, pe pântecele deformat de naşteri, mâinile mici înroşite de atâta spălat . Copiii cu mucii la nas se înghesuiau în jurul monumentului trandafiriu şi chiţcăiau, neîndrăznind să-l atingă.

— Bravo! Şi salariul l-ai adus? Nu mai am nici măcar o liră.

— Uite-l, dragă, ţin pentru mine doar mărunţişul, două sute patruzeci şi

cinci de lire. Dar uite, ce minunăţie!

Fusese drăguţă Maria, şi până în urmă cu câţiva ani avusese o mutriţă isteaţă, luminată de o privire capricioasă. Acum necazurile cu negustorii îi înăspriseră vocea, hrana proastă îi stricase tenul, scrutarea neîncetată a unui viitor încărcat de neguri şi de pericole îi stinsese strălucirea privirii. În ea mai supravieţuia doar un suflet sfânt, deci neînduplecat şi lipsit de duioşie, o bunătate ascunsă nevoită să se exprime prin mustrări şi interdicţii; precum şi un orgoliu de castă umilit, dar încăpăţânat, pentru că era nepoata unui pălărier de pe Via Indipendenza şi dispreţuia stirpea diferită a lui Girolamo pe care îl adora totuşi, aşa cum se adoră un copil prostuţ, dar drag.

Privirea ei alunecă indiferentă pe cutia împodobită.

— Foarte bine. Mâine o să-l trimitem avocatului Risma, căruia îi suntem foarte obligaţi.

În urmă cu doi ani, avocatul îi încredinţase lui Girolamo o foarte complicată lucrare contabilă, şi nu numai că l-a plătit, dar i-a mai şi invitat la masă pe amândoi în propria sa locuinţă abstracţionistă şi metalică, în care contabilul suferise ca un câine din cauza pantofilor cumpăraţi pentru ocazie. Iar acum, pentru acest avocat, care nu avea nevoie de nimic, Maria lui, Andrea, Saverio, micuţa Giuseppina, el însuşi trebuiau să renunţe la singurul izvor de belşug descoperit după atâţia ani!

Fugi în bucătărie, luă cuţitul şi se repezi să taie firele aurite pe care o pricepută muncitoare milaneză le înnodase atât de frumos în jurul pachetului; dar o mână înroşită îl atinse obosită pe umăr.

— Girolamo, nu fi copil. Ştii că trebuie să ne revanşăm faţă de Risma.

Vorbea Legea. Legea venită de la pălărierii fără prihană.

— Draga mea, ăsta e un premiu, un atestat de merit, o dovadă de preţuire!

— Fii serios! Grozavi colegi mai ai, cu sentimente delicate! O pomană, Girì, nimic altceva decât o pomană.

Îi spunea pe vechiul nume de alint, îi zâmbea cu ochii în care doar el putea să întrezărească farmecele de altădată.

— Mâine o să cumperi un alt cozonac mititel, nouă o să ne ajungă, şi patru lumânări roşii răsucite, care sunt expuse la Standa[63], şi o să fie mare sărbătoare.

A doua zi, el cumpără într-adevăr un mic panettone oarecare, nu patru, ci două din formidabilele lumânări, şi printr-o agenţie, trimise mastodontul avocatului Risma, şi asta îl costă alte două sute de lire.

În plus, după Crăciun, fu nevoit să cumpere un al treilea cozonac, pe care, sub formă de felii, îl oferi colegilor care-şi râseseră de el pentru că nu le dăduse nici măcar o firimitură din somptuosul trofeu.

O perdea de ceaţă coborî apoi peste soarta primului panettone.

Se duse la agenţia „Fulmine“ pentru a face reclamaţie. Îi fu arătat cu dispreţ registrul cu chitanţele în care servitorul avocatului semnase strâmb. După Bobotează însă, sosi o carte de vizită „cu cele mai vii mulţumiri şi urări“.

Onoarea fusese salvată.

---

60 Manuscrisul conţine greşeli evidente care nu sunt prezente în ediţia publicată. Doar în câteva locuri rectifică textul tipărit. Nu se poate aşadar stabili superioritatea manuscrisului asupra ediţiilor tipărite. Prezenta ediţie alege cele mai coerente versiuni din fiecare dintre cele două izvoare.

61 *Cor-nu-to!* (it., „încornorat“). (N. tr.)

62 Postavul negru – materialul din care erau confecţionate uniformele fasciste. (N. tr.)

63 Lanţ de magazine înfiinţat în Italia în 1931. (N. tr.)

SIRENA

Introducere

Spre sfârşitul anului 1956 Giuseppe Tomasi di Lampedusa considera că terminase lucrul la *Ghepardul*. După refuzul editurii Mondadori de a publica romanul, scriitorul îşi privea opera fără neliniştea febrilă care însoţise scrierea lui.

Lampedusa îşi găsise raţiunea de a trăi: nu putea renunţa la plăcerea de a scrie, singurul lucru care, în pragul bătrâneţii, i-ar fi putut alina o existenţă solitară, deseori cenuşie, pe punctul de a trece în depresie. A început deci din nou să scrie. Primul rezultat: o povestire de Crăciun, *Bucuria şi legea*, scrisă în decembrie 1956, urmată de *Lighea* – cred că este titlul pe care l-ar fi preferat. Povestirea a fost publicată cu titlul *Sirena*, şi după ce Marguerite Yourcenar a afirmat: „*La sirène est plus vraie que toutes celles de «la littérature»*“, „animăluţul lasciv“ reprezintă o culme a unei anumite părţi a literaturii vizionare. Textul acesta, atât de subtil pasionant cât şi, în aparenţă, atât de reţinut, conform poeticii unui autor concis care nu ştia să se sustragă unei violenţe interne, era terminat la sfârşitul lui ianuarie 1957 – ultimul an din viaţa sa.

Lampedusa susţinea că orice operă se inspiră absolut necesar din experienţe biografice – era un saint-beuveian convins –, în acest caz, mai mult decât în *Ghepardul*, povestirea îşi are rădăcinile într-o amintire de tinereţe, în mod surprinzător vie încă în adâncurile psihicului şi ale experienţei. Era amintirea erosului şi în acelaşi timp a morţii.

Faptul că a început să scrie atunci când era deja în vârstă i-a dat lui Lampedusa ocazia de a aduna la un loc un amalgam de asociaţii personale întinse de-a lungul a patruzeci de ani. Această trăsătură conferă scrisului său acel suflu emoţional special format din sentimente şi pasiuni, îndepărtate în timp, plutind într-un spaţiu al memoriei fără abscise şi ordonate; datele istorice, ca într-un vis, sunt resimţite de încărcătura emoţională şi în

consecinţă atemporală.

„Ţi-ai închipuit vreodată cum se face dragoste cu o sirenă?“ m-a întrebat odată Licy Lampedusa, uitându-se la mine cu privirea scrutătoare a psihanalistului, privirea încântată a cuiva care ştie tot ce interlocutorul său nu ştie. „Îţi mai aduci aminte fragmentul din *Ghepardul* în care principele se opreşte să admire fesele Amfitritei?“ În vocea ei se simţea părerea de rău pentru că soţul ei refuzase psihanaliza, ea descoperindu-i a posteriori, în scrieri, indicii privitoarea la impulsuri, poate experimentate sau doar întrevăzute, poate doar suspectate de zelul său analitic.

Unul dintre motivele farmecului povestirii este impetuozitatea unui erotism cosmic, în care mitologia antică urmăreşte acea unitate dintre eros şi natura divină pe care creştinismul l-a scos în afara jocului.

Această trăsătură se simţea puternic la Lampedusa, legată fiind probabil de o amintire de tinereţe de pe ţărmul Mării Ionice. În 1955 am vizitat împreună muzeul din Agrigento şi, în faţa sculpturilor antice cu barba ascuţită, cu un zâmbet uşor sarcastic, imperturbabil, a comentat în şoaptă: „Adevărul era poate de partea lor“.

G.L.T.

Sirena

Către sfârşitul toamnei anului 1938 mă aflam în plină criză de mizantropie. Locuiam la Torino şi „iubiţica“ numărul 1, scotocind, în timp ce eu dormeam, prin buzunarele mele în căutarea vreunei bancnote de cincizeci de lire, găsise şi o scrisorică de la „iubiţica“ numărul 2, care, în ciuda greşelilor de ortografie, nu lăsa nici o îndoială asupra naturii relaţiilor noastre.

Trezirea mi-a fost bruscă şi furtunoasă. Mica locuinţă din strada Peyron răsună de furioase explozii dialectale; avu loc şi o încercare de a-mi scoate ochii pe care am putut-o opri doar răsucind un pic încheietura stângă a drăguţei copile. Această acţiune de apărare, pe deplin îndreptăţită, puse capăt scenei, dar şi idilei. Fata se îmbrăcă în grabă, îşi înghesui în poşetă puful de pudră, rujul, batistuţa, bancnota de cincizeci de lire „causa mali tanti“[64], îmi azvârli în faţă un triplu „porcule!“ şi plecă. Nu fusese niciodată atât de adorabilă ca în acel sfert de oră de furie. De la fereastră am văzut-o ieşind şi îndepărtându-se în ceaţa uşoară a dimineţii, înaltă, zveltă, înfrumuseţată de eleganţa regăsită.

N-am mai văzut-o niciodată, după cum n-am mai văzut nici un pulover de caşmir negru, care mă costase o avere şi care avea funestul merit de a se potrivi atât bărbaţilor, cât şi femeilor. Nu lăsă, pe pat, decât două din agrafele acelea răsucite, numite „invizibile“.

În aceeaşi după-masă aveam întâlnire cu numărul 2, într-o cofetărie din piaţa Carlo Felice. La măsuţa rotundă aflată în colţul de apus din a doua sală, care era „a noastră“, n-am văzut pletele castanii ale fetei, mai mult ca oricând dorite, ci chipul şmecheresc al lui Tonino, fratele ei de doisprezece ani, care tocmai terminase de înghiţit o ciocolată cu frişcă dublă. Când m-am apropiat se ridică de pe scaun cu obişnuita politeţe torineză.

— Monsù[65], îmi zise, Pinotta n-o să vină, mi-a spus să vă dau biletul ăsta. Cerea[66], monsù.

Ieşi luând cele două brioşe care se aflau pe farfurie. Cu cartonaşul de culoarea fildeşului eram înştiinţat că fusesem părăsit definitiv, din cauza infamiei mele şi a „lipsei de onestitate tipic meridională“. Era limpede că numărul 1 o întâlnise şi o instigase pe numărul 2, şi că eu rămăsesem cu fundul între două luntre.

În douăsprezece ore pierdusem două fete care se completau de minune şi un pulover la care ţineam, şi mai trebuise să plătesc şi consumaţia teribilului Tonino. Amorul meu propriu foarte sicilian era umilit, fusesem păcălit, aşa că am hotărât să părăsesc pentru câtăva vreme societatea şi fastul său.

Pentru această perioadă de refugiu, nu puteam găsi un loc mai potrivit decât cafeneaua din strada Po, unde acum, singur ca un câine, mă duceam în orice clipă liberă, şi întotdeauna seara, când îmi terminam treaba la ziar. Era un soi de Hades, populat de umbre palide de locotenenţi-colonei, magistraţi şi profesori la pensie. Aceste figuri fără consistenţă jucau dame sau domino, învăluite într-o lumină voalată ziua de porticuri şi de nori, iar seara de enormele abajururi verzi ale lampadarelor; şi nu ridicau niciodată vocea, speriaţi cum erau că un sunet prea puternic ar fi putut destrăma firava urzeală a aparenţelor lor. Un limb cât se poate de potrivit.

Ca un animal rutinier ce sunt, mă aşezam mereu la aceeaşi măsuţă, în colţ, concepută parcă pentru a-l face pe client să stea cât mai incomod posibil. În stânga mea două fantome de ofiţeri superiori jucau table, cu două larve de consilieri de la curtea de apel; zarurile militare şi judiciare alunecau fără zgomot din paharul de piele. În dreapta mea şedea întotdeauna un domn foarte în vârstă, înfofolit într-un palton vechi cu un guler de astrahan jerpelit. Citea fără încetare reviste străine, fuma ţigări de foi toscane şi scuipa des; din când în când închidea revistele, părea că urmăreşte în norişorii de fum vreo amintire de-a sa. După aceea, începea din nou să citească şi să scuipe. Avea nişte mâini extrem de urâte, noduroase, roşietice, cu unghiile tăiate drept şi nu întotdeauna curate, dar odată, când într-una din revistele sale a dat peste fotografia unei statui greceşti antice, din acelea cu ochii îndepărtaţi de nas şi cu un zâmbet vag,

am fost surprins să văd cum degetele lui deformate mângâiau imaginea cu o delicateţe pur şi simplu regală. Şi-a dat seama că-l privesc, a mârâit furios şi a mai cerut un espresso.

Relaţia noastră ar fi rămas pe planul acela de ostilitate latentă, dacă n-ar fi avut loc o întâmplare norocoasă. Aduceam cu mine de la redacţie cinci sau şase cotidiene, printre care, o dată, şi *Giornale di Sicilia*. Erau anii în care Minculpopul[67] se manifesta cel mai virulent, şi toate ziarele erau identice; numărul acela al cotidianului palermitan era mai banal ca oricând şi nu se deosebea cu nimic de un ziar din Milano sau din Roma, dacă nu cel mult prin urâţenia tipografică; l-am citit deci cât se poate de repede şi l-am abandonat curând pe măsuţă. De abia mă apucasem să contemplu o altă încarnare a Minculpopului când vecinul meu de masă mi se adresă:

— Iertaţi-mă, domnule, v-ar deranja dacă m-aş uita o clipă peste *Giornale di Sicilia*? Sunt sicilian şi de douăzeci de ani n-am mai văzut un ziar de prin părţile mele.

Vocea îi era cât se poate de cultivată, accentul impecabil; ochii cenuşii ai bătrânului mă priveau cu o profundă indiferenţă.

— Poftiţi, vă rog. Ştiţi, şi eu sunt sicilian, dacă doriţi mi-e cât se poate de uşor să aduc aici ziarul în fiecare seară.

— Mulţumesc, nu cred că e nevoie; e doar o simplă curiozitate fizică. Dacă Sicilia mai este încă aşa cum era pe vremea mea, îmi imaginez că nu se întâmplă niciodată nimic bun, ca în ultimii trei mii de ani, de altfel.

Răsfoi în grabă ziarul, îl împături, mi-l dădu înapoi şi se cufundă în lectura unei cărţulii. Când a plecat, ar fi vrut evident s-o şteargă fără să mă salute, eu însă m-am ridicat şi m-am prezentat, el îşi mormăi numele printre dinţi, aşa că nu l-am înţeles, dar nu-mi dădu mâna; din pragul cafenelei, însă, se întoarse, îşi ridică pălăria şi strigă tare:

— Salut, consăteanule!

Dispăru pe sub porticuri lăsându-mă cu gura căscată şi stârnind murmure de dezaprobare printre umbrele care jucau cărţi.

Am îndeplinit ritualurile magice necesare pentru ca un chelner să apară şi l-am întrebat:

— Cine e domnul acela?

— Ăla, a răspuns, ăla e senatorul Rosario La Ciura.

Numele îmi spunea mult, cu toată lacunara mea cultură jurnalistică: era al unuia dintre cei cinci sau şase italieni care se bucură de o faimă universală şi de netăgăduit, era al celui mai ilustru elenist al timpurilor noastre. Mi-am explicat astfel revistele impunătoare şi fotografia mângâiată, ba chiar şi posomoreala şi rafinamentul tăinuit.

A doua zi, odată ajuns la ziar, am scotocit în fişierul acela ciudat care conţine necroloagele încă „in spe“[68]. Fişa „La Ciura“ exista, şi, lucru rar, era destul de bine întocmită. Se spunea acolo că marele om se născuse la Aci-Castello (Catania) într-o familie săracă din mica burghezie, cum, graţie unei uluitoare înclinaţii spre studiul elinei şi datorită unor burse şi unor publicaţii erudite, obţinuse, la douăzeci şi şapte de ani, catedra de literatură greacă la Universitatea din Pavia; cum, după aceea, fusese chemat la cea din Torino, unde rămăsese până la pensionare; ţinuse cursuri la Oxford şi la Tübingen şi făcuse multe călătorii, unele lungi, pentru că fiind senator pre-fascist şi membru al Academiei dei Lincei, era şi *doctor honoris causa* la Yale, Harvard, New-Delhi şi Tokyo, în afară de, se înţelege, al celor mai ilustre universităţi europene, de la Upsala la Salamanca. Lista publicaţiilor sale era foarte lungă şi multe din operele lui, în special cele cu privire la dialectele ionice, erau considerate fundamentale; e suficient să spunem că primise sarcina, singurul străin, să îngrijească ediţia teubneriană[69] a operelor lui Hesiod, pentru care scrisese o introducere latină de o neîntrecută profunzime ştiinţifică; în sfârşit, gloria maximă, nu era membru al Academiei Italiei[70]. Ceea ce-l deosebise de alţi colegi, ei înşişi foarte eruditi, fusese înţelegerea vie, aproape carnală, a Antichităţii clasice, iar asta se manifestase într-o culegere de eseuri în limba italiană, *Oameni şi zei*, care era considerată nu numai o operă de o excepţională erudiţie, ci şi de poezie profundă. Pe scurt, era „onoarea unei naţiuni şi farul tuturor culturilor“, se spunea în încheierea fişei. Avea 75 de ani şi nu trăia în opulenţă, ci doar onorabil, din pensie şi indemnizaţia de senator. Era celibatar.

Nu putem nega: noi, italienii, fii (sau părinţi) ai primei Renaşteri îl stimăm pe Marele Umanist, superior oricărei alte fiinţe umane. Prilejul de a mă afla acum în cotidiana vecinătate a celui mai înalt reprezentant al acestei ştiinţe delicate, aproape necromantică şi puţin rentabilă, mă încânta şi mă

tulbura deopotrivă, mă încercau aceleaşi senzaţii ca ale unui tânăr american care este prezentat domnului Gillette; teamă, respect şi o formă specială de invidie nicidecum ignobilă.

Seara am mers la Limb într-o stare de spirit complet diferită de cea a serilor precedente. Senatorul era deja la locul său şi răspunse la salutul meu reverenţios cu un murmur aproape imperceptibil. După ce termină însă de citit un articol şi de completat câteva notiţe în agendă, se întoarse spre mine şi, cu o voce neobişnuit de melodioasă, îmi spuse:

— Consătene, după felul în care m-ai salutat, mi-am dat seama că vreuna din larvele astea ţi-a spus cine sunt. Uită, şi dacă n-ai făcut-o încă, uită şi aoristele învăţate la liceu. Spune-mi mai degrabă cum te numeşti, pentru că ieri-seară te-ai prezentat în obişnuitul fel fonfăit, iar eu nu am, asemenea ţie, posibilitatea de a-i întreba pe alţii care ţi-e numele, pentru că aici, cu siguranţă, nimeni nu te cunoaşte.

Vorbea cu o detaşare sfidătoare, se simţea că pentru el eram mai puţin decât un gândac, un soi de fir de praf din cele care se învârt fără rost în razele soarelui. Totuşi, vocea calmă, vorbirea precisă, tutuiala dădeau o senzaţie de seninătate ruptă parcă dintr-un dialog platonician.

— Mă numesc Paolo Corbera, m-am născut la Palermo, unde mi-am luat licenţa în drept, acum lucrez aici, la redacţia ziarului *Stampa*. Ca să vă liniştesc, domnule senator, mai adaug că la bacalaureat am luat cinci plus la greacă şi că am toate motivele să cred că acel „plus“ a fost adăugat tocmai ca să-mi pot lua diploma.

A schiţat un zâmbet.

— Mulţumesc că mi-ai spus, e mai bine aşa. Detest să vorbesc cu persoane care cred că ştiu ceva când de fapt ignoră, asemenea colegilor mei de la Universitate; la urma urmelor ei nu cunosc decât formele exterioare ale elinei, ciudăţeniile şi excepţiile ei. Spirtul viu al acestei limbi, numită prosteşte „moartă“, nu li s-a dezvăluit. De altfel, nu li s-a dezvăluit nimic. Sărmanii de ei, cum ar putea să descopere acest spirit, când n-au avut niciodată ocazia să audă elina?

Orgoliul e, desigur, de preferat falsei modestii; dar mie mi se părea că senatorul exagera, îmi trecu chiar prin minte ideea că vârsta reuşise să slăbească oarecum acea minte excepţională. Amărâţii ăia de colegi ai lui

avuseseră ocazia să audă greaca veche tot atât cât o avusese şi el, adică niciodată.

Adăugă:

— Paolo… Ai noroc să te cheme ca pe singurul apostol care avea un dram de cultură şi o oarecare practică a bunelor lecturi. Ieronim însă ar fi fost mai bine. Celelalte nume pe care le purtaţi voi, creştinii, sunt cu adevărat fără nici o valoare. Nume de sclavi.

Continua să mă dezamăgească, părea într-adevăr un tipic comunist universitar, cu un strop de nietzscheanism fascist pe deasupra. Cum era cu putinţă?

Continua să vorbească cu plăcuta modulare a vocii şi cu elanul celui care a tăcut multă vreme.

— Corbera… Mă înşel sau ăsta e unul din marile nume siciliene? Îmi amintesc că tata plătea pentru casa noastră din Aci Castello o mică taxă anuală administraţiei unei familii Corbera di Palina sau Salina, nu mai ţin bine minte. Ba chiar, de fiecare dată glumea spunând că dacă există pe lume ceva sigur, asta erau cele câteva lire care nu urmau să ajungă în buzunarele „dominoului direct“[71], cum zicea el. Tu eşti chiar unul dintre membrii acelei familii sau urmaşul vreunui ţăran care a luat numele stăpânului său?

Am mărturisit că eram chiar un Corbera di Salina, ba mai mult, singurul exemplar supravieţuitor al acestei familii: toate splendorile, toate păcatele, toate taxele neîncasate, toate datoriile neplătite, într-un cuvânt toate gheparderiile se concentraseră doar în mine. În mod paradoxal, senatorul păru mulţumit.

— Bine, bine. Eu am multă consideraţie pentru familiile vechi. Ele au o memorie, minusculă, e adevărat, dar în orice caz, mai mare decât a altora. Sunt cel mai bun lucru pe care voi, ăştilalţi, îl puteţi avea în ce priveşte nemurirea fizică. Încearcă să te însori cât mai repede, Corbera, dat fiind că voi ăştilalţi n-aţi găsit nimic mai bun de făcut ca să supravieţuiţi decât să vă împrăştiaţi sămânţa în locurile cele mai ciudate.

Categoric mă făcea să-mi pierd răbdarea. „Voi ăştilalţi, voi ăştilalţi.“ Care voi ăştilalţi? Toată turma mizerabilă care nu avusese norocul să fie senatorul La Ciura? Dar el va ajunge să aibă nemurirea fizică? Nu s-ar fi spus privindu-i chipul zbârcit şi trupul greoi.

— Corbera di Salina, continua impasibil. N-o să te superi dacă voi continua să te tutuiesc, ca pe un studenţel de-al meu, a cărui tinereţe ţine o clipă?

M-am arătat nu numai onorat, ci şi fericit, cum de altfel eram. Lăsând la o parte chestiunile legate de nume şi de protocol, am început să vorbim despre Sicilia. Trecuseră douăzeci de ani de când nu mai pusese piciorul acolo şi ultima oară când fusese „acolo jos“ (cum spunea, în maniera piemonteză), rămăsese doar cinci zile, la Siracusa, ca să discute cu Paolo Orsi[72] câteva chestiuni privind alternarea semicorurilor în reprezentările teatrale clasice.

— Îmi aduc aminte că au vrut să mă ducă de la Catania la Siracusa cu maşina; am acceptat doar când am aflat că, la Augusta, şoseaua trecea departe de mare, în timp ce calea ferată e practic pe litoral. Povesteşte-mi despre insula noastră, e un pământ minunat, deşi populat cu măgari. Aici au locuit zeii, poate în interminabilele zile de august mai locuiesc încă. Dar să nu-mi vorbeşti despre cele patru temple recente pe care le aveţi, oricum nu înţelegi nimic din ele, sunt sigur de asta.

Şi aşa, vorbirăm despre Sicilia eternă, despre cea a lucrurilor din natură, despre parfumul rozmarinului de pe munţii Nebrodi, despre gustul mierii din Melilli, despre unduirea lanurilor într-o zi de mai cu vânt, aşa cum se vede de la Enna, despre singurătăţile din jurul Siracusei, despre, se spune, rafalele de miresme revărsate peste Palermo de livezile de lămâi şi portocali, în unele seri de iunie, la apusul soarelui. Am vorbit despre farmecul unor nopţi de vară la vederea golfului din Castellammare, când stelele se oglindesc în marea ce doarme, iar spiritul celui care s-a întins pe spate printre arborii de fistic se pierde în vârtejul cerului, în timp ce trupului, încordat şi la pândă, îi e frică de apropierea demonilor.

După o absenţă, aproape neîntreruptă, de cincizeci de ani, senatorul păstra o amintire cât se poate de exactă a unor fapte mărunte.

— Marea, marea Siciliei e cea mai colorată, cea mai înmiresmată din câte am văzut vreodată; e singurul lucru pe care nu veţi reuşi să-l stricaţi, în afară de oraşe, bineînţeles. În cârciumile de pe malul mării se mai servesc încă aricii de mare despicaţi în două?

I-am spus că da, adăugând şi că puţini îi mai mănâncă acum, pentru că se

tem de tifos.

— Şi totuşi sunt cel mai frumos lucru pe care-l aveţi, cartilajele acelea sângerii, simulacrele acelea de organe feminine, cu miros de sare şi de alge. Nici vorbă de tifos! Sunt tot atât de periculoşi ca orice dar al mării care dă moartea odată cu nemurirea. La Siracusa i i-am cerut cât se poate de categoric lui Orsi. Ce gust minunat, ce aspect divin! Cea mai frumoasă amintire a mea din ultimii cincizeci de ani!

Eram buimăcit şi fascinat, un asemenea om care se lăsa târât de metafore aproape obscene, care demonstra o lăcomie copilărească pentru o delicatesă, în fond, mediocră: aricii de mare!

Am vorbit mult şi, când a plecat, a ţinut morţiş să plătească şi cafeaua mea, nu fără să-şi arate încă o dată grosolănia ieşită din comun („Se ştie, băieţii ăştia de familie bună n-au niciodată un ban în buzunar“), şi ne-am despărţit prieteni, dacă nu ţinem cont de cei cincizeci de ani dintre vârstele noastre şi miile de ani lumină care ne despărţeau culturile.

Am continuat să ne întâlnim în fiecare seară şi, cu toate că aburii furiei mele împotriva umanităţii începeau să se împrăştie, consideram o adevărată datorie să nu lipsesc niciodată de la întâlnirea cu senatorul în împărăţia umbrelor din strada Po; nu se vorbea prea mult: el continua să citească şi să ia notiţe şi mi se adresa doar din când în când, iar atunci când vorbea era întotdeauna o curgere armonioasă de orgoliu şi insolenţă, presărată cu cele mai variate aluzii, cu venaturi de neînţeleasă poezie. Continua să scuipe şi am observat că o făcea doar atunci când citea. Cred că şi el începea să aibă o oarecare afecţiune pentru mine, dar nu-mi fac iluzii: dacă era un sentiment, nu era cel pe care „noi, ăştilalţi“ (ca să folosesc terminologia senatorului) îl putem avea pentru o fiinţă umană, ci era mai degrabă asemănător celui pe care o domnişoară bătrână îl poate nutri pentru canarul său, cunoscându-i mărginirea şi lipsa de înţelegere, dar ştiind că existenţa lui îi permite să exprime cu voce tare regrete cu care mica pasăre n-are nici o legătură; dacă el n-ar exista însă, femeia s-ar simţi nefericită. Am început chiar să bag de seamă că atunci când întârziam, privirea orgolioasă a bătrânului nu se dezlipea de uşa de la intrare.

A fost nevoie de circa o lună pentru ca de la observaţii, întotdeauna foarte originale, dar generale din partea lui, să trecem la subiecte indiscrete,

singurele ce deosebesc, de altfel, conversaţiile între prieteni de cele între simpli cunoscuţi. Eu însumi am fost cel care a luat iniţiativa. Scuipatul lui frecvent mă deranja (îi deranjase de altfel şi pe paznicii Hadesului, care în cele din urmă au pus lângă el o scuipătoare dintr-o alamă foarte lucitoare) aşa că într-o seară am avut curajul să-l întreb de ce nu-şi trata catarul ăla atât de supărător. Am pus întrebarea fără să mă gândesc prea mult, mi-a părut imediat rău de îndrăzneala pe care o avusesem şi aşteptam ca furia senatorială să-mi răstoarne în cap stucaturile din tavan. Însă vocea bine timbrată îmi răspunse liniştită:

— Dar, dragă Corbera, eu n-am nici urmă de catar. Tu care observi totul cu atâta atenţie, ar fi trebuit să vezi că nu tuşesc niciodată înainte de a scuipa. Scuipatul meu nu e un semn de boală, ci dimpotrivă, de sănătate mintală, scuip de scârbă pentru tâmpeniile pe care le citesc; dacă o să-ţi dai osteneala să examinezi obiectul ăla (şi-mi arăta scuipătoarea) o să vezi că nu există acolo decât foarte puţină salivă şi nici urmă de muci. Scuipatul meu e simbolic şi cât se poate de cultural; dacă nu-ţi plac, întoarce-te în saloanele tale natale unde nimeni nu scuipă numai pentru că nimeni nu vrea să se scârbească de nimic.

Extraordinara sa insolenţă era atenuată doar de privirea pierdută, cu toate acestea îmi veni să mă ridic şi să-l las acolo; din fericire am avut timp să mă gândesc că vina se afla doar în nechibzuinţa mea. Aşa că am rămas, iar impasibilul senator a trecut imediat la contraatac.

— Şi tu de ce frecventezi acest Ereb plin de umbre şi, cum zici tu, de cataruri, locul ăsta geometric de vieţi distruse? La Torino nu lipsesc fiinţele care vouă, ăstorlalţi, vi se par atât de vrednice de a fi dorite. O vizită la hotelul del Castello, la Rivoli sau la Moncalieri, la băi, şi abjecta voastră distracţie s-ar realiza imediat.

Am început să râd, când am auzit dintr-o gură atât de înţeleaptă informaţii atât de precise despre locurile de plăcere torineze.

— Dar cum puteţi dumneavoastră să cunoaşteţi aceste adrese, domnule senator?

— Le cunosc, Corbera, le cunosc. Frecventând senatele academice şi politice ajungi să afli numai asta. Îmi vei face totuşi plăcerea de a te convinge că sordidele voastre plăceri n-au fost niciodată ceva important

pentru Rosario La Ciura.

Se simţea că spune adevărul: în atitudine, în cuvintele senatorului exista semnul fără echivoc (cum se spunea în 1938) al unei înfrânări a simţurilor care nu avea nimic de-a face cu vârsta.

— Adevărul, domnule senator, este că am început să vin aici ca într-un provizoriu azil departe de lume. Am avut probleme tocmai cu două dintre fetele astea pe care pe bună dreptate le stigmatizaţi.

Răspunsul veni fulgerător şi nemilos.

— Coarne, Corbera, ei? Sau vreo boală?

— Nici una, nici alta, mai rău: părăsire.

Şi i-am povestit ridicolele întâmplări petrecute cu două luni în urmă. I le-am povestit râzând aproape, pentru că rana amorului meu propriu se cicatrizase deja; orice persoană în afară de acest elenist blestemat şi-ar fi bătut joc de mine sau, în cel mai bun caz, m-ar fi compătimit. Dar înfricoşătorul bătrân nu făcu nici una, nici alta, în schimb, se indignă.

— Iată ce se întâmplă, Corbera, când se împerechează între ele fiinţe bolnave şi mizerabile. Acelaşi lucru l-aş spune celor două târfuliţe vorbind despre tine, dacă aş avea neplăcerea să le întâlnesc.

— Bolnave, domnule senator? Se simţeau minunat amândouă, ar fi trebuit să le vedeţi cum mai mâncau atunci când luam masa la Specchi, şi nici mizerabile, sunt nişte fetişcane minunate, elegante chiar.

Senatorul şuieră un scuipat dispreţuitor.

— Bolnave, bine am spus, bolnave, peste cincizeci, şaizeci de ani, sau poate mult mai repede o să crape, deci sunt bolnave încă de pe-acum. Şi mizerabile pe deasupra, ce eleganţă e aia a lor făcută din podoabe ieftine, din pulovere furate şi dulcegării învăţate din filme. Grozavă generozitatea lor să caute bilete unsuroase de bancă prin buzunarele amantului, în loc să-i dăruiască, aşa cum fac altele, perle trandafirii şi crenguţe de coral. Iată ce se întâmplă când te încurci cu pocitaniile astea spoite. Şi nu vă era scârbă, lor cât ţie, şi ţie cât lor, să vă giugiuliţi viitoarele voastre stârvuri pe nişte cearşafuri împuţite?

Am răspuns prosteşte:

— Dar cearşafurile erau întotdeauna curate ca lacrima, domnule senator!

Se înfurie:

— Da’ ce, aici e vorba de cearşafuri? Inevitabila putoare de cadavru era a voastră. Repet, cum reuşiţi să vă petreceţi cei ca tine cu cei de teapa lor?

Eu, care ochisem deja o adorabilă „cousette“ de la Ventura[73], m-am simţit jignit.

— Asta-i bună! Doar nu te poţi culca numai cu Alteţe Serenissime!

— Cine vorbeşte de Alteţe Serenissime? Astea nu-s decât materie pentru groapa comună ca celelalte. Dar tu nu poţi înţelege asta, tinere, greşesc eu când îţi spun. E fatal ca tu şi amicele tale să vă cufundaţi în pestilenţialele mlaştini ale plăcerilor voastre jegoase. Foarte puţini sunt cei care ştiu.

Cu privirea ridicată spre tavan, începu să zâmbească, chipul său avea o expresie pierdută, apoi îmi dădu mâna şi plecă.

N-a mai apărut timp de trei zile, într-a patra am primit un telefon la redacţie.

— Sunteţi *monsù* Corbera? Sunt Bettina, guvernanta domnului senator La Ciura. Vă transmite că a fost foarte răcit, că acum se simte mai bine şi că vrea să vă vadă în seara asta, după cină. Veniţi pe strada Bertola 18, la ora nouă; la etajul al doilea.

Fu o comunicare vădit întreruptă şi căreia, în consecinţă, îmi fu imposibil să-i răspund.

La numărul 18 de pe strada Bertola se afla un vechi edificiu prăpădit, dar apartamentul senatorului era spaţios şi bine întreţinut, datorită, presupun, insistenţelor Bettinei. Încă din hol începea înşiruirea cărţilor, acele cărţi cu aspect modest şi coperte ieftine care se găsesc în toate bibliotecile vii. În cele trei încăperi pe care le-am traversat se aflau cu miile. Într-a patra stătea senatorul înfăşurat într-un foarte amplu halat de casă din păr de cămilă, fin şi moale cum nu mai văzusem vreodată. Am aflat mai târziu că nu era din păr de cămilă, ci dintr-o foarte preţioasă lână a unui animal peruvian şi că-i fusese dăruit de către Senatul academic din Lima. Senatorului nici măcar nu-i trecu prin cap să se ridice atunci când am intrat, dar mă primi cu multă cordialitate, se simţea mai bine şi spera să poată ieşi din nou imediat ce valul de frig care în zilele astea se abătuse peste Torino se va mai potoli. Îmi oferi un vin cipriot cu aromă de răşină, primit în dar de la Institutul Italian din Atena, un teribil „lukum“[74] de culoare roz, oferit de Misiunea

Arheologică din Ankara şi nişte dulciuri torineze mai acceptabile, cumpărate de către prevăzătoarea Bettina. Era atât de bine dispus că zâmbi de două ori cu toată gura şi ajunse chiar să se scuze pentru izbucnirile furioase din Hades.

— Ştiu, Corbera, am exagerat în exprimare, dar am fost, crede-mă, cât se poate de moderat în concepte. Nu te mai gândi la asta.

De fapt nici nu mă gândeam, dimpotrivă, simţeam un respect deosebit pentru bătrânul pe care-l bănuiam cât se poate de nefericit în ciuda carierei sale strălucite. Devora oribilul „lukum“.

— Dulciurile, Corbera, trebuie să fie dulci şi basta. Dacă mai au şi un alt gust sunt ca nişte sărutări perverse.

Îi dădea bucăţi lui Aeacus[75], un boxer uriaş, care intrase la un moment dat.

— Ăsta, Corbera, în ciuda urâţeniei lui, seamănă mai mult, pentru cine poate să înţeleagă, cu Nemuritorii decât pungaşele tale.

Refuză să-mi arate biblioteca.

— Nu sunt decât texte clasice, care nu pot interesa pe unul ca tine, căzut din punct de vedere moral la greacă.

Îmi făcu turul camerei în care ne aflam, care era, de altfel, biroul său. Erau acolo puţine cărţi şi printre ele am observat teatrul lui Tirso de Molina, *Ondina* lui La Motte-Fouqué, drama cu acelaşi nume de Giraudoux şi, spre uimirea mea, operele lui H.G. Wells; în schimb, pe pereţi, erau atârnate fotografii enorme, în mărime naturală, ale unor statui greceşti antice, dar nu obişnuitele fotografii pe care cu toţii le putem procura, ci nişte exemplare splendide, cerute, evident, cu autoritate, şi expediate cu devotament de către muzeele din toată lumea. Erau aici toate acele splendide creaturi: *Cavalerul* de la Luvru, *Zeiţă şezând* din Taranto, care se află la Berlin, *Războinicul* din Delfi, *Corele* de pe Acropole, *Apollo* din Piombino, *Femeia lapită* şi *Phoebus* din Olimpia, faimosul *Auriga* din Delfi… Încăperea strălucea de zâmbetele lor extaziate şi în acelaşi timp ironice, se exalta la răspunsul trufaş al ţinutei lor.

— Vezi, Corbera, poate astea, da; „pungaşele“ nu.

Pe şemineu amfore şi vase antice greceşti: Ulise legat de catargul corabiei, Sirenele, care se aruncau zdrobindu-se de pe înălţimea stâncilor

drept ispăşire pentru vina de a fi lăsat să le scape prada.

— Minciuni, Corbera, minciuni mic-burgheze ale poeţilor, nimeni nu scapă, şi chiar dacă vreunul ar fi scăpat, nu se omoară sirenele pentru atât de puţin. De fapt, cum ar fi putut ele să moară?

Pe o măsuţă, într-o ramă modestă, o veche fotografie decolorată; un tânăr de vreo douăzeci de ani, aproape gol, cu părul creţ în dezordine, cu o expresie sigură de sine pe chipul de o rară frumuseţe. Uluit, m-am oprit o clipă, credeam că am înţeles. Nici vorbă.

— Iar ăsta, consătene, ăsta era şi e şi va fi (accentuă cu tărie) Rosario La Ciura.

Sărmanul senator în halat de casă fusese un tânăr zeu.

Am vorbit apoi despre alte lucruri şi înainte de a pleca mi-a arătat o scrisoare, în franceză, de la rectorul Universităţii din Coimbra care îl invita să facă parte din comitetul de onoare al congresului de studii elene, care urma să aibă loc în luna mai, în Portugalia.

— Sunt foarte bucuros, o să mă îmbarc la Genova, pe *Rex*, împreună cu congresişti francezi, elveţieni şi germani. Asemenea lui Ulise, îmi voi astupa urechile ca să nu aud palavrele acestor înapoiaţi mintal şi o să am parte de nişte zile frumoase de navigaţie: soare, azurul cerului, mirosul mării.

Când am ieşit, am trecut din nou prin faţa rafturilor pe care se aflau operele lui Wells şi am îndrăznit să-mi exprim mirarea că le vedeam acolo.

— Ai dreptate, Corbera, sunt oribile. Există chiar şi un mic roman, pe care dacă l-aş reciti, mi-ar veni să scuip o lună întreagă, iar tu, căţeluş de salon ce eşti, te-ai scandaliza.

După această vizită legătura noastră deveni cât se poate de cordială, cel puţin în ceea ce mă priveşte. M-am străduit cât am putut să fac rost de la Genova de arici de mare foarte proaspeţi. Când am aflat că urmau să sosească a doua zi, am procurat vin de Etna şi pâine ţărănească şi, cu frică, l-am invitat pe senator să mă viziteze în micul meu apartament. Spre marea mea uşurare acceptă cu multă plăcere. Am mers să-l iau cu Fiatul meu 500 şi l-am târât până pe strada Peyron, care era puţin cam departe. În maşină îi era puţin frică, pentru că n-avea nici un pic de încredere în priceperea mea de şofer.

— Acum te cunosc, Corbera, dacă avem ghinionul să întâlnim vreunul din monstrişorii tăi cu fustă, o să fii în stare să întorci capul şi o să ajungem şi să ne rupem amândoi gâtul izbindu-ne de vreun stâlp.

Nu întâlnirăm nici un avorton în fustă demn de a fi băgat în seamă şi ajunserăm întregi.

Pentru prima oară de când îl cunoşteam, l-am văzut pe senator râzând: când am intrat în dormitorul meu.

— Aşadar, Corbera, asta e scena mizerabilelor tale aventuri.

Cercetă puţinele mele cărţi.

— Bine, bine. Poate că eşti mai puţin ignorant decât pari. Ăsta, adăugă, luând în mână un volum de Shakespeare, ăsta ştia câte ceva. „*A sea-change into something rich and strange*“[76]. „ *What potions have I drunk of Siren tears?*“[77]

Când buna doamnă Carmagnola intră aducând o tavă cu aricii de mare, lămâile şi tot restul, senatorul rămase extaziat.

— Cum? Te-ai gândit la asta? Cum ai reuşit să afli că e ceea ce-mi doresc cel mai mult?

— Puteţi să-i mâncaţi liniştit, domnule senator, azi-dimineaţă mai erau încă în marea de la Riviera.

— Da, voi, ăştilalţi, sunteţi mereu aceeaşi, în slujba decadenţei, a putreziciunii, mereu cu lungile voastre urechi ciulite să asculte paşii târşiţi ai Morţii. Sărmanii de voi! Mulţumesc, Corbera, ai fost un bun *famulus*[78]. Păcat că nu sunt din marea noastră aricii ăştia, că nu sunt înfăşuraţi în algele noastre, spinii lor n-au făcut să curgă cu siguranţă nici o picătură de sânge divin. Desigur, ai făcut tot ce ţi-a stat în putinţă, dar aricii ăştia, care moţăiau pe stâncile reci din Nervi sau din Arenzano, sunt aproape nordici.

Se vedea că e unul din acei sicilieni pentru care Riviera Liguriei, o regiune tropicală pentru milanezi, e de fapt un soi de Islanda. Aricii, despicaţi, îşi arătau carnea rănită, însângerată, secţionată în mod ciudat. Nu fusesem niciodată atent până atunci, dar după bizarele comparaţii ale senatorului, mi se păreau într-adevăr o secţiune făcută în cine ştie ce delicate organe feminine. Îi înghiţea cu poftă, dar fără bucurie, sobru, aproape îndurerat. Nu vru să stoarcă deasupra lămâie.

— Voi, ăştilalţi, mereu cu gusturile voastre împerecheate! Ariciul trebuie

să aibă şi gust de lămâie, zahărul şi de ciocolată, iubirea şi de paradis!

Când termină, înghiţi o sorbitură de vin şi închise ochii. După puţin timp am băgat de seamă că de sub pleoapele zbârcite i se prelingeau pe obraz două lacrimi. Se ridică, se apropie de fereastră, se şterse pe furiş la ochi. Apoi se întoarse:

— Ai fost vreodată la Augusta, Corbera?

Fusesem pentru trei luni, când eram militar, în timpul orelor de învoire luam în doi sau în trei câte o barcă şi ne plimbam pe apele transparente ale golfurilor. După ce i-am răspuns, tăcu, apoi mă întrebă cu o voce iritată:

— Dar în golfuleţul acela interior, mai sus de Punta Izzo, în spatele colinei de deasupra salinelor, voi, răcanii, aţi fost vreodată?

— Bineînţeles, e cel mai frumos loc din Sicilia, din fericire încă nedescoperit de cei care au prea mult timp liber[79]. Coasta e sălbatică, nu-i aşa domnule senator? complet pustie, nu se vede nici măcar o casă; marea e de culoarea păunilor; e chiar în faţă, iar dincolo de valurile în culori schimbătoare se înalţă Etna; din nici un alt loc nu e atât de frumos ca de acolo, calm, puternic, cu adevărat divin. E unul din locurile în care se vede un aspect etern al insulei care atât de prosteşte a întors spatele adevăratei ei vocaţii: aceea de a servi drept păşune pentru cirezile soarelui.

Senatorul tăcea. Apoi spuse:

— Eşti un băiat bun, Corbera, dacă n-ai fi atât de ignorant, s-ar fi putut scoate ceva din tine.

Se apropie şi mă sărută pe frunte.

— Acum du-te şi adu-ţi râşniţa. Vreau să merg acasă.

În săptămânile următoare am continuat să ne vedem ca de obicei. Făceam acum plimbări nocturne, în general în jos pe via Po şi, trecând prin severa piaţă Vittorio, mergeam să privim fluviul năvalnic şi Collina, acolo unde ele aduc puţină fantezie în rigoarea geometrică a oraşului. Venea primăvara, emoţionantul anotimp al tinereţii ameninţate, pe malurile fluviului înflorea liliacul, perechile mai pătimaşe care n-aveau unde să se adăpostească sfidau umezeala ierbii.

— „Acolo jos“ soarele arde deja, algele înfloresc, peştii se ridică la suprafaţa apei în nopţile cu lună şi se zăresc zvâcnete de trupuri printre spumele strălucitoare; iar noi stăm aici în faţa acestui curent de apă insipidă

şi pustie, a acestor clădiri mari şi urâte care parcă ar fi nişte soldaţi aliniaţi sau nişte călugări şi ascultăm gâfâielile unor împerecheri agonizante.

Se bucura însă la gândul viitoarei navigări până la Lisabona, plecarea se apropia deja.

— Va fi plăcut, ar trebui să vii şi tu, păcat însă că nu e o călătorie pentru cei slabi la greacă; cu mine se mai poate vorbi în italiană, dar cu Zuckermayer sau cu Van der Voos, dacă nu demonstrezi că ştii toate verbele neregulate la optativ, te-ai ars; deşi, poate, eşti mai conştient de realitatea greacă decât ei, nu prin cultură, desigur, ci prin instinct animalic.

Cu două zile înainte de plecarea sa spre Genova, mi-a spus că a doua zi nu va veni la cafenea şi că mă aştepta acasă la el, la ora nouă seara.

Ceremonialul a fost acelaşi ca prima oară: imaginile zeilor de acum trei mii de ani iradiau tinereţe asemenea unei sobe care răspândeşte căldură, fotografia decolorată a tânărului zeu în urmă cu cincizeci de ani părea uluită privindu-şi propria metamorfoză căruntă şi prăbuşită în fotoliu.

După ce băurăm vinul de Cipru, senatorul o chemă pe Bettina şi îi spuse că putea să se ducă la culcare.

— O să-l conduc eu însumi pe domnul Corbera când va pleca.

— Vezi, Corbera, dacă te-am chemat în seara asta aici, cu riscul de a-ţi strica vreo plăcere trupească la Rivoli, e pentru că am nevoie de tine. Plec mâine şi când, la vârsta mea, o porneşti la drum, nu se ştie niciodată dacă nu va trebui să stai departe pentru totdeauna; mai ales când călătoreşti pe mare. Ştii, eu, la urma urmei, ţin la tine, naivitatea ta mă emoţionează, maşinaţiile tale vitale la lumina zilei mă amuză; şi mi se pare că am înţeles că tu, asemenea altor sicilieni din cel mai bun soi, ai reuşit să realizezi sinteza între simţuri şi raţiune. Meriţi deci să nu te las cu buzele umflate, fără să-ţi explic motivul unor ciudăţenii ale mele, al unor fraze pe care ţi le-am spus şi care, cu siguranţă, ţi s-au părut demne de un nebun.

Am protestat cu prea puţină convingere:

— N-am înţeles multe din lucrurile pe care le-aţi spus, dar am atribuit întotdeauna această neînţelegere faptului că mintea mea nu era la înălţime, nu că a dumneavoastră o luase razna.

— Las-o baltă, Corbera, n-are nici o importanţă. Noi, bătrânii, vă părem cu toţii nebuni vouă, tinerilor, dar de cele mai multe ori e exact invers. Ca

să mă înţelegi însă, va trebui să-ţi povestesc despre timpul în care eram „domnişorul ăla“, şi-mi indică fotografia lui. Trebuie să ne întoarcem în 1887, o perioadă care ţi se va părea preistorică, dar care pentru mine nu e.

Se sculă de pe scaunul din spatele biroului şi veni să se aşeze lângă mine pe divan.

— Scuză-mă, dar, ştii, va trebui să vorbesc în şoaptă. Cuvintele importante nu pot fi ţipate; „urletul de amor“ sau cel de ură se întâlnesc doar în melodrame sau la oamenii primitivi, ceea ce e de fapt acelaşi lucru. Deci, în 1887 aveam douăzeci şi patru de ani; arătam ca în fotografie; îmi luasem licenţa în literaturi clasice, publicasem două cărticele despre dialectele ionice care stârniseră o oarecare vâlvă în universitatea mea, şi de un an mă pregăteam pentru un concurs la Universitatea din Pavia. În plus, nu mă apropiasem niciodată de o femeie. De fapt, drept să spun, nu m-am apropiat de femei nici înainte, nici după anul acela.

Eram sigur că chipul meu rămăsese complet impasibil, dar mă înşelam.

— E cât se poate de necioplit felul în care clipeşti, Corbera, nu spun altceva decât adevărul, un adevăr de care sunt mândru. Ştiu, că noi, catanezii, suntem consideraţi capabili să ne lăsăm gravide până şi doicile, şi poate că-i adevărat. În ceea ce mă priveşte, nu-i deloc aşa. Când ai de-a face zi şi noapte cu zeiţe şi semizeiţe, cum aveam eu pe vremea aceea, nu prea mai ai chef să urci treptele bordelurilor din San Berillio. De altfel, pe atunci, eram reţinut şi de sentimente religioase. Corbera, ar trebui într-adevăr să-ţi controlezi genele, te trădează tot timpul. Sentimente religioase, am spus, da. Am spus şi „pe atunci“. Acum nu mai am, dar din acest punct de vedere nu mi-a servit la nimic.

Tu, Corberaşule, care probabil ai avut postul de la ziar în urma vreunui bileţel scris de cine ştie ce ierarh[80], nu ştii ce înseamnă să te pregăteşti pentru un concurs de ocupare a unei catedre universitare de literatură greacă. Doi ani la rând trebuie să tragi ca un nebun. Din fericire, cunoşteam deja destul de bine limba, exact cum o cunosc şi acum, ştii, n-o spun doar aşa, ca să spun ceva… Dar restul: variantele alexandrine şi bizantine ale textelor, fragmentele citate, întotdeauna prost, din autorii latini, nenumăratele conexiuni ale literaturii cu mitologia, istoria, filozofia, ştiinţele! Puteai să-ţi pierzi minţile, repet! Studiam pe rupte, în plus dădeam

ore la câţiva corigenţi de la liceu ca să pot să-mi plătesc locuinţa din oraş. Se poate spune că mă hrăneam numai cu măsline negre şi cafea. Şi culmea culmilor, în vara lui 1887 avu loc catastrofa aceea infernală, cum se întâmplă din când în când în Sicilia. Noaptea Etna vărsa fierbinţeala soarelui adunată în cele cincisprezece ore ale zilei; dacă la amiază atingeai balustrada balconului trebuia să alergi la serviciul de Urgenţă; pavajul făcut din rocă vulcanică părea gata să redevină fluid şi aproape în fiecare zi vântul de sud-est te plesnea peste obraji cu aripile sale de liliac lipicios. Era cât pe-aci să crăp. M-a salvat un prieten, m-a întâlnit în timp ce rătăceam năuc pe străzi, bolborosind versuri greceşti pe care nu le mai înţelegeam. Fu impresionat de cum arătam. „Ascultă, Rosario, dacă mai rămâi aici îţi pierzi minţile, şi atunci adio concurs. Eu plec în Elveţia (băiatul ăla avea bani), dar am la Augusta o căsuţă cu trei camere, la douăzeci de metri de mare, foarte departe de sat. Fă-ţi bagajele, ia-ţi cărţile şi du-te să stai acolo toată vara. Treci pe la mine peste o oră şi-ţi dau cheile. O să vezi, acolo e cu totul altceva. La gară întreabă unde e casa lui Carobene, o cunosc cu toţii. Dar pleacă neapărat, pleacă în seara asta.“

I-am urmat sfatul, am plecat chiar în aceeaşi seară, şi a doua zi la trezire, în loc de ţevile de la closete care mă salutau în zori, dincolo de curte, m-am pomenit în faţa întinderii imaculate a mării, cu Etna în fundal, care nu mă mai înspăimânta, învăluită în aburii dimineţii. Locul era complet pustiu, aşa cum mi-ai spus că e şi acum, şi de o frumuseţe unică. În căsuţa cu odăile ei prăpădite se afla canapeaua pe care îmi petrecusem noaptea, o masă şi trei scaune; în bucătărie vreo câteva vase de teracotă şi o lampă veche. În spatele casei, un smochin şi o fântână. Un paradis. Am mers în sat, l-am întâlnit pe ţăranul care lucra bucăţica de pământ a lui Carobene, m-am înţeles cu el să-mi aducă la două-trei zile pâine, paste, nişte legume şi petrol. Ulei aveam, de-al nostru, pe care biata maică-mea mi-l trimisese la Catania. Am închiriat o bărcuţă uşoară, pe care pescarul mi-a adus-o după-masă împreună cu o vârşă şi câteva cârlige. Eram hotărât să rămân acolo cel puţin două luni.

Carobene avea dreptate, era cu adevărat altceva. Căldura era teribilă şi la Augusta, dar nemaifiind reflectată de ziduri, nu-ţi mai provoca o stare de prostraţie animalică, ci un soi de euforie abia perceptibilă, iar soarele, lipsit

acum de severitatea lui de călău, se mulţumea să fie un zâmbitor, chiar dacă brutal, dăruitor de energie, ba chiar şi un magician care punea diamante mişcătoare în fiecare uşoară încreţitură a mării. Studiatul nu mai era o greutate, în legănarea uşoară a bărcii în care rămâneam ore în şir, nici o carte nu mi se mai părea un obstacol de trecut, ci, dimpotrivă, cheia care-mi deschidea trecerea spre o lume care desfăşura în faţa ochilor mei unul din aspectele ei cele mai fermecătoare. Deseori mi se întâmpla să recit cu voce tare versurile poeţilor şi numele zeilor uitaţi, neştiuţi de cei mai mulţi, apăreau din nou la suprafaţa mării, care cândva, doar la auzul lor, se ridica învolburată sau se liniştea senină.

Izolarea mea era totală, întreruptă doar de vizitele ţăranului, care tot la trei patru zile îmi aducea puţinele provizii. Se oprea doar cinci minute, pentru că văzându-mă atât de exaltat şi de ciufulit, credea cu siguranţă că mă aflu în pragul unei periculose nebunii. Şi, la drept vorbind, soarele, singurătatea, nopţile petrecute sub rotirea stelelor, liniştea, hrana puţină, studierea unor subiecte din trecutul îndepărtat, ţeseau în jurul meu un soi de vrajă care mă pregătea pentru un miracol.

Şi el s-a întâmplat în cinci august, la şase dimineaţa. Mă trezisem de puţină vreme şi mă urcasem imediat în barcă, câteva lovituri de vâslă mă îndepărtaseră de pietricelele plajei şi mă oprisem sub o stâncă a cărei umbră urma să mă ferească de soarele care urca deja pe cer, încărcat de o furie minunată, şi schimba în aur şi azuriu candoarea mării aurorale. Declamam, când am simţit că marginea bărcii se înclină uşor, înspre dreapta, ca şi cum cineva s-ar fi agăţat de ea ca să urce. M-am întors şi am văzut-o: chipul limpede al unei fete de şaisprezece ani răsărea din apa mării, două braţe mici strângeau marginea de lemn. Fata zâmbea, o uşoară cută îi mişca buzele palide şi lăsa la vedere nişte dinţişori ascuţiţi şi albi, ca ai câinilor. Nu era însă unul din zâmbetele care se văd la voi, ăştilalţi, corcite mereu de o expresie superfluă de bunăvoinţă sau de ironie, de milă, de cruzime sau de orice altceva; el nu exprima decât ceea ce era, adică o bucurie aproape animalică de a trăi, o fericire aproape divină. Zâmbetul acesta a fost primul dintre farmecele care au avut efect asupra mea, dezvăluindu-mi paradisuri de seninătăţi uitate. De pe părul rebel de culoarea soarelui apa mării se scurgea pe ochii-i vezi larg deschişi, pe trăsăturile ei de o puritate

copilărească.

Raţiunea noastră bănuitoare, oricât ar fi de pregătită, se răzvrăteşte în faţa miracolului, şi când simte că se apropie unul încearcă să facă apel la amintirea unor fenomene banale; asemenea oricui altcuiva mi-am impus să cred că am întâlnit o fată care se scălda şi, mişcându-mă cu grijă, am ajuns la înălţimea ei, m-am aplecat, i-am întins mâinile ca s-o ajut să urce. Dar ea, cu o uimitoare forţă se ridică din apă până la brâu, îmi trecu braţele pe după gât, mă învălui într-un parfum pe care nu-l mai simţisem niciodată şi alunecă în barcă: de la coapse în jos, corpul ei era cel al unui peşte, acoperit de foarte mici solzi sidefii şi albaştri, terminându-se într-o coadă bifurcată care plesnea încet fundul bărcii. Era o sirenă.

Întinsă pe spate îşi sprijinea capul pe mâinile încrucişate, arătându-şi cu o senină lipsă de pudoare delicatul puf de la subsuori, sânii depărtaţi, pântecele desăvârşit; dinspre ea se simţea venind ceea ce greşit am numit parfum, era un miros magic de mare, de voluptate nespus de tânără. Ne aflam în umbră, dar la douăzeci de metri de noi ţărmul se dăruia soarelui fremătând de plăcere. Goliciunea mea aproape deplină reuşea cu greu să-mi ascundă emoţia.

Vorbea, şi aşa fui copleşit, după cea a zâmbetului şi cea a mirosului, de a treia, cea mai puternică vrajă, cea a vocii. Era puţin guturală, voalată, vibrând de nenumărate armonii: în spatele vorbelor se simţeau mareele leneşe ale mărilor vara, foşnetul ultimelor spume pe plajele lumii, trecerea vânturilor pe valurile lunare. Cântecul sirenelor, Corbera, nu există, muzica de care nu poţi fugi e doar aceea a vocii lor.

Vorbea greceşte şi mi-era destul de greu s-o înţeleg. „Te auzeam vorbind singur într-o limbă asemănătoare cu a mea; îmi placi, ia-mă. Sunt Lighea, sunt fiica lui Calliope. Să nu crezi în poveştile inventate despre noi, nu omorâm pe nimeni, iubim doar.“

Aplecat deasupra ei, vâsleam, privind-o fix în ochii zâmbitori. Am ajuns la mal, am luat în braţe trupul înmiresmat, am trecut de la strălucire la umbra deasă, ea îmi strecura deja în gură acea voluptate care seamănă cu sărutările voastre terestre, aşa cum vinul seamănă cu apa chioară.

Senatorul îşi povestea aventura cu vocea joasă; eu, care în sufletul meu considerasem că diferitele mele experienţe cu femeile sunt total opuse alor

sale, pe care le socotisem mediocre, de unde trăsesem prosteşte concluzia că între noi distanţa se micşorase, mă simţeam umilit: până şi în ceea ce priveşte iubirea mă vedeam căzut în prăpăstii uriaşe. N-am avut nici o clipă senzaţia că mi se spuneau gogoşi, şi orice om care ar fi fost de faţă, chiar şi cel mai sceptic, ar fi simţit răzbătând din vocea bătrânului cel mai sigur adevăr.

— Aşa începură cele trei săptămâni. Nu e îngăduit, şi de altfel ar fi o lipsă de respect faţă de tine, să intru în detalii. E suficient să spun că în acele îmbrăţişări mă bucuram în acelaşi timp de cea mai înaltă formă de voluptate spirituală, ca şi de cea elementară, lipsită de orice fel de rezonanţă socială, pe care păstorii noştri singuratici o simt când se unesc, prin munţi, cu caprele lor; iar dacă această comparaţie te dezgustă e pentru că nu eşti în stare să înfăptuieşti transpunerea necesară din planul animalic în cel supraomenesc, planuri, în cazul meu, suprapuse.

Gândeşte-te la ceea ce Balzac n-a putut exprima în *Passion dans le désert*. Din trupul ei nemuritor ţâşnea o asemenea forţă de viaţă, încât pierderile de energie erau imediat compensate, ba chiar sporite. În zilele acelea, Corbera, am iubit cât o sută de donjuani de-ai voştri adunaţi la un loc, pentru o viaţă întreagă. Şi ce iubire! La adăpost de mănăstiri şi de delicte, de ranchiuna cavalerilor de tot felul şi de rivalitatea atâtor Leporello, departe de cerinţele inimii, de falsele suspine, de sfârşelile închipuite care murdăresc inevitabil mizerabilele voastre sărutări. Un Leporello, drept să spun, ne-a deranjat în prima zi, dar a fost doar o dată: pe la unsprezece am auzit zgomotul bocancilor ţăranului pe cărarea care ducea la mare. De abia am avut timp să acopăr cu un cearşaf trupul neobişnuit al Ligheei, că şi era în prag, capul, gâtul, braţele ei, care nu erau acoperite, l-au făcut pe Leporello să creadă că era vorba de o vulgară cucerire de-a mea şi îi insuflară un neaşteptat respect; stătu şi mai puţin decât de obicei şi la plecare îmi făcu cu ochiul şi cu degetul mare şi arătătorul de la mâna dreaptă lipite, făcu gestul de a-şi răsuci în colţul gurii o mustaţă imaginară, apoi o luă în sus pe cărare.

Am vorbit despre cele douăzeci de zile petrecute împreună, n-aş vrea însă să-ţi imaginezi că în timpul celor trei săptămâni am trăit „casnic“, cum se spune, împărţind patul, hrana şi ocupaţiile. Absenţele Ligheei erau

frecvente, fără să-mi facă vreun semn înainte, se arunca în mare şi dispărea, uneori multe ore în şir. Atunci când se întorcea, aproape întotdeauna dimineaţa devreme, sau mă întâlnea în barcă, sau eram încă acasă, ajutându-se cu braţele se târa pe pietriş, şi, jumătate afară şi jumătate în apă, întinsă pe spate, mă striga să vin s-o ajut să urce povârnişul. „Sasà“, mă chema, pentru că îi spusesem că acesta e diminutivul de la numele meu. În acţiunea aceasta, stânjenită chiar de acea parte a trupului care o făcea să fie sprintenă în mare, avea aspectul demn de milă al unui animal rănit, aspect pe care zâmbetul din ochii ei îl anula imediat.

Nu mânca decât hrană vie, deseori o vedeam ieşind din apa mării, cu bustul delicat strălucind la soare, în timp ce sfâşia cu dinţii un peşte argintiu care se zbătea încă, sângele îi brăzda bărbia şi, după câteva muşcături, merluciul sau dorada sfârtecată erau aruncaţi peste umăr înapoi în apă şi se scufundau, pătând-o de roşu, în timp ce ea ţipa copilăreşte, lingându-şi dinţii cu limba. O dată i-am dat vin, i-a fost imposibil să bea din pahar, a trebuit să i-l vărs în palma micuţă şi uşor verzuie şi ea l-a băut lipăind cum face un câine, în timp ce în ochi îi apărea surpriza pentru gustul acela neştiut. Din când în când venea la mal cu mâinile pline de stridii, de midii, şi în timp ce eu mă chinuiam să le deschid cu un cuţit, ea le strivea cu o piatră şi sugea molusca palpitândă, împreună cu firimituri de carapace de care nici nu-i păsa.

Ţi-am spus deja, Corbera: era un animal, dar în acelaşi timp era şi o Nemuritoare, şi e un păcat că nu se poate exprima încontinuu în cuvinte această sinteză, aşa cum o exprima ea, cu absolută simplitate. Manifesta o bucurie şi o gingăşie opuse mizerabilei pofte animalice nu numai în relaţia trupească, dar vorbirea ei era de o forţă imediată, pe care am regăsit-o doar la câţiva mari poeţi. Nu degeaba era fiică a Calliopei: ignorând orice cultură, neavând nici un fel de înţelepciune, dispreţuind orice constrângere morală, ea aparţinea totuşi izvorului oricărei culturi, al oricărei înţelepciuni, al oricărei etici şi ştia să-şi exprime această superioritate în termeni de o aspră frumuseţe. „Sunt totul pentru că sunt doar suflu de viaţă fără oprelişti, sunt nemuritoare pentru că toate morţile se varsă în mine, de la cea a merluciului de dinainte la cea a lui Zeus, care, odată strânse în mine, redevin viaţă, nu izolată şi hotărâtă dinainte, ci plină de forţă şi deci liberă.“

Apoi spunea: „Tu eşti frumos şi tânăr, ar trebui să mă urmezi acum în mare şi ai scăpa de suferinţe, de bătrâneţe; ai veni în lăcaşul meu, sub munţii înalţi ai apelor încremenite şi întunecate, unde totul e o pace tăcută atât de firească încât cine are parte de ea nici nu-şi dă seama. Eu te-am iubit şi, nu uita, atunci când vei fi obosit, când n-o să mai poţi cu adevărat, nu va trebui decât să te apropii de mare şi să mă chemi. Eu voi fi întotdeauna acolo, pentru că sunt pretutindeni, şi setea ta de somn se va potoli.“

Îmi povestea despre viaţa ei în mare, despre tritonii bărboşi, despre peşterile verzi-albăstrui, dar îmi spunea că şi acestea erau false aparenţe şi că adevărul era mult mai adânc, în palatul orb şi mut al apelor fără formă, veşnice, fără străluciri, fără şoapte.

Odată îmi spuse că va lipsi mult timp, până în seara zilei următoare. „Trebuie să plec departe, acolo unde ştiu că voi găsi un dar pentru tine.“

S-a întors într-adevăr cu o splendidă ramură de coral purpuriu, incrustată cu scoici şi ierburi de mare. Am păstrat-o mult timp într-un sertar şi în fiecare seară sărutam locurile acelea pe care îmi aminteam că se aşezaseră degetele Indiferentei, deci ale Binefăcătoarei. Într-o bună zi însă, Maria, guvernanta pe care am avut-o înaintea Bettinei, a furat-o ca s-o dea unui concubin al ei. Am regăsit-o apoi la un bijutier de pe Ponte Vecchio, profanată, curăţată şi lustruită în aşa fel încât era aproape de nerecunoscut. Am cumpărat-o şi într-o noapte am aruncat-o în Arno; trecuse prin prea multe mâini păgâne.

Îmi vorbea şi despre nu puţinii ei amanţi umani pe care-i avusese în timpul adolescenţei sale milenare: pescari şi marinari greci, sicilieni, arabi, caprioţi, câţiva naufragiaţi chiar, plutind în voia valurilor, pe nişte epave putrede, cărora le-a apărut o clipă în străfulgerarea furtunii pentru a le transforma în plăcere ultima respiraţie. „Toţi au răspuns invitaţiei mele, au venit să mă întâlnească, unii imediat, alţii după ce a trecut un timp care pentru ei era îndelungat. Unul singur nu s-a mai arătat, era un tânăr frumos, cu pielea foarte albă şi părul roşcat, cu care m-am iubit pe o plajă îndepărtată, acolo unde marea noastră se varsă în marele ocean; mirosea a ceva mai tare decât vinul pe care mi l-ai dat zilele trecute. Cred că n-a mai apărut, desigur nu pentru că era fericit, ci pentru că atunci când ne-am întâlnit era atât de beat, că nu înţelegea nimic, i-am părut probabil vreuna

din obişnuitele pescăriţe.“

Săptămânile acelea din miezul verii trecură repede, de parc-ar fi fost o singură dimineaţă; când se terminară, mi-am dat seama că trăisem secole. Fata aceea senzuală, acea creatură nemiloasă fusese şi o Mamă preaînţeleaptă, care, prin simpla ei prezenţă, dezrădăcinase credinţe, destrămase metafizici; cu degetele ei gingaşe, deseori însângerate, îmi arătase calea spre adevărata odihnă veşnică, dar şi spre un ascetism izvorât nu din renunţare, ci din neputinţa de a accepta plăceri de rând. Cu siguranţă, nu eu voi fi al doilea care să nu-i dea ascultare, nu voi refuza acest soi de Har păgân ce mi-a fost dat.

Datorită înseşi violenţei ei, vara aceea a fost scurtă. Puţin după douăzeci august apărură primii nori timizi, căzură câteva picături de ploaie călduţă ca sângele. În depărtarea orizontului, nopţile fură o continuă înlănţuire de lente fulgere mute care se desprindeau unul dintr-altul asemenea cugetărilor unui zeu. Dimineaţa, marea de culoarea turturelei se plângea ca o turturea de tainicele sale nelinişti şi seara se încreţea, fără să se simtă briza, într-un degradé de gri-fum, gri-oţel, gri-perlă, toate nespus de delicate şi mai prietenoase decât strălucirea de dinainte. Fâşii îndepărtate de ceaţă atingeau uşor apa, poate pe ţărmurile greceşti ploua deja. Şi dispoziţia Ligheei se stingea trecând de la strălucire la tandreţea griului. Tăcea mai mult, petrecea ore întregi întinsă pe o stâncă privind spre zarea mişcătoare acum, nu mai pleca prea mult. „Vreau să mai rămân cu tine, dacă aş pleca în larg acum, tovarăşii mei de mare m-ar ţine cu ei. Îi auzi? Mă cheamă.“ Uneori mi se părea că aud cu adevărat o altfel de notă, mai joasă, printre ţipetele pescăruşilor, că întrezăresc coame fulgerând printre stânci. „Cântă în amforele lor, o cheamă pe Lighea la sărbătorile furtunii.“

Aceasta a năvălit peste noi în zorii zilei de douăzeci şi şase. De pe stâncă am văzut cum se apropia vântul care învolbura apele în depărtare, aproape de noi valurile plumburii se umflau uriaşe şi leneşe. În curând vijelia ajunse aproape, ne şuieră în urechi, aplecă la pământ rozmarinii uscaţi. Marea, sub noi, se rupse, primul val înaintă înălbit de spumă. „Adio, Sasà. Nu vei uita!“ Talazul se sparse de stâncă, Sirena se aruncă în vârtejul irizat, n-am văzut-o căzând, păru să se descompună în spumă.

Senatorul a plecat în ziua următoare, dimineaţa; am mers la gară să-mi

iau rămas-bun. Era morocănos şi aspru ca întotdeauna, dar când trenul se puse în mişcare, a scos mâna pe fereastră şi mi-a atins părul cu degetele.

A doua zi, dimineaţa, s-a primit un telefon la ziar: în timpul nopţii, senatorul La Ciura căzuse în mare de pe coverta navei *Rex* care naviga spre Napoli şi, deşi nişte şalupe au fost coborâte imediat în apă, trupul n-a fost găsit.

O săptămână mai târziu a fost deschis testamentul său: Bettinei îi rămâneau banii din bancă şi mobila, biblioteca era lăsată moştenire Universităţii din Catania, într-un codicil de dată recentă eu eram numit legatar al vasului grecesc cu figuri de sirene şi al marii fotografii cu Corele de pe Acropole.

Am trimis cele două obiecte acasă, la Palermo. Apoi a venit războiul şi în timp ce eram în Marmarica, cu o jumătate de litru de apă pe zi, „liberators“ mi-au distrus casa; când m-am întors, fotografia fusese tăiată fâşii care serviseră drept torţe jefuitorilor nocturni, vasul fusese făcut ţăndări, pe cel mai mare dintre cioburi se văd picioarele lui Ulise legat de catargul corabiei. Îl mai păstrez încă. Cărţile fură depozitate în subsolul Universităţii, dar pentru că lipsesc fondurile pentru rafturi, ele putrezesc încetul cu încetul.

---

64 Cauza multor nenorociri (lat.). (N. tr.)

65 Domnule – adaptare a formei franceze monsieur, folosită în Piemont. (N. tr.)

66 Salut piemontez, derivat, se pare, din grecescul *chaireo*, bună ziua. (N. tr.)

67 Prescurtare de la Ministerul Culturii Populare, instituţie înfiinţată în perioada regimului fascist, care deţinea controlul asupra informaţiei, sub strictă cenzură, şi difuza propaganda regimului fascist.

68 Locuţiune latină cu sensul de „pentru viitor“. (N. tr.)

69 Biblioteca Teubneriana (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana) de la numele lui Benediktus Gotthelf Teubner, tipograf şi editor german, care în 1849 începe publicarea unor texte din literatura greacă, romană şi medievală.

70 Fondată de regimul fascist în 1926. Membrii ei erau aleşi dintre savanţii simpatizanţi ai fascismului.

71 Joc de cuvinte: *dominio* – stăpânire, autoritate, putere; *domino* – jocul de domino. (N. tr.)

72 Paolo Orsi (1859-1935), mare arheolog şi clasicist italian. Muzeul de arheologie din Siracusa îi poartă numele.

73 Celebră croitorie torineză, în vremea în care se petrece acţiunea povestirii.

74 Rahat. (N. tr.)

75 În mitologia greacă, fiul lui Zeus şi al Aeginei. (N. tr.)

76 „Ci doar marea l-a schimbat / în ceva ciudat, bogat“ (W. Shakespeare, *Furtuna*, I, 2, trad. rom. Leon D. Leviţchi). (N. tr.)

77 „Ce leac băui din plânsul ştimelor“ (W. Shakespeare, *Sonete*, CXIX, trad. rom. Neculai Chirică). (N. tr.)

78 Servitor (lat.) Există aici şi o aluzie la personajul Wagner, învăţăcelul servil al lui Faust din poemul dramatic omonim al lui Goethe. (N. tr.)

79 Adică de turişti.

80 Persoană influentă în perioada fascismului. (N. tr.)

PISOIAŞII ORBI[81]

Introducere

Pisoiaşii orbi sau *Dimineaţa unui arendaş* – titlu găsit de văduva scriitorului pentru prima ediţie a *Povestirilor* – este ultima operă a lui Lampedusa. A fost scrisă în martie-aprilie 1957. La sfârşitul lunii aprilie i-a fost diagnosticată o tumoare la plămâni şi Lampedusa va muri trei luni mai târziu. În realitate, povestirea e începutul unui al doilea roman, care, asemenea *Ghepardului,* ar fi fost unul istoric. Titlul pe care ar fi vrut să i-l dea autorul era *Pisoiaşii orbi.* În deschidere întâlnim figura lui Batassano Ibba, fondatorul unei dinastii de noi latifundiari, care în timpul naraţiunii nu mai e desigur un arendaş, ci un latifundiar de a doua generaţie, tipologie care în Sicilia acelor vremi înseamnă şi cămătărie, brutalitate şi, la nevoie, chiar crimă. Comportamentul său neomenos, vulgar este în antiteză cu moliciunea aristocraţilor adunaţi la Clubul Bellini. Capitolul introductiv arată opoziţia dintre clase, dintre lumi diferite. Reprezentările sunt eficace, plăcute, vesele. Scenele din club sunt rezultatul strălucit al unei inspiraţii care nu are nimic în comun cu literatura secolului al XX-lea.

Eroul romanului nu e prezent în capitolul introductiv. Acesta va fi fiul lui Batassano Ibba, iar subiectul romanului, al operei social-politice, ar fi trebuit să fie naşterea, după Unire, a unei noi clase agrare (baronii lui Garibaldi) mai puţin cultivată, dar cu aceeaşi vocaţie a orbirii ca cea precedentă. Neputinţa unei adevărate evoluţii burgheze, antreprenoriale a Siciliei între 1860 şi 1950 ar fi trebuit să fie ilustrată prin întâmplările fiului Ibba, un bogat baronaş pornit să cucerească Palermo, nelipsit de calităţi morale, de interese culturale şi artistice, intenţionând să urce pe scara socială a capitalei siciliene. După cel de al Doilea Război Mondial porţile sunt gata să se deschidă în faţa tânărului Ibba, e pe punctul de a fi admis la Areopag (numele pe care scriitorul îl dăduse Clubului Bellini, în scrisorile sale de la Londra), talentele sale civile încep să fie apreciate tocmai când

are loc reforma agrară şi efortul noii dinastii agrare se stinge asemenea vieţii unui pisoi, înainte de a vedea lumina zilei.

E greu de imaginat cum ar fi putut avea loc identificarea autorului cu protagonistul, o personalitate emergentă pentru care va simţi un amestec de afecţiune şi repulsie. Dar e normal să ne punem întrebarea, deoarece, după părerea lui Lampedusa, identificarea e o componentă esenţială a soliditǎţii narative; analiza pe care o face întregii opere shakespeariene stabileşte într-o manieră pedantă posibila identificare a autorului când cu un personaj, când cu altul. *Pisoiaşii orbi* urma să fie provocarea lui Lampedusa pentru cei care-i consideră romanul o operă autobiografică.

Pe de altă parte, noul roman se prezintă ca unul extrem de ambiţios. Lampedusa se gândea că acesta va constitui a doua parte a *Comediei* sale *umane.* În asta constă legătura personajelor din *Pisoiaşii orbi* cu cele din *Ghepardul.* Un semnal prezent deja în *Sirena*, unde tânărul jurnalist e un descendent al familiei Salina. De altfel autobiografia nu lipseşte niciodată. Capitolul se încheie cu Fabrizietto Salina care întrerupe visul erotico-capitalist al bellinienilor care intenţionau să preamărească averea şi femeile noului îmbogăţit.

G.L.T.

Pisoiaşii orbi

Harta proprietăţii Ibba, desenată la scara de 1/5000, acoperea o bucată de hârtie parafinată lungă de doi metri şi lată de optzeci de centimetri. Nu tot ceea ce era desenat pe hartă aparţinea familiei; exista în primul rând, la sud, o fâşie de mare, care, pe ţărmul acela tivit cu plase pentru pescuit toni, nu aparţinea nimănui; la nord erau nişte munţi neprimitori de care familia Ibba nu voise să se atingă; existau mai ales numeroase şi destul de mari pete albe în jurul masei galben-lămâie care desemna proprietatea familiei: terenuri pe care nu le putuseră niciodată cumpăra, pentru că proprietarii lor erau bogaţi; terenuri oferite, dar refuzate pentru că erau de proastă calitate, terenuri jinduite, dar aflate în mâinile unor indivizi ţinuţi sub observaţie şi care nu ajunseseră încă în situaţia de a fi înghiţiţi. Mai existau şi câteva, puţine, terenuri care fuseseră galbene, dar redeveniseră albe pentru că fuseseră vândute pentru a cumpăra altele mai bune, în nişte ani nu prea buni în care mâna de lucru era puţină. În ciuda acestor pete (toate pe margini), ansamblul galben era impunător: de la un nucleu ovoidal intern, în jurul localităţii Gibildolce, o gheară mare se întindea spre răsărit, apoi se îngusta şi apoi se lăţea din nou, împingând două tentacule, unul spre mare, atinsă pe o mică porţiune, altul către nord, unde se oprea la poalele munţilor prăpăstioşi şi sterpi. Către vest se întinsese şi mai mult, pe aceste terenuri, foste mănăstireşti, înaintarea fusese rapidă ca o alunecare, cea a unui cuţit într-un calup de untură; sătuleţele San Giacinto şi San Narciso fuseseră ajunse şi depăşite de cavaleria uşoară a actelor de expropriere, o linie de apărare pe râul Favarotta rezistase timp îndelungat, dar acum se prăbuşise, şi azi, 14 septembrie 1901, un cap de pod fusese stabilit dincolo de râu prin cumpărarea Pispisei, mică, dar bogată moşioară pe malul drept al apei.

Proprietatea cumpărată nu fusese colorată încă în galben pe hartă, dar cerneala de China şi mica pensulă aşteptau în birou apariţia lui Calcedonio,

singurul din casă care ştia să le folosească aşa cum trebuie. Don Batassano Ibba însuşi, capul familiei şi aproape baron, încercase în urmă cu zece ani, când fusese expropriat Scìddico, dar rezultatul fusese mizerabil: o maree gălbuie se revărsase pe toată harta şi trebuise să cheltuiască o grămadă de bani pentru a fi făcută alta. Sticla de cerneală însă era aceeaşi. De data asta însă, Don Batassano nu risca să mai pună mâna şi se mulţumea să privească partea de colorat cu ochii lui de ţăran impertinent, gândindu-se că şi pe harta întregii Sicilii s-ar fi putut deja vedea pământurile Ibba, mari cât un purice în imensitatea insulei, bineînţeles, dar totuşi perfect vizibile.

Don Batassano era satisfăcut, dar şi iritat, două stări sufleteşti care la el apăreau destul de des în acelaşi timp. Ferrara, împuternicitul principelui de Salina, ajuns în cursul dimineţii de la Palermo pentru a întocmi actul de vânzare, se dovedise chiţibuşar până în momentul semnăturii, dar ce zic până la semnătură! Chiar şi după aceea! În plus, voise drept plată optzeci de bilete trandafirii ale Băncii de Sicilia, în loc de poliţa care fusese deja pregătită; aşa că el, don Batassano, fusese obligat să urce scările şi să scoată teancul de bancnote din sertarul secret al propriului său birou, operaţiune plină de spaime, pentru că la ora aceea s-ar fi putut ca Mariannina şi Totò să fie pe aproape. E adevărat că împuternicitul se lăsase păcălit în ceea ce priveşte taxa de optzeci de lire pe an, de plătit pentru fondul operelor de cult, pentru care acceptase să verse în total o mie şase sute de lire, când don Batassano (ba chiar şi notarul) ştiau că acest fond fusese deja micşorat cu nouă ani în urmă de un alt împuternicit al familiei Salina. Asta însă n-avea nici o importanţă, orice fel de împotrivire, chiar şi cea mai mică, la propria voinţă, în special legată de bani, îl exaspera. „Sunt obligaţi să vândă, le-a ajuns cuţitul la beregată, şi încă mai au pretenţia să facă diferenţa între bancnote şi poliţe!“

Era de abia ora patru şi mai erau încă cinci ore până la cină. Don Batassano deschise fereastra care dădea spre o curte mică. Zăpuşeala de septembrie, care depăşise punctul maxim şi începea să lâncezească, se strecura în camera aflată în penumbră. Jos, un bătrân mustăcios lega nişte vâsc pe beţişoare din trestie, pregătea jocuri pentru copiii stăpânului.

— Giacomino, pune şaua pe cai, al meu şi al tău. Cobor acum.

Voia să se ducă să vadă pagubele de la adăpătoarea din Scìddico, nişte

afurisiţi de copii spărseseră una din pietrele bazinului, aşa i se spusese de dimineaţă; spărtura fusese astupată cum se putuse cu pietriş şi cu lutul acela amestecat cu paie, care nu lipseşte niciodată de lângă adăpători; dar Tano, vechilul de la Scìddico, ceruse să fie făcută imediat o reparaţie cum trebuie. Tot timpul necazuri, tot timpul alte cheltuieli, iar dacă nu mergea el însuşi să vadă cum stau lucrurile, lucrătorul i-ar fi cerut o grămadă de bani. Se asigură că tocul cu greoiul Smith-Wesson îi atârna la brâu, era atât de obişnuit să-l aibă încontinuu la el, că nici nu-l mai simţea. Coborî în curte pe scăriţa de ardezie. Pândarul termina de înşeuat caii, încălecă pe al său, folosindu-se de trei trepte zidite anume lângă un perete, luă biciul pe care un băiat i-l întindea, aşteptă ca Giacomino (fără ajutorul treptelor stăpânului) să urce în şa. Fiul pândarului deschise larg poarta ferecată, lumina după-amiezii de vară inundă curtea, şi don Baldassare[82] Ibba ieşi cu gardianul său pe strada mare din Gibilmonte.

Cei doi mergeau aproape unul lângă altul, calul lui Giacomino cu doar o jumătate de cap în urma celui al stăpânului, puşca pândarului pusă de-a curmezişul pe şa, lăsa la vedere patul din metal şi ţevile înnegrite; copitele animalelor tropăiau în contratimp pe pietrişul străduţelor în pantă. Femeile torceau în faţa porţilor şi nu salutau. „Ai grijă!“ striga Giacomino atunci când vreun copilaş gol puşcă era pe punctul să se rostogolească între picioarele cailor; preotul, aşezat în cumpănă pe un scaun şi cu ceafa sprijinită de peretele bisericii, se prefăcea că doarme, pentru că oricum parohia nu-i aparţinea lui Ibba, bogătanul, ci săracei şi absentei familii Santapau. Doar brigadierul carabinierilor, în cămaşă, pe balconul cazărmii, se întinse să salute. Ieşiră din sat, o luară pe poteca spre adăpătoare. În timpul nopţii se pierduse multă apă care se adunase acum într-o băltoacă mare; amestecată cu pământ, resturi de paie, balegă şi urină de vacă, răspândea un miros înţepător de amoniac. Dar reparaţia improvizată se dovedise eficientă, apa nu mai curgea printre pietre, mustea doar, iar jetul subţirel care curgea cu întreruperi pe ţeava ruginită era suficient pentru a acoperi pierderea. Faptul că ceea ce fusese făcut nu-l costase nimic îi plăcu însă lui don Batassano şi-l făcu să treacă cu vederea provizoratul reparaţiei.

— Ce tot spune Tano! Adăpătoarea e în stare foarte bună! n-are nevoie de nimic. Spune-i mai bine prostului ăluia că, dacă-i bărbat cu adevărat, să aibă

grijă să nu-mi mai producă daune primul mucos care trece pe drum. Să-i caute pe părinţi şi să-i pună să vorbească cu tine, dacă el nu e în stare.

Pe drumul de întoarcere, un iepure înspăimântat traversă drumul, calul lui don Batassano se sperie, azvârli din copite, şi moşierul, care avea, e drept, o frumoasă şa englezească, dar folosea nişte frânghii răsucite în loc de scări, se trezi la pământ. Nu păţi nimic, şi Giacomino, priceput în treburile astea, prinse iapa de frâu şi o ţinu pe loc; don Batassano, de jos, biciuia cu furie botul, urechile, crupa animalului, care era străbătut de un tremur continuu şi începea să facă spume. Un picior în burtă încheie opera pedagogică, don Batassano, încălecă din nou şi cei doi se întoarseră acasă când începea să se întunece.

Între timp, contabilul Ferrara, neştiind că stăpânul casei ieşise, se dusese în birou şi, neaflând pe nimeni acolo, se aşezase o clipă să aştepte. În încăpere se afla un rastel cu două puşti, o etajeră cu câteva dosare („Impozite“, „Titluri de proprietate“, „Cauţiuni“, „Împrumuturi“, era scris pe etichetele lipite pe cartonul maroniu); pe birou, actul de vânzare-cumpărare, semnat cu două ore în urmă; în spate, pe perete, harta.

Ferrara se ridică s-o privească de aproape, din cunoştinţele sale profesionale, din nenumărate indiscreţii pe care le ascultase, ştia bine cum se formase acel enorm fond funciar: fusese o epopee de şiretenie, de lipsă de scrupule, de sfidare a legilor, de neînduplecare, de noroc, şi chiar de curaj. Ferrara se gândi ce interesantă ar fi fost o hartă altfel colorată, în care, ca în textele şcolare privind expansiunea casei Savoia, teritoriile cucerite ar fi fost colorate diferit. Aici, la Gibilmonte, era nucleul: şase movile, jumătate de hectar de vie şi o căsuţă cu trei încăperi, tot ce moştenise tatăl lui don Batassano, Gaspare, analfabet de geniu. Foarte tânăr încă, o sedusese pe fiica surdomută a unui „burghez“, a unui foarte mic proprietar, cu ceva mai puţin sărac decât el, şi cu zestrea obţinută printr-o căsătorie extorcată îşi dublase propria avere. Nevasta infirmă se aliase complet cu bărbatul ei, o zgârcenie sordidă le permisese să pună deoparte o agoniseală minusculă, dar preţioasă într-o lume ca aceea a Siciliei, unde, pe atunci, la fel ca în cetăţile-stat antice, economia se baza exclusiv pe camătă.

Fuseseră acordate împrumuturi foarte abile, împrumuturile acelea de o categorie specială acordate persoanelor cu avere, dar care nu au suficiente

venituri pentru a plăti dobânzile. Bolboroselile Martei, nevasta lui Gaspare, când cutreiera, la căderea serii, satul ca să strângă dobânzile săptămânale deveniseră proverbiale. „Când Marta mârâie, casele se năruie.“ În zece ani de vizite bazate pe gesturi, în zece ani de şterpelit grâul marchizilor Santapau, cărora Gaspare le era arendaş, în zece ani de încete mutări ale hotarelor, în zece ani de foame îndurată cu satisfacţie, averea perechii se mări de cinci ori; el n-avea decât douăzeci şi opt de ani, actualul don Batassano, şapte. Existase şi o perioadă furtunoasă în care autorităţii judiciare bourbone i se năzărise să facă cercetări cu privire la unul din obişnuitele cadavre găsite pe câmp; Gaspare fu nevoit să se ţină departe de Gibilmonte, iar nevasta dădea de înţeles că se găsea la un văr de-al lui, la Adernò, ca să înveţe cum se cultivă duzii; în realitate nu trecuse nici o seară în care tandrul Gaspare să nu vadă cum se ridică fumul din bucătăria fericitei sale căsuţe. Apoi veniră „Cei o Mie“[83], totul se dădu peste cap, documentele indiscrete dispărură din cancelarii, şi Gaspare Ibba se întoarse oficial acasă.

Totul mergea mai bine ca înainte. Şi atunci Gaspare plănui o manevră care era o nebunie, ca tot ce e genial: aşa cum Napoleon, la Austerlitz, îndrăzni să-şi lase centrul fără apărare ca să-i prindă în cursa foarte puternicelor aripi pe prostănacii austriaco-ruşi, Gaspare îşi ipotecă până la ultimul toate peticele de pământ şi cu puţinele mii de lire obţinute din această operaţiune îi dădu bani cu împrumut fără nici o dobândă marchizului Santapau, căruia propria lui dărnicie pentru cauza bourbonă îi crease probleme. Rezultatul fu că, după doi ani, marchizii Santapau pierduseră moşia „Balate“, pe care, de altfel, n-o văzuseră niciodată şi pe care, după nume[84], o credeau stearpă, ipotecile pe bunurile familiei Ibba fură ridicate, Gaspare devenise „don Gaspare“ şi în casa lui, sâmbăta şi duminica, se mânca batal. Odată trecut pragul primelor o sută de mii de lire, totul se desfăşură cu precizia unui mecanism: bunurile mănăstireşti, cumpărate plătind primele rate ale mizerabilei lor evaluări, fuseseră dobândite pentru o zecime din adevărata lor valoare; terenurile, izvoarele ce se găseau pe ele, drepturile de trecere pe care le aveau, făcură şi mai uşoară achiziţionarea pământurilor laice înconjurătoare cărora de scăzuse preţul; ridicatele venituri acumulate îngăduiră cumpărarea sau exproprierea altor

terenuri mai îndepărtate.

Când don Gaspare muri, tânăr încă, averea lui era mai mult decât însemnată, însă, asemenea teritoriilor prusiene de la jumătatea secolului al XVIII-lea consta în moşii vaste, separate între ele de proprietăţile altor persoane. Fiului Baldassare, îi reveni, asemenea lui Frederic II, sarcina şi gloria de a uni totul într-un singur bloc, mai întâi, şi apoi de a muta graniţele acestui bloc către teritorii mai îndepărtate. Vii, livezi de măslini, livezi de migdali, păşuni şi embaticuri, dar mai ales terenuri bune de semănat, erau alipite şi încorporate, iar veniturile obţinute de pe ele se vărsau în modestul birou din Gibilmonte, unde rămâneau puţin şi de unde ieşeau repede, aproape neatinse, pentru a se transforma din nou în terenuri. Un vânt de noroc continuu umfla pânzele galionului Ibba, numele acesta începu să fie pronunţat cu respect pe întreg nevoiaşul triunghi al insulei. Între timp, don Batassano se căsătorise, la treizeci de ani, şi nu cu o infirmă, cum fusese venerata sa mamă, ci cu Laura, o fată zdravănă, de optsprezece ani, fiica notarului din Gibilmonte, care-i aducea ca zestre propria-i sănătate, destul de mulţi bani, preţioasa experienţă avocăţească a tatălui şi o supunere absolută, odată ce-i erau satisfăcute propriile nevoi sexuale, deloc de trecut cu vederea. Cei opt copii erau dovada vie a supunerii obţinute: o fericire aspră şi lipsită de lumină domnea în casa Ibba.

Contabilul Ferrara era o persoană cu sentimente duioase, o categorie umană extrem de rară în Sicilia. Tatăl său lucrase deja în administraţia casei Salina, în vremea furtunoasă a bătrânului principe Fabrizio, şi el însuşi, crescut în atmosfera vătuită a acelei case, se obişnuise să dorească o viaţă poate mediocră, dar liniştită; propria-i bucăţică de brânză princiară de ronţăit îi era suficientă. Cei aproximativ doi metri pătraţi de hârtie parafinată îi evocau asprimile şi înverşunarea unor lupte, de care sufletului său de rozător, mai mult decât de carnivor, i se făcea silă. Îi făcea impresia că reciteşte fascicolele din acea *Storia dei Borboni di Napoli* a lui La Cecilia[85], pe care tatăl său, liberal înfocat, i le cumpăra în fiecare sâmbătă; în plus, aici, la Gibilmonte, lipseau presupusele orgii de la Caserta descrise în carte, aici totul era aspru, pozitiv şi de o răutate puritană. Se înspăimântă şi părăsi camera.

Seara, la cină, toată familia era prezentă, în afară de fiul cel mare,

Gaspare, aflat la Palermo pe motiv că-şi pregătea examenele de corigenţă pentru bacalaureat (avea deja douăzeci de ani). Masa era servită cu o simplitate rustică, toate tacâmurile, de altfel grele şi preţioase, erau aşezate în mijlocul mesei, şi fiecare pescuia din grămadă după nevoie; servitorul Totò şi servitoarea Mariannina se încăpăţânau să-i servească pe comeseni din dreapta. Doamna Laura era icoana sănătăţii ajunsă în momentul de maximă înflorire, adică în culmea obezităţii, bărbia de o formă frumoasă, nasul drăgălaş, ochii pricepuţi în voluptăţi conjugale dispăreau sub o revărsare de grăsime proaspătă încă, tare şi apetisantă; formele disproporţionate ale trupului erau acoperite de o mătase neagră, semn al unui doliu mereu înnoit. Fiii: Melchiorre, Pietro şi Ignazio, fiicele Marta, Franceschina, Assunta şi Paolina apăreau în curioase asemănări, în ciudate amestecuri ale trăsăturilor rapace ale tatălui cu cele milostive ale mamei. La toţi, la toate, o lipsă totală a oricărei preocupări pentru toaletă, în rochii de in imprimate (gri pe alb) fetele, în costume de marinar, băieţii, chiar şi cel mai mare dintre cei prezenţi, Melchiorre, care cu tuleiele mijite la cei şaptesprezece ani ai săi avea un ciudat aspect de membru efectiv al Marinei Regale. Conversaţia, sau mai bine zis dialogul dintre don Batassano şi Ferrara, se învârtea exclusiv în jurul a două subiecte: preţul terenurilor în apropiere de Palermo în comparaţie cu cele de lângă Gibilmonte şi isprăvile societăţii aristocratice palermitane. Don Batassano îi considera pe toţi nobilii ăştia nişte „calici“, chiar şi pe cei care, la urma urmei, posedau fie şi în colecţii de antichităţi, pe lângă venituri, o avere egală cu a sa. Închis tot timpul în satul său, cu rare vizite în capitala de judeţ sau şi mai rare călătorii la Palermo ca să „urmărească“ procese la Curtea de Casaţie, nu cunoştea personal nici măcar pe unul din nobilii ăştia, şi-şi făcuse despre ei o impresie abstractă şi simplistă, cam aşa cum publicul şi-l imaginează pe Arlecchino sau pe căpitanul Fracasse. Principele A. era mână spartă, principele B. afemeiat, ducele C, violent, baronul D. cartofor, don Giuseppe E. spadasin, marchizul F. „estetic“ (voia să spună „estet“, un eufemism la rândul său, prin care înţelegea lucruri mai rele) şi aşa mai departe, fiecare era o figurină dezgustătoare tăiată în carton. Don Batassano avea în aceste opinii ale sale o formidabilă înclinaţie spre greşeală, şi se poate spune că nu exista epitet care să nu fie în mod greşit alăturat numelui, şi cu siguranţă

nici un defect care să nu fie extraordinar de exagerat, realele defecte ale acestor persoane rămânându-i de fapt necunoscute; se vedea că mintea lui lucra cu abstracţii şi că se complăcea în a scoate în evidenţă, pe fondul corupt al vechii nobilimi, puritatea familiei Ibba.

Ferrara cunoştea lucrurile puţin mai bine, dar şi el doar parţial, aşa că, atunci când încercă să contrazică afirmaţiile cele mai trăsnite, rămase în scurtă vreme fără argumente; de altfel, cuvintele sale trezeau în don Batassano o asemenea indignare moralistă, că în curând tăcu; oricum erau la sfârşitul cinei.

Aceasta fusese, după părerea lui Ferrara, excelentă; *donna* Laura nu se lansa în zboruri pindarice în materie de gătit: ea servea mâncarea siciliană ridicată la cub ca număr de feluri şi abundenţă a condimentelor, cu alte cuvinte ucigătoare. Macaroanele înotau literalmente în uleiul din sos şi erau îngropate sub troiene de caşcaval, cărnurile erau împănate cu salamuri incendiare, dulciurile conţineau de trei ori mai mult alchermes[86], zahăr şi dovleac confiat decât trebuia; dar totul, am spus deja, i se părea excepţional lui Ferrara, o culme a bunei bucătării; în cele câteva rânduri în care fusese invitat la masă în casa Salina rămăsese dezamăgit de cât de insipidă era mâncarea. În ziua următoare însă, întors la Palermo, după ce îi înmânase principelui Fabrizietto cele şaptezeci şi opt de mii două sute de lire, descrise prânzul care-i fusese oferit, şi, cunoscând predilecţia principelui pentru „coulis de volaille“[87] de la Pré Catelan[88] şi „timbales d’écrivisses“[89] ale lui Prunier, descrise drept nişte orori ceea ce i se păruseră a fi bunătăţi; făcându-i astfel o mare plăcere principelui Salina, care, mai târziu, la un „pokeraş“, la Club, povesti totul prietenilor săi, nesăţioşi să afle veşti despre legendarii Ibba; şi râseră cu toţii până când Peppino San Carlo anunţă impasibil un ful de dame.

Cum am mai spus, în cercurile nobililor palermitani era multă curiozitate faţă de familia Ibba. Curiozitatea este, de altfel, mama născocirilor, şi de aici luau naştere în anii aceia sute de fantezii legate de această avere apărută dintr-odată. Ele erau nu numai dovada unei spumoase imaginaţii infantile a claselor superioare, dar şi a unei ascunse suferinţe de a vedea cum, la începutul secolului al XX-lea, se putea face o mare avere exclusiv din pământuri, o formă de bogăţie care, din amara experienţă a fiecăruia din

aceşti nobili, era bună doar de a fi demolată, nicidecum potrivită pentru construirea unor edificii măreţe. Aceiaşi proprietari simţeau că această modernă reîncarnare Ibba a întinselor grânare ale familiilor Chiaramonte şi Ventimiglia din secolele trecute era iraţională şi, pentru ei, periculoasă; deci îi erau în surdină duşmani, şi asta nu numai pentru că acest impunător edificiu se ridicase în mare parte cu material care le aparţinuse lor, ci şi pentru că îl vedeau ca pe o manifestare a unui permanent anacronism, pe care mulţi îl simt, dar căruia apoi nimeni nu încearcă să i se sustragă sau să refuze să colaboreze.

Trebuie repetat că această suferinţă rămânea latent în inconştientul colectiv, ieşea la suprafaţă numai travestită în poveşti şi glume, cum se cuvine unei clase care nu prea consumă idei generale. Prima şi cea mai elementară formă a poveştilor era exagerarea cifrelor, care la noi sunt întotdeauna elastice. În ciuda uşurinţei cu care se putea controla, averea lui Baldassare Ibba era evaluată la mai multe zeci de duzini de milioane, un curajos îndrăzni să vorbească o dată de „aproape un miliard“, dar fu, ce-i drept, redus la tăcere, pentru că această cifră, atât de banală în zilele noastre, era în 1901 atât de rar folosită, încât aproape majoritatea oamenilor nu înţelegeau ce înseamnă cu adevărat, şi, în acea vreme a lirei-aur, să spui un miliard de lire era acelaşi lucru cu a nu spune nimic. Despre originile averii se vehiculau aceleaşi fantezii, despre familia de rând din care provenea don Batassano era greu de exagerat (bătrânul Corrado Finale, a cărui mamă era o Santapau, insinuase, fără să spună clar, că era fiul unui cumnat al său, care locuise pentru câtva timp la Gibilmonte, dar bârfa nu prea fu crezută, ştiindu-se că Finale avea obiceiul de a-şi atribui lui însuşi sau rudelor sale paternitatea clandestină a oricărei celebrităţi, fie ea un general victorios sau o primadonna omagiată); neînsemnatul cadavru care-i pricinuise necazuri lui don Gaspare era în schimb înmulţit de zece, de o sută de ori, şi nu exista omor întâmplat în Sicilia în ultimii treizeci de ani (şi se întâmplaseră destule) care să nu fie pus pe seama celor din familia Ibba, care erau, de fapt, din punct de vedere penal vorbind, în regulă. Aceasta, deşi poate surprinde, era partea cea mai binevoitoare a legendei, pentru că violenţa, rămasă nepedepsită, era pe atunci motiv de apreciere, aureola sfinţilor sicilieni fiind sângerie.

Acestor născociri, care aveau cât de cât o legătură directă cu personajul, li se adăugau altele împrumutate: era reînviată de exemplu, o întâmplare povestită deja în urmă cu o sută de ani despre cei din familia Testasecca. Aceştia au pus să fie săpat un şănţuleţ, au adunat în susul lui sutele de vaci şi miile de oi pe care le aveau şi, mulgându-le pe toate deodată, i-au oferit regelui Ferdinand IV spectacolul unui râu de lapte călduţ şi spumos curgând în faţa lui. Această poveste, nu lipsită de o oarecare poezie pastorală, care ar fi trebuit să-i dezvăluie originea teocritiană, era acum pusă pe seama lui don Batassano, prin simpla înlocuire a regelui Ferdinand cu Umberto I; şi, deşi era uşor de dovedit că acest suveran nu călcase niciodată pe moşiile Ibba, ea supravieţuia absolut de necombătut.

Datorită acestor motive de ranchiună amestecată cu teamă, atunci când luă sfârşit pokeraşul, conversaţia se ocupă din nou de subiectul Ibba. Cei zece membri prezenţi se instalaseră pe terasa Clubului, aşezată deasupra unei curţi liniştite şi umbrite de un copac înalt din care cădeau petale de liliac peste domnii aceia, în mare parte în vârstă. Servitori îmbrăcaţi în roşu şi albastru serveau băuturi răcoritoare şi îngheţată. De pe un fotoliu de nuiele se auzea vocea, mereu colerică, a lui Santa Giulia.

— Dar, la urma urmei, se poate şti cât pământ are Ibba ăsta?

— Se poate şti, se ştie chiar. Paisprezece mii trei sute douăzeci şi cinci de hectare, răspunse rece San Carlo.

— Doar atât? Credeam că mai mult.

— Paisprezece mii, pe naiba! După unii, care au fost la faţa locului, nu pot fi mai puţin de treizeci de mii de hectare, şi toate pământuri arabile de prima mână.

Generalul Làscari care părea cufundat în lectura Tribunei, coborî brusc ziarul şi-şi arătă faţa de bilios, brăzdată de riduri galbene, din care corneea foarte albă apărea dură şi puţin sinistră, asemenea ochilor unor statui greceşti.

— Sunt douăzeci şi opt de mii, nici mai mult, nici mai puţin; mi-a spus nepotul meu care e verişorul soţiei prefectului de acolo. Aşa e, şi basta, n-are rost s-o mai tot lungim atâta.

Pippo Follonica, un invitat roman în trecere, începu să râdă.

— Dacă vă interesează atât de mult, de ce nu trimiteţi pe cineva la

Cadastru, e cât se poate de uşor să aflaţi adevărul, cel puţin acest adevăr.

Raţionalitatea propunerii fu primită cu răceală. Follonica nu putea să înţeleagă natura pasională, nu statistică, a discuţiei, domnii aceştia îşi aruncau unul altuia invidii, ranchiune, spaime, toate lucruri pe care nici un certificat cadastral n-ar fi fost în stare să le potolească.

Generalul se înfurie.

— Când eu spun ceva, nu mai e nevoie de cadastre şi contracadastre.

Apoi, politeţea datorată musafirului îl linişti.

— Dragă principe, dumneavoastră nu ştiţi ce înseamnă la noi cadastrul! Transferurile de proprietate nu sunt niciodată înscrise şi continuă să figureze ca proprietari cei care au vândut şi care acum sunt la Azilul de săraci!

În faţa unei dezminţiri atât de exacte, Follonica schimbă tactica.

— Admiţând că numărul de hectare rămâne necunoscut, se poate şti totuşi valoarea averii acestui ţopârlan!

— Asta se ştie foarte bine: opt milioane exact.

— Pe naiba! (Era nelipsitul început al oricărei fraze a lui Santa Lucia.) Pe naiba! Nici o centimă mai puţin de douăsprezece!

— Dar pe ce lume trăiţi? Habar n-aveţi de nimic! Sunt douăzeci şi cinci de milioane numai în terenuri. În plus mai sunt şi chiriile, banii împrumutaţi şi netransformaţi încă în proprietăţi, valoarea animalelor. Cel puţin alte cincisprezece milioane.

Generalul pusese deoparte ziarul, agitându-se. Comportamentul său despotic iritase ani de zile tot clubul, fiecare membru dorindu-şi să fie singurul care să afirme lucruri imposibil de contrazis; astfel încât împotriva opiniei sale se formă imediat o coaliţie de antipatii trezite din nou şi fără nici o legătură cu adevărul mai mare sau mai mic al faptelor, evaluarea averii Ibba scăzu brusc.

— Astea-s poveşti, despre bani şi lucruri sfinte, oricine te poate minte. Dacă Baldassare Ibba are zece milioane cu totul, e mult.

Cifra nu se baza pe nimic, fusese aruncată doar dintr-o nevoie polemică, dar când fu spusă, pentru că răspundea dorinţei fiecăruia dintre ei, se calmară cu toţii, doar generalul continua să gesticuleze de pe fotoliul lui, neputincios împotriva celorlalţi nouă adversari.

Un servitor intră cu o prăjină lungă de lemn, care avea în vârf un şomoiog de cârlţi aprins. Blânda lumină a apusului fu înlocuită de cea rigidă a lampadarului cu gaz. Romanul se distra de minune, se afla pentru prima oară în Sicilia, şi în cele cinci zile de şedere la Palermo fusese primit în multe case şi începuse să-şi schimbe părerea despre presupusul provincialism al palermitanilor: prânzurile fuseseră bine servite, saloanele frumoase, doamnele fermecătoare. Dar acum discuţia asta pătimaşă despre averea unui individ pe care nici unul dintre cei de faţă nu-l cunoştea şi nici nu voia să-l cunoască, aceste exagerări evidente, această gesticulare convulsivă pentru nimic îl făceau din nou să dea înapoi, îi aminteau cam prea mult conversaţiile pe care le auzea la Fondi sau la Palestrina, când mergea acolo să se îngrijească de treburile moşiilor, sau la farmacia Bésuquet, despre care îşi amintea cu plăcere de pe vremea când citea *Tartarin* şi îşi făcea provizii de poveşti de spus prietenilor când, peste o săptămână, urma să se întoarcă la Roma. Dar se înşela, era prea mult un om de lume ca să fie obişnuit să cerceteze dincolo de aparenţe, şi ceea ce i se părea o etalare distractivă de provincialism nu era deloc comic, erau tragicele tresăriri ale unei clase care-şi vedea pierdut primatul latifundiar, adică însăşi raţiunea sa de a exista şi continuitatea socială, şi care căuta prin exagerări forţate şi prin diminuări artificiale, să-şi potolească furia şi să-şi astâmpere frica.

Dat fiind că nu se putea afla adevărul, conversaţia devie, rămânând îndreptată spre cercetarea faptelor private ale lui Baldassare Ibba, dar de data asta privindu-l doar pe el ca persoană.

— Trăieşte ca un călugăr, se scoală la patru dimineaţa, se duce în piaţă să angajeze zilierii, se ocupă de administraţie toată ziua, mănâncă doar paste şi legume cu ulei, iar la opt seara e deja în pat.

Salina protestă:

— Călugăr cu nevastă şi opt copii, hai să fim serioşi! Un angajat de-al meu a petrecut douăzeci şi patru de ore în casa aia, casa e urâtă, dar mare şi comodă, decentă, de fapt; nevasta trebuie să fi fost frumoasă, copiii sunt bine îmbrăcaţi, unul e chiar aici, la Palermo, la studii; la masa lui se servesc mâncăruri grele, dar din belşug, după cum v-am povestit deja.

Generalul nu se lăsa:

— Tu, Salina, crezi tot ce ţi se povesteşte; sau, mai bine zis, au vrut să arunce praf în ochii angajatului tău care trebuie să fie un tăntălău. Pâine, brânză şi lampă cu ulei, asta e viaţa de zi cu zi, adevărata viaţă a lui Ibba; când cineva vine la el de la Palermo, e clar că vrea să facă paradă de lux ca să ne ia ochii, cum îşi închipuie el.

Santa Giulia, sub impulsul veştilor pe care le avea de dat, se agita în fotoliu, picioarele cu pantofi frumoşi băteau podeaua, mâinile îi tremurau, iar ţigara îşi ningea scrumul pe haină.

— Domnilor, domnilor, voi habar n-aveţi de nimic, vă înşelaţi cu desăvârşire. Doar eu ştiu cum stau cu adevărat lucrurile: nevasta unui pândar de-al meu e din Torrebella, la doi paşi de Gibilmonte, din când în când merge să-şi viziteze sora care e măritată acolo şi care i-a povestit totul. Mai sigur de atâta nu poate fi, mi se pare.

Căută în ochii fiecăruia o confirmare a siguranţei sale, şi, pentru că se distrau cu toţii, o găsi uşor. Deşi nu existau urechi pudice de respectat, coborî vocea: fără acest vicleşug de melodramă, efectul revelaţiilor sale n-ar fi fost acelaşi.

— La patru kilometri de Gibilmonte, don Baldassare şi-a construit o vilă, tot ce se poate închipui mai luxos, cu mobile de Salci[90] şi tot restul.

Amintiri ale lecturilor din Catulle Mendès[91], nostalgice rememorări ale unor case de întâlniri pariziene, dorinţe neîmplinite deşi îndelung nutrite, îşi făcură loc în fantezia sa.

— L-a adus de la Paris pe marele pictor Rochegrosse, care i-a decorat cu fresce toate camerele. A stat la Gibilmonte trei luni şi a vrut o sută de mii de lire pentru fiecare lună. (Rochegrosse fusese într-adevăr în Sicilia cu doi ani înainte, stătuse opt zile împreună cu soţia şi cei trei copii, şi plecase după ce vizitase liniştit Cappella Palatina, Segesta şi Latomiile[92] din Siracusa.) A cheltuit o avere! Dar ce fresce a făcut! Te scoală din morţi, nu altceva! Femei goale, complet goale, care dansează, beau, se împerechează cu bărbaţi şi între ele, în toate poziţiile, în toate felurile posibile. Capodopere! O enciclopedie, vă spun, a enciclopedie a tuturor plăcerilor! De altfel, lăsaţi un parizian, cu o sută de mii de lire pe lună, să arate ce poate face. Acolo Ibba primeşte zeci de femei: italience, franţuzoaice, nemţoaice, spaniole. Otéro[93] a fost acolo şi ea, ştiu sigur. Batassano şi-a făcut parcul lui de

căprioare, ca Ludovic XVI.

De data asta, Santa Giulia, dăduse cu adevărat lovitura. Toţi îl ascultau cu gura căscată. Nu pentru că ar fi crezut, dar găseau că avea o imaginaţie plină de poezie şi fiecare dorea să aibă milioanele lui Ibba, pentru ca să se poată inventa pe seama lui asemenea poveşti somptuoase. Primul care se trezi din vraja poetică fu generalul.

— Şi tu, cum de ştii toate astea? Ai fost în vilă? Pe post de odaliscă sau de eunuc?

Au râs cu toţii, a râs şi Santa Giulia.

— V-am spus deja, nevasta lui Antonia, pândarul meu, a văzut picturile alea.

— Bravo! Atunci ai un pândar încornorat!

— Încornorat, pe naiba! S-a dus acolo cu cearşafurile pe care le spălase. N-au lăsat-o să intre, dar o fereastră era deschisă şi a văzut totul.

Castelul de minciuni era, în mod evident, cât se poate de fragil, dar era atât de minunat, făcut din coapse de femei, obscenităţi fără nume, mari pictori şi hârtii de o sută de mii de lire, încât nimeni nu dorea să sufle ca să-l dărâme.

Salina scoase ceasul:

— Dumnezeule! E deja opt! trebuie să merg acasă să mă schimb. Diseară e *Traviata* la Politeama, şi acel *Amami, Alfredo* cântat de Bellincioni nu se poate pierde. Ne vedem în lojă.

---

81 Povestire apărută în alte ediţii cu titlul *Dimineaţa unui arendaş*.

82 Personajul apare în text atât cu numele de Batassano, cât şi cu cel de Baldassare. (N. tr.)

83 Expediţia Celor o Mie, voluntarii lui Giuseppe Garibaldi, care au avut un rol hotărâtor în procesul de unificare a Italiei. (N.tr.)

84 În dialectul sicilian „balata“ este o placă de piatră sau de marmură. (N.tr.)

85 Giovanni La Cecilia. Cartea citată ar putea să fie *Storie segrete delle famiglie reali, o Misteri della vita intima dei Borboni di Francia, di Spagna, di Napoli e Sicilia e della famiglia Absburgo-Lorena d'Austria e di Toscana*, vol. 4, Palermo, 1862. O carte ce a avut mult noroc din cauza diferitelor anecdote povestite. La Cecilia nu era un personaj demn de încredere şi, după perioada mazziniană, a fost suspectat că ar fi în solda partidului filobourbonic.

86 Lichior făcut din alcool, zahăr, apă, scorţişoară, cuişoare, cardamom, cârmâz, şi folosit în special la prepararea dulciurilor. (N. tr.)

87 Pastă de vânat.

88 Faimos restaurant parizian în Bois de Boulogne.

89 Budincă de raci.

90 Localitate în provincia Perugia, vestită pentru atelierele sale de mobilă.

91 Catulle Mendès (1841-1909), unul dintre întemeietorii curentului parnasian şi autor al unor povestiri erotice.

92 Cariere de piatră. (N.tr.)

93 Carolina Otéro, cunoscută sub numele de „la belle Otero“ (1868-1965), dansatoare, actriţă şi curtezană spaniolă, devenită vedetă la Folie Bèrgere din Paris.